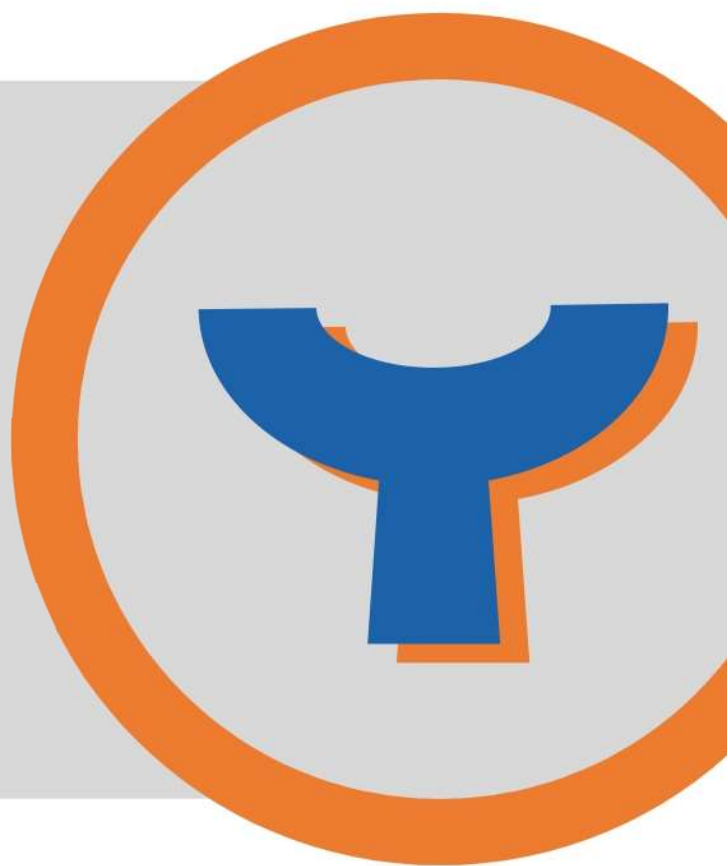

**DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE
STRUČNO-NAUČNA KONFERENCIJA SA
MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM**

**ZBORNİK
REZİMEA**

VRNJAČKA BANJA, 08-11.FEBRUAR 2024

ZBORNİK REZİMEA
STRUČNO-NAUČNA KONFERENCIJA SA
MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM

DANI DEFЕКТОЛОГА SRBIJE
VRNJAČKA BANJA, 08-11.FEBRUAR 2024.

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE VRNJAČKA BANJA, 08-11.FEBRUAR 2024.

Izdavač

Društvo defektologa Srbije, Kosovska 8/1, Beograd

Štampa

PM plus D.O.O., 22.oktobra 8a, Beograd

Tiraž

400

Za organizatora

Siniša Ranković, predsednik UO Društva defektologa Srbije

Doc.dr Luka Mijatović, dekan - FASPER

Organizatori

Društvo defektologa Srbije

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Organizacioni odbor

Maja Matović

Željka Trbović

Milka Glavonjić

Uroš Šotarević

Svetlana Pešić

Jasmina Poznanov Dejanov

Zoran Kovačić

Programski odbor

Prof.dr Andrea Benyovszky

Prof.dr Ksenija Romstein

Prof.dr Fadilj Eminović

Prof.dr Biljana Milanović Dobrota:

Prof.dr Ksenija Stanimirov:

Prof.dr Tatjana Mentus:

Doc.dr Ivana Veselinović:

Doc.dr. Marija Maljković

Doc.dr Ivana Arsenić

Doc.dr Mina Nikolić

Dr Dejan Stevanović

Generalni sekretar

mr Miodrag Nedeljković

Tehnički sekretar

Zoran Kovačić

Sekretar za finansije

Radomir Leković

Tehnički urednik

mr Miodrag Nedeljković

ISBN 978-86-84765-63-7

SADRŽAJ

PROGRAM RADA.....	6
PLENARNA IZLAGANJA 1.....	19
PLENARNA IZLAGANJA 2.....	25
OBRAZOVANJE 1.....	33
OBRAZOVANJE 2.....	43
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I REHABILITACIJA.....	55
POSTER SESIJA 1.....	69
RADIONICA 1.....	83
OBRAZOVANJE 3.....	87
PRIMERI DOBRE PRAKSE 1.....	99
SOCIJALNA ZAŠTITA / PREVENCIJA I TRETMAN POREMEĆAJA PONAŠANJA	109
TRIBINA RAZVOJNOG CENTRA.....	117
POSTER SESIJA 2.....	123
RADIONICA 2 / RADIONICA 3.....	137
OBRAZOVANJE 4.....	141
PRIMERI DOBRE PRAKSE 2.....	151
RADIONICA 4 / RADIONICA 5.....	163
RADOVI KOJI SE NE PREZENTUJU - OBLJAVLJIVANJE U ZBORNIKU.....	167
INDEKS AUTORA.....	188

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE
VRNJAČKA BANJA, 08-11.FEBRUAR 2024.
Hotel "Tonanti" Svetog Save 2, Vrnjačka banja

PROGRAM RADA

REGISTRACIJA UČESNIKA

ČETVRTAK, 08.02.2024.

DESK IZVRŠNOG ORGANIZATORA, 16:00 - 17:45

SVEČANO OTVARANJE KONFERENCIJE

ČETVRTAK, 08.02.2024.

GALERIA - VELIKA SALA 18:00 - 19:00

POZDRAVNI GOVORI I OTVARANJE SKUPA

Dodela Povelja, Diploma i Zahvalnica Fonda „ Prof. Miodrag V. Matić“

KOKTEL

GALERIA - VELIKA SALA 19:00 - 19:20

PLENARNA IZLAGANJA 1 19

PETAK, 09.02.2024.

10:00 - 11:30 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Doc dr Mina Nikolić, Doc dr Zlatko Bukvić

PETŐ METHOD - CONDUCTIVE EDUCATION SYSTEM FOR CHILDREN AND ADULTS WHO LIVE WITH MOTOR DISORDERS OF NEUROLOGICAL ORIGIN

Andrea Benyovszky 21

NEURORAZVOJNI POREMEĆAJI U MKB-11: SIMFONIJA PRECIZNIH DIJAGNOZA I PUT KA PERSONALIZOVANIM TERAPIJAMA

Dejan Stevanović 22

PRISTUPI U SURDOLOGIJI DANAS - IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE

Mina Nikolić 23

11:30 - 11:45 PAUZA

PLENARNA IZLAGANJA 2 25

ČETVRTAK, 09.02.2024.

11:45 - 13:15 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Doc dr Mina Nikolić, Doc dr Zlatko Bukvić

EFEKTI REFORME U OSNOVNOM OBRAZOVANJU UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU U
REPUBLICI SEVERNA MAKEDONIJA

Goran Petrušev 29

EFFECTS OF REFORMS IN THE PRIMARY EDUCATION OF STUDENTS WITH DISABILITIES IN
THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Goran Petrušev 30

LICE I NALIČJE INKLUZIJE/ TWO FACES INCLUSION

Zlatko Bukvić 31

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUPI U EDUKACIJI I REHABILITACIJI

Selmir Hadžić 32

13:15 - 14:30 PAUZA ZA RUČAK

OBRAZOVANJE 1

PETAK, 09.02.2024.

14:30 - 16:45 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Željka Trbović, Zoran Kovačić

THE PRINCIPAL'S ROLE IN ADDRESSING DIVERSITY FOR AN INCLUSIVE EDUCATIONAL
INSTITUTION

Marko Strle 35

SPECIFIČNOST CRTANJA KOD DECE S POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA VRTIČKOG
UZRASTA

Lucija Smiljanić, Aleksandra Đurić Zdravković, Dragana Nestorović Dvornjicki 36

LOGOPED U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI, DEFINISANJE I REDEFINISANJE PROFESIONALNE
ULOGE

Snežana Marić, Ivana Janjić 37

ZASTUPLJENOST NASTAVNIH METODA U INKLUZIVNOJ NASTAVI

Saša Stepanović, Vladimir Ilić 38

PRIMENJENA ANALIZA PONAŠANJA-PRIMENA TRENINGA FUNKCIONALNE KOMUNIKACIJE
I STRATEGIJA ZA SMANJENJE PROBLEMA PONAŠANJA-PRIKAZ SLUČAJA

Katarina Anđelković, Jasmina Vujić 39

15:30 - 15:45 PAUZA

INTERSEKTORSKA SARADNJA KROZ REALIZACIJU PROGRAMA „SAVETOVALIŠTE ZA RODITELJE“

Doroteja Dimitrijević, Siniša Ranković, Željko Đokić 40

MOGUĆNOSTI PRIMENE MOBILNE APLIKACIJE NAMENJENE DECI IZ SPEKTRA AUTIZMA

Ivana Arsenić, Nadica Jovanović Simić, Zorica Veljković 41

OSNAŽIVANJE RODITELJA KROZ DODATNU PODRŠKU PRILIKOM SUOČAVANJA SA POTENCIJALNIM TEŠKOĆAMA KOD DETETA

Marina Stojković, Milena Jojić 42

16:45 - 17:00 PAUZA

OBRAZOVANJE 2 43

PETAK, 09.02.2024.

17:00 - 19:15 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Željka Trbović

ZNAČAJ RADIONICA U RADU SA UČENICIMA OSNOVNIH ŠKOLA

Goran Vladić, Anita Dukovski, Vladana Stošić 45

DOBNE RAZLIKE U VRIJEDNOSTIMA NA SKALAMA VREMENA TRAJANJA UPITNIKA INTENZITETA PODRŠKE

Zulfo Ahmetović, Maida Idrizović 46

MOTORIČKE VEŠTINE KAO PREDIKTORI ADAPTIVNOG PONAŠANJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Anđela Gak 47

STAVOVI RODITELJA PREMA UTICAJU DIGITALNIH UREĐAJA NA GOVORNO-JEZIČKI RAZVOJ DETETA

Ivana Blagojević 48

TRADICIONALNA MUZIKA U NASTAVI PRIRODNIH NAUKA ZA DECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Marinko Petković 49

18:00 - 18:15 PAUZA

PRILAGOĐENE EDUKATIVNE SVESKE ZA RAD SA DECOM SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Miodrag Nikolić, Miljana Stamenković, Doroteja Milojković, Irena Rajković 50

INKLUZIJA U SRBIJI I U SVETU – MIŠLJENJA STRUČNJAKA I PRIMERI DOBRE PRAKSE

Ana Roknić, Ema Beslač, Vojislav Todorović 51

ODNOS KOMUNIKACIONIH SPOSOBNOSTI I AGRESIJE KOD DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Bojana Đorđević, Jovana Stanimirović, Vesna Stanković 52

ULOGA SPECIJALNOG PEDAGOGA - VEROUČITELJA U ŠOSO "MILAN PETROVIĆ" SA
DOMOM UČENIKA
Ljubica Kovačević, Marina Maleš 53

ZDRAVSTVO I REHABILITACIJA 55

PETAK, 09.02.2024.

16:00 - 18:45 → HORIZONT - SREDNJA SALA

Moderator: Milka Glavonjić

UPOTREBA MEĐUNARODNE KLASIFIKACIJE FUNKCIONISANJA, INVALIDITETA I ZDRAVLJA
(MKF) U OBLASTI SPECIJALNOG OBRAZOVANJA
Vasilka Galevska Jovčevski, Goran Petrušev 57

RANA STIMULACIJA - PODRŠKA PORODICI DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU
Snežana Nikolić, Zorana Stanojević 58

ULOGA LOGOPEDA U ORTODONTSKOM TRETMANU I PREVENTIVNOJ STOMATOLOŠKOJ
PRAKSI
Bojana Vulić 59

POTREBA ZA PODRŠKOM DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU IZ PERSPEKTIVE RODITELJA
Lana Zrnić, Mateja Nikolić, Milana Dražić, Nikola Belobrđanin 60

KOLIKO MAJKA MOŽE - OD NAUČNIH STUDIJA DO SOPSTVENOG ISKUSTVA
Dragana Bojić 61

KARAKTERISTIKE INSTRUMENTATA ZA RANI SKRINING POREMEĆAJA IZ SPEKTRA AUTIZMA
SA PRIDRUŽENIM NEURORAZVOJNIM POTEŠKOĆAMA U ŠIREM SISTEMU ZDRAVSTVENE
ZAŠTITE
Zoran Kovačić, Dejan Stevanović 62

17:15 - 17:30 PAUZA

VAŽNOST KORELACIJE TRETMANA TOKOM RE/HABILITACIJE DECE OŠTEĆENOG SLUHA
Biljana Janković, Ljiljana Kaličanin, Nikola Bojović 63

PREDSTAVLJANJE PROTOKOLA ZA LOGOPEDSKI TRIJAŽNI SISTEMATSKI PREGLED U
PRIVATNIM PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA
Bojana Vulić, Dragana Puzović, Mirjana Kosanović, Milica Kovačević 64

PRIMENA I ZNAČAJ LOGOPEDSKIH TRETMANA U RADU SA ODRASLIM OSOBAMA SA
INVALIDITETOM
Gorica Bjelić Dobrosavljević, Jelena Petronić 65

ZNAČAJ PARTICIPACIJE DECE U PREVENCIJI I LEČENJU
Jasmina Milošević 66

VIRTUAL REALITY AND PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENTS
Elena Weber, Hubert Perfler 67

POSTER SESIJA 1 69

PETAK, 09.02.2024. 15:00 - 16:00 → HOL KONGRESNOG CENTRA SALA

Moderator: Uroš Šotarević

ZNAČAJ MEĐUPREDMETNIH KOMPETENCIJA (PSIHOMOTORNA REEDUKACIJA, FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE, DRAMSKO RITMIČKA SEKCIJA) ZA RAZVOJ PAŽNJE POKRETOM KOD DECE SA RAZVOJNIM PROBLEMIMA

Lidija Nikolić Novaković, Renata Lukenić Gaši, Irena Čović, Milunika Petrović 71

UTICAJ INKLUZIVNOG SPORTA BASKINA NA KORISNIKE U DOMSKOM SMEŠTAJU
Karolina Gajić 72

STVARAMO BOLJI SVET - DECENIJA INKLUZIVNE SARADNJE DVE OSNOVNE ŠKOLE
Milica Bulović, Bratislava Živković Desančić, Dragica Dražić, Bojana Jojić 73

KROZ UČENJE U TERAPEUTSKIM BAŠTAMA DO BOLJEG POSTIGNUĆA UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aneta Peša, Jovana Turimandžovski, Sanja Popović, Snežana Maravić 74

ULOGA SAVETOVALIŠTA ŠKOLSKOG CENTRA SA DOMOM UČENIKA "DOSITEJ OBRADOVIĆ"
U RANOJ INTERVENCIJI U DETINJSTVU

Snežana Maravić, Jovana Musović, Dragana Stanić, Aneta Peša 75

PREDNOSTI I NEDOSTACI UPOTREBE DIGITALNIH TEHNOLOGIJA KOD OSOBA SA AUTIZMOM – PERSPEKTIVE RODITELJA I STRUČNJAKA

Sunčica Petrović, Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević 76

ORGANIZACIONA PODRŠKA OSOBAMA SA AUTIZMOM U ZDRAVSTVENOM SISTEMU

Sunčica Petrović, Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević 77

DIDAKTIČKI MATERIJAL PO MERI DETETA

Ana Savičić, Marija Jeremić, Marko Lukić, 78

ERASMUS+ PROJEKAT „DEAF DIGITAL PLATFORM“ ADAPT

Dragana Popović, Jovan Gavrilović 79

STAVOVI OPŠTE POPULACIJE PREMA DECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Tamara Stevanović, Katarina Jovanović, Danijela Kurteš 80

PRIJATELJ JE NEKO KO... GLEDIŠTE UČENIKA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU I UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Marina Antonijević, Branislav Brojčin, Ivana Vasilevska Petrovska, Slobodan Banković 81

RADIONICA 1 83

PETAK, 09.02.2024.

16:00 - 17:30 → BOARD ROOM - MALA SALA

Moderator: Maja Matović

16:00 - 17:30 RADIONICA 1

IZAZOVI U USPOSTAVLJANJU RADNOG SAVEZA U SAVETODAVNOM RADU SA
RODITELJIMA DECE SA RAZVOJNIM POREMEĆAJIMA

Jovan Radovanović 85

OBRAZOVANJE 3 87

SUBOTA, 10.02.2024.

09:00 - 11:15 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Maja Matović

USE OF PICTOGRAMS FOR AUTISTIC CHILDREN IN GEOGRAPHY LESSONS AT ELEMENTARY
SCHOOL"

Vesna Markelj 89

PRIMENA DIGITALNIH ALATA U RADU SA DECOM SA POSEBNIM POTREBAMA U
ZEMLJAMA EVROPSKE UNIJE

Branka Mitrović Josipović, Gorana Vukić, Aleksandra Đorđević 90

KONCEPTUALIZACIJA INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI - IZMEĐU
ZAKONA I PRAKSE

Marina Maleš 91

DOPRINOS DEFEKTOLOGA U RAZVIJANJU INKLUZIVNE PRAKSE U PREDŠKOLSKOJ
USTANOVI

Dubravka Nikić, Biljana Ovčarević, Ivana Janjić 93

SENZIBILIZACIJA UČENIKA TIPIČNOG RAZVOJA ZA UČENIKE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Jakovchevska, Klimentina Gjorshovska, Anita Cekanovska Dmitrievska, Aneta
Noleva 94

10:00- 10:15 PAUZA

DOBRO DOŠLI U NAŠU INKLUZIVNU ŠKOLU

Nikola Bojović, Stanislava Jekić, Milica Horvat, Nerandža Đukić 95

PRIMENA ASISTIVNIH TEHNOLOGIJA U SPECIJALNOJ EDUKACIJI

Isidora Bjelić, Katarina Stamenić 96

MODELI INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA U ANDALUZIJI - SEVIJA

Marija Uzunović, Milica Strugarević, Jelena Rabrenović, Svetlana Glavinić 97

11:15- 11:30 PAUZA

PRIMERI DOBRE PRAKSE 1 99

PETAK, 09.02.2024.

11:30 - 13:15 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Uroš Šotarević

ULOGA I ZNAČAJ SPORTSKOG KLUBA „SPECIJALNA OLIMPIJADA NIKŠIĆ“ U RADU JAVNE USTANOVE DNEVNI CENTAR NIKŠIĆ

Milica Milović, Radovan Dragnić, Radovan Pejović, Boris Marušić 101

INTEGRISANI PRISTUP I EFIKASNE METODE UČENJA U PRIPREMNO -PREDŠKOLSKOM PROGRAMU

Bojana Arsenijević 102

IMPLEMENTACIJA AMBIJENTALNE NASTAVE SA UČENICIMA SA AUTIZMOM

Uroš Majstorović, Branka Crnoseljanski, Bojana Arsić 103

METODE PODSTICANJA SEMANTIČKE FLUENTNOSTI KOD DECE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Jelena Vlajković, Bojana Arsić, Anja Gajić 104

LAVIRINT

Verica Stanojević, Jelena Šljivić, Jasminka Petrović 105

SENZORNA OBRADA I PAŽNJA-PRIMERI SENZORNIH IGARA I AKTIVNOSTI

Tatjana Cakić, Snežana Babović Dimitrijević, Nataša Selić-Stanković, Sandra Skendžić 106

REEDUKACIJA PSIHMOTORIKE KAO PREDUSLOV ZA SPORTSKU AKTIVNOST

Boris Pozder, Nikola Belobrđanin 107

SOCIJALNA ZAŠTITA / PREVENCIJA I TRETMAN POREMEĆAJA PONAŠANJA 109

SUBOTA, 10.02.2024.

09:00 - 11:30 → HORIZONT - SREDNJA SALA

Moderator: Milka Glavonjić, Zoran Kovačić

PROCENA DOŽIVLJAJA TELESNE CELOVITOSTI I PRAKTOGNOŠTIČKE ORGANIZOVANOSTI KOD DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Nikola Belobrđanin, Mateja Nikolić 111

POBOLJŠANJE ADAPTIVNIH SPOSOBNOSTI OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU KROZ USVAJANJE VEŠTINA SAMOSTALNOG ŽIVOTA

Jelena Šarac, Hristina Radivojević, Jovanka Tomić 112

STAVOVI STUDENATA PREMA UČENICIMA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Bojana Jakšić, Jovana Sikimić, Tijana Gvozdović, Petra Vukičević 113

10:00- 10:15 PAUZA

DOSTUPNOST IZBORA OSOBAMA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU U
INSTITUCIONALNOM STANOVANJU I STANOVANJU UZ PODRŠKU
Marija Cvijetić Vukčević 114

NIVO SAMOSTALNOSTI KORISNIKA PROGRAMA MALE KUĆNE ZAJEDNICE U SOCIJALNOM
OKRUŽENJU
Sara Pavić, Ana Borčanski 115

ZNAČAJ UČEŠĆA PORODICE U TRETMANU MALOLETNIČKE DELINKVENCije
Antonija Raspopović, Danica Vasiljević Prodanović, Ljljana Stevković, Dragica Ilić 116

TRIBINA RAZVOJNOG CENTRA 117

SUBOTA, 10.02.2024.

12:00-13:40 → HORIZONT - SREDNJA SALA

Moderator: Prof. dr Gordana Nikolić

Uvodno izlaganje 1 KORIŠĆENJE ALTERNATIVNE I AUGMENTATIVNE KOMUNIKACIJE
(AAK) ZA DECU SA POREMEĆAJEM SPEKTRA AUTIZMA – TREND ILI POTREBA?
Aleksandra Rabrenović 119

Onlajn video prikaz uz izlaganje 1 PRAGMATIC ORGANISATION DYNAMIC DISPLAY –
PODD
Josipa Blažević, Dora Vukušić 120

Uvodno izlaganje 2 PROCES UKLJUČIVANJA DECE SA POSEBNIM POTREBAMA U ŠKOLSKI
SISTEM ONTARIJA U KANADI
Zorica Vukosavljević 121

**Tribina Razvojnog centra - Tema: Savremene tendencije: porodica i program
PODD, iskustva inkluzivnog obrazovanja iz sveta (Toronto, Ontario)**

Učesnici:

- Dr Aleksandra Rabrenović, Predsednica Upravnog odbora udruženja “Deca bez granica”
- Zorica Vukosavljević, Toronto District School, Toronto Ontario
- Prof dr Branka Jablan, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Doc dr Zlatko Bukvić, Komora edukacijskih rehabilitatora Republike Hrvatske;
- Goran Petrušev - defektolog - specijalni edukator i rehabilitator, Savez specijalnih edukatora i rehabilitatora R.Severne Makedonije;
- Selmir Hadžić, predsjednik Udruženja defektologa, edukatora-rehabilitatora "STOL", Sarajevo;
- Siniša Ranković, master defektolog - OŠ „Boško Buha“ - Beograd, Srbija, Predsednik UO Društva defektologa Srbije;

POSTER SESIJA 2 123

SUBOTA, 10.02.2024. 11:00 - 12:00 → HOL KONGRESNOG CENTRA SALA

Moderator: Svetlana Pešić

LUTKE KAO DIDAKTIČKA SREDSTVA U NASTAVI

Jelena Grčić, Jovana Đurašković Ivanović 125

RAZVOJ SOCIJALNIH KOMPETENCIJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Slijepčević, Zorica Drndarević Delić 126

KOREKTIVNO-PREVENTIVNE VEŽBE I IGRE I TELESNI DEFORMITETI KOD UČENIKA SA MENTALNOM OMETANOŠĆU ŠKOLSKOG UZRASTA

Svetlana Martinoski, Tanja Jagodić 127

SPECIFIČNOST U ČITANJU KOD GLUVIH I NAGLUVIH UČENIKA

Sara Balšić 128

ZNAČAJ RADIONICA "PRAVILA PONAŠANJA U ŠKOLI"

Marija Pavlović, Nikola Stamenković, Marija Rašić 129

PRIPREMNO PREDŠKOLSKI PROGRAM KROZ PROJEKTNU NASTAVU

Sara Jelić, Marijana Nikolić, Marija Pejković 130

TRETMAN DECE SA TEŠKOĆAMA U MENTALNOM RAZVOJU- „VODIČ KROZ PRAKTIČNO OLIGOFRENOLOŠKO ISKUSTVO"

Suzana Drobnjak, Vladanka Ćirković , 131

TEMATSKO PLANIRANJE I PROJEKTNASTAVA

Jelena Vučković, Nataša Bušković, Jelena Maksimović, Jasmina Kitanović 132

PRIMITIVNI REFLEKSI AB

Aleksandra Bukovica 133

IZGLED "UČIONICE" U KUĆNOJ NASTAVI

Marija Milošević, Marija Milanović, Jelena Ranitović 134

UPOTREBA INTERAKTIVNOG STOLA U RADU SA DECOM SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Kljajić, Tijana Stamenković, Jovana Lilić 135

KREATIVNE AKTIVNOSTI U RADU SA DECOM SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA KROZ PRIZMU MULTIMODALNOG PRISTUPA

Katarina Jovanović, Saška Čvorak, Tamara Stevanović, Aleksandra Grbović 136

RADIONICA 2 / RADIONICA 3 137

SUBOTA, 10.02.2024.

09:00 - 12:30 → BOARD ROOM - MALA SALA

Moderator: Milka Glavonjić, Zoran Kovačić

09:00 - 10:30 RADIONICA 2

POKRET OTVARA VRATA UČENJU

Aleksandra Bukovica, Marija Pejčković, Maja Ivošević 139

11:00 - 12:30 RADIONICA 3

MULTIDISCIPLINARNI - MULTIMODALNI PRISTUP PREVAZILAŽENJU PROBLEMATIČNIH
OBLIKA PONAŠANJA KOD UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA 140

Zoran Kovačić, Dejan Stevanović 140

OBRAZOVANJE 4 141

SUBOTA, 10.02.2024.

15:00- 17:00 → GALERIA - VELIKA SALA

Moderator: Željka Trbović

SOCIOMETRIJSKI STATUS UČENIKA KOJI RADE PO INDIVIDUALNOM OBRAZOVNOM
PLANU – PRIKAZ PRIMENE SOCIOMETRIJSKE PROCEDURE

Marina Janković Nikolić, Slobodan Banković, Kristina Galić, Uroš Đurić 143

IZAZOVI U PROCESU PRIPREME ZA STICANJE STATUSA RESURSNOG CENTRA I REALIZACIJA
POSLOVA RESURSNOG CENTRA U PRVOJ GODINI RADA U ŠKOLI ZA UČENIKE OŠTEĆENOG
VIDA "VELJKO RAMADANOVIĆ"

Jelena Vukić, Radmila Vidović 144

EDUCATIONAL LEADERSHIP PROGRAM, PERKINS SCHOOL FOR THE BLIND, USA – PRIKAZ
STRUČNOG USAVRŠAVANJA

Srđan Lukić 145

TANTRUMI NA JAVNOM MESTU, REAKCIJA OKOLINE I PROFESIONALNI PRISTUP

Marko Batur, Nebojša Rajović 146

16:00- 16:15 PAUZA

TIP ATAČMENTA I VASPITNI STIL RODITELJA KAO SMERNICE ZA INTEGRATIVNI PRISTUP
LOGOPEDSKOM I DEFECTOLOŠKOM SAVETOVANJU

Jovan Radovanović, Vlada Stanojković, Mirjana Jovanović 147

NI OD ČEGA DO IGRE ZA ŠEZDESET DANA - STONI TENIS

Andrija Stefanović, Branislav Tošić 148

PRIKAZ MOBILNOSTI U OKVIRU ERASMUS+AKREDITACIJE U OSIJEKU I NA KIPRU
Jovana Lukač, Slavica Rašeta, Dražena Jelača Jovanović, Branka Tinterović 149

PREDSTAVLJANJE ERASMUS+ PROJEKTA „DEMEUKRATIJA ZA SVE“
Iva Urdarević, Marija Marković 150

PRIMERI DOBRE PRAKSE 2 151

SUBOTA, 10.02.2024.

16:00 - 17:45 → HORIZONT- SREDNJA SALA

Moderator: Svetlana Pešić

IGRA KAO DEO INTEGRATIVNOG PRISTUPA U UNAPREĐIVANJU AKADEMSKIH I
MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI I VEŠTINA KOD UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA
AUTIZMA

Stefan Ranković, Ana Kiković, Sara Beljin, Sofija Musić 153

DRAMATIZACIJA KAO NASTAVNI METOD-INKLUZIJA NA DELU I VRŠNJAČKA PODRŠKA U
EDUKACIJI UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Ana Bogdanović, Milica Urošević, Danijela Đikić, Dijana Protić 154

LIKOVNO STVARALAŠTVO UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Slavenka Janković, Vladimir Magdelinić 155

FORMIRANJE NIZA PO MODELU - MUZIKA U NASTAVI MATEMATIKE

Mirela Stijović, Jelena Jovanovic 156

MJUZIKL KAO UMETNIČKI IZRAZ KOD UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Nataša Milenković, Predrag Milošević, Filip Stojiljković, Maja Jovanović 157

PRIMENA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U OBRAZOVANJU UČENIKA SA SMETNJAMA U
RAZVOJU

Peter Tot, Dijana Vujić 158

KAD GRANICE NE POSTOJE, IGRAMO SE MNOGO BOLJE - INKLUZIVNE IGRE

Miloš Vojnović, Emina Basta, Aleksandar Ristić, Mirjana Grujić 159

UČIMO MATEMATIKU KROZ POKRET I IGRU

Snežana Popović, Rebeka Rančić 160

PRIKAZ UGLEDNOG ČASA U SREDNJOJ ŠKOLI

Kristina Milošević, Marija Radovanović 161

RADIONICA 4 / RADIONICA 5 163

SUBOTA, 10.02.2024.

15:00 - 18:30 → BOARD ROOM - MALA SALA

Moderator: Milka Glavonjić

15:00 - 16:30 RADIONICA 4

ALTERNATIVNI VIDOVI KOMUNIKACIJE - UPOTREBA CBOARD KOMUNIKACIONOG
SOFTVERA

Milka Glavonjić, Tamara Ratković 165

17:00 - 18:30 RADIONICA 5

ZNAČAJ PRILAGOĐENOG NASATVNOG MATERIJALA I APLIKACIJE U RADU SA DECOM SA
AUTIZMOM I INTELEKTUALNIM SMETNJAMA IZRAĐENIH KROZ PROJEKAT ERASMUS +
KA220 „GA-TE”

Marina Sparić, Sandra Skendžić, Nataša Selić Stanković, Snežana Babović Dimitrijević 166

RADOVI KOJI SE NE PREZENTUJU - OBLJAVLJIVANJE U ZBORNIKU 167

POVEZANOST ŽIVOTNIH DOGAĐAJA I FAKTORA REZILIJENTNOSTI SA OPŠTIM ZDRAVLJEM
RODITELJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U SREDNJOJ ŽIVOTNOJ DOBI

Tamara Lazović 169

EFEKAT VOKALNOG TRETMANA NA KVALITET ŽIVOTA KOD DECE SA POREMEĆAJIMA
GLASA

Ivana Ilić Savić, Mirjana Petrović Lazić 170

ULOGA DEFEKTOLOGA U KABINETU ZA LIJEČENJE AMBLIOPIJE I STRABIZMA

Saša Koca, Dženana Radžo Alibegović 171

MERE POJAČANOG NADZORA U REPUBLICI SRBIJI I NJIHOVA USKLAĐENOST SA
MEĐUNARODNIM STANDARDIMA

Milica Crvenković 172

MATEMATIČKA KREATIVNOST STUDENATA FAKULTETA ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I
REHABILITACIJU

Mirjana Japundža Milisavljević, Biljana Milanović Dobrota, Nataša Buha 173

KVALITET SLOBODNIH AKTIVNOSTI OSOBA SA NEURORAZVOJNIM POREMEĆAJIMA
TOKOM PANDEMIJE COVID-19

Kristina Jovović, Bojan Dučić 174

OBRAZOVANJE DEFEKTOLOGA U SRBIJI - GDE SMO DOŠLI I KUDA DALJE

Dragan Rapaić, Srboljub Đorđević 175

SAMOSTALNOST KORISNIKA KAO SLUČAJ MERENJA

Ivan Karaklić 176

ZABRANA TORTURE I NEČOVEČNOG POSTUPANJA U ZATVORIMA

Milica Kovačević 177

UPOTREBA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U RANOJ DETEKCIJI AUTIZMA

Borko Barukčić, Nikolina Sučević 178

KORELATI SOCIOMETRIJSKOG STATUSA UČENIKA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Slobodan Banković, Branislav Brojčin, Marina Antonijević, Marina Janković Nikolić 179

SLIČNOSTI IZMEĐU POREMEĆAJA IZ SPEKTRA AUTIZMA I POREMEĆAJA SENZORNE
OBRADJE

Vesna Marković Čeganjac, Katarina Radojčić 181

POTENCIJALI POZORIŠTA ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE OSETLJIVIH GRUPA: TESTIRANJE
MODELA PARTICIPATIVNOG POZORIŠNOG PROCESA U MEĐUNARODNOM KONTEKSTU
Lidija Bukvić Branković, Branislava Popović Čitić, Vesna Popović, Dragana Bogičević 182

IDENTIFIKACIJA I ZNAČAJ POREMEĆAJA SPEKTRA AUTIZMA KOD DECE DANAS
Una Mladenović Tasić, Jasmina Benčić 183

POREMEĆAJ SENZORNE OBRADJE KOD DETETA SA PRADER WILLI SINDROMOM -PRIKAZ
SLIČAJA

Jasmina Benčić, Una Mladenović Tasić 184

MOTORIČKE SMETNJE KOD NEKIH NEURORAZVOJNIH POREMEĆAJA

Magdalena Mia Vušović, Jasna Perović 185

ZAKLJUČCI I ZATVARANJE KONFERENCIJE 187

TEORIJA I PRAKSA SPECIJALNE EDUKACIJE I REHABILITACIJE - DANAS

NEDELJA, 11.02.2024.

GALERIA- VELIKA SALA 10:00 - 11:30

Moderator: Siniša Ranković

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

PLENARNA IZLAGANJA 1

PETŐ METHOD - CONDUCTIVE EDUCATION SYSTEM FOR CHILDREN AND ADULTS WHO LIVE WITH MOTOR DISORDERS OF NEUROLOGICAL ORIGIN

Andrea Benyovszky

Semmelweis University, András Pető Faculty, Budapest

This presentation aims to provide an introduction to two key components of the Conductive Education System. First will be an overview of the brief history and characteristics of Conductive Education. The second will outline the functions and services of the András Pető Faculty of Semmelweis University.

The conductive education system was developed in Hungary in the 1940s by Dr. András Pető. Professor Pető did not consider a physical disability caused by a central nervous system injury a plain medical case but a pedagogical and educational challenge to the person's learning and development. Based on his philosophy, conductive education is defined as a holistic educational rehabilitation method that utilizes the science of neuroplasticity. It is an active cognitive approach to teach individuals who live with neurological dysfunction and motor impairments – such as cerebral palsy, spina bifida, multiple sclerosis, Parkinson's Disease, and acquired brain injury – to become more functional participants in daily activities. The presentation will highlight several characteristics of a conductive education system, including rhythmic intention, task series, group setting, active learning, and the conductor-teacher role.

Today, the András Pető Faculty of Semmelweis University is the sole source of András Pető's approach to addressing the needs of persons with physical disabilities. András Pető Faculty is the international knowledge and resource center of conductive education and network operating in various countries. The faculty is also well known worldwide for its practice-oriented, high-quality conductor training for Hungarian and international students. The presentation will provide an overview of the various conductive educational services provided by the András Pető Faculty, including:

- conductive education services for all ages,
- international projects and relationships
- scientific research
- workshops
- educational training of conductor educators

Keywords: conductive education, András Pető, complex personality development, active learning, motor disability, conductor educator training

NEURORAZVOJNI POREMEĆAJI U MKB-11: SIMFONIJA PRECIZNIH DIJAGNOZA I PUT KA PERSONALIZOVANIM TERAPIJAMA

Dejan Stevanović

Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu, Beograd, Srbija

Jedanaesta revizija Međunarodne klasifikacije bolesti (MKB-11), koja je izašla 2019. godine, prvi put je uvela dijagnostičku grupu pod nazivom neurorazvojni poremećaji, pored drugih bihevioralnih i mentalnih poremećaja. Neurorazvojni poremećaji uključuju širok spektar poteškoća i oštećenja u razvoju kognitivnih i/ili motoričkih funkcija i predstavljaju poremećaje čija je zajednička odlika neka poteškoća ili deficit nastao na ranom razvoju u kognitivnom, bihevioralnom, akademskom i/ili socijalnom aspektu razvoja. Ovu grupu čine poremećaji intelektualnog razvoja, razvojni poremećaj govora ili jezika, poremećaj iz spektra autizma, razvojni poremećaji učenja, razvojni poremećaj motoričke koordinacije, poremećaj sa deficitom pažnje i hiperaktivnošću i poremećaj sa stereotipnim pokretima, a pridružuje se i poremećaj sa tikovima, kao i rezidualne kategorije koje uključuje druge specifične neurorazvojne poremećaje. Izdvajajući zasebne kategorije poremećaja, sa nizom podkategorija, omogućeno je da se dijagnostikuju zasebno poremećaji na nivo različitih aspekata kognitivnog, emotivnog, bihevioralnog i socijalnog razvoja, sa različitim nivoom poremećaja ili oštećenja funkcionisanja. Takođe, omogućeno je da se pojedini poremećaji kodiraju udruženo sa drugim kategorijama kada dva ili više poremećaja ko-egzistiraju, što je do sada bilo isključujuće za pojedine poremećaje. Pojedine kategorije poremećaja iz sadašnje klasifikacije MKB-10 pretrpele su značajne dijagnostičke izmene što je imalo za cilj da se pojasne dijagnostički kriterijumi i omogući pouzdanije i preciznije dijagnostikovanje ovih poremećaja. U MKB-11 termin mentalna retardacija je napušten i imenovani su kao poremećaji intelektualnog razvoja. Specifični poremećaji razvoja govora i jezika, kao zaostajanja u usvajanju govora i jezika, razdvojeni su na poremećaje samo govora i samo jezika, a nova kategorija je razvojni poremećaj jezika sa oštećenjem uglavnom pragmatičnog jezika. Pervazivni poremećaji razvoja su takođe napušteni, a zamenila ih je kategorija poremećaj iz spektra autizma koja uključuje dečiji autizam, atipični autizam i Aspergerov sindrom (F84.5). Mešoviti specifični poremećaji razvoja (F83) je napušten i više se ne može dijagnostikovati, ali postoji mogućnost da se kodira sekundarni neurorazvojni sindrom. Inovativnim pristupom, MKB-11 će omogućiti bolju konceptualizaciju i razumevanje neurorazvojnih poremećaje među kliničarima i istraživačima, olakšano, preciznije i blagovremeno dijagnostikovanje ovih poremećaja, započinjanje odgovarajućih tretmana koji će biti vrlo individualizovani, naročito na ranom uzrastu, a što će sve imati povoljan efekat na razvoj, to jest dovesti do značajno boljih ishoda u funkcionisanju dece i osoba sa ovim poremećajima u kasnijim godinama života.

Ključne reči: MKB-11, dijagnoza, neurorazvojni poremećaji

PRISTUPI U SURDOLOGIJI DANAS - IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE

Mina Nikolić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, , ,

Kada dođe do smetnji i poremećaja intelektualnog, čulnog ili motoričkog funkcionisanja, to ne utiče samo na oštećenu funkciju i/ili sistem, već na ukupan razvoj i socijalnu kompetenciju osobe. Kompleksnost uticaja oštećenja sluha na različite aspekte života pojedinca dobro je poznata i vremenom je dovela do uključivanja velikog broja saradnika različitih profesija, kako bi se oblikovao optimalan dijagnostički i terapijski pristup gluvim i naglulim osobama. Pored toga, prethodne decenije donele su i značajne promene u vidu tehnološkog napretka posebno na polju dijagnostike i razvoja slušnih pomagala, čime su izuzetno unapređeni rehabilitacioni i edukativni potencijali gluvih i naglulih osoba. Paralelno sa tim došlo je do promena i u strukturi samih korisnika u vidu sve većeg broja dece sa kompleksnim smetnjama, koja zahtevaju specifičan dijagnostički postupak, individualni pristup i usklađivanje rehabilitacionih i edukativnih prioriteta od strane multidisciplinarnih timova, kako bi se postigao optimalan podsticaj za svako dete, ostvario maksimalno mogući napredak i poboljšao kvalitet života pojedinca. Vidove stručne saradnje u surdologiji danas možemo sagledati kroz sve aspekte surdološke prakse od prevencije, detekcije, dijagnostike, amplifikacije, rehabilitacije, edukacije, profesionalne orijentacije, kreiranja okruženja „bez ograničenja“ za gluve i nagluve osobe, do naučno-istraživačkog rada. Postavlja se pitanje da li je uvek opravdano govoriti o multidisciplinarnom pristupu u surdologiji? U ovom radu ćemo napraviti bazičnu terminološku distinkciju u odnosu na multi-, inter- i trans-disciplinarni pristup u surdologiji, imajući u vidu da se ovi termini neretko koriste kao sinonimi mada to nisu. Pokušaćemo da na sistematičan i sveobuhvatan način sagledamo promene koje su oblikovale surdološku teoriju i praksu kakvu poznajemo danas i ponudimo smernice za budućnost.

Ključne reči: surdologija, rehabilitacija, edukacija, gluve i nagluve osobe, multidisciplinarnost

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

PLENARNA IZLAGANJA 2

PODRŠKA RAZVOJU RESURSNIH CENTARA U SRBIJI - UNAPREĐIVANJE INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA*

Snežana Vuković¹, Stevan Nestorov², Nataša Jović³

¹Šef Odseka za ljudska i manjinska prava u obrazovanju, Ministarstvo prosvete Republike Srbije; ²Saradnik za inkluzivno obrazovanje, Ministarstvo prosvete Republike Srbije; ³Konsultant za inkluzivno obrazovanje, antidiskriminaciju i prevenciju nasilja, UNICEF, Srbija.

Škole za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju i zaposleni u njima su dobili jednu novu i značajnu ulogu koja se tiče podrške učenicima u inkluzivnom obrazovanju. Cilj ovog rada je da pruži pregled ciljeva, aktivnosti i prvih rezultata projekta čiji je cilj izgradnja kapaciteta resursnih centara za podršku inkluzivnom obrazovanju u Srbiji.

U okviru projekta „Učimo svi zajedno“, koji realizuju Ministarstvo prosvete Republike Srbije i UNICEF Srbija, uz podršku Delegacije Evropske unije u Srbiji u saradnji sa konzorcijumom domaćih i međunarodnih organizacija i stručnjaka iz oblasti inkluzivnog obrazovanja i asistivne tehnologije pruža se podrška razvoju deset resursnih centara širom Srbije. Između decembra 2022. i decembra 2024. godine, ostvareni su značajni rezultati projekta. Kroz projektne aktivnosti radili smo na izgradnji kapaciteta zaposlenih resursnim centrima u cilju povećanja njihovih vještina u oblasti inkluzivnog obrazovanja i pružanja usluga koje se odnose na asistivne tehnologije (AT). Aktivnosti izgradnje kapaciteta su razvijene na osnovu rezultata Situacione analize resursnih centara koju smo pripremili za potrebe ovog projekta. Takođe, značajan rezultat se odnosi na dizajn i razvoj veb platforme koja promovise funkcije deset resursnih centara uključenih u projekat. Platforma će uključivati materijale za obuku za nastavnike, relevantne resurse za informisanje zainteresovanih strana o mogućnostima koje nudi AT za podršku učenicima u inkluzivnom obrazovanju, kao i onlajn katalog AT.

Do kraja projektnih aktivnosti biće razvijeni standardni protokoli i instrumenti koji će uključiti sve zainteresovane strane kako bi se osigurala konzistentnost i efektivnost pružanja podrške u resursnim centrima. U ovaj proces su aktivno uključeni resursni centri.

Ključne reči: asistivna tehnologija; inkluzivno obrazovanje; učenici kojima je potrebna dodatna podrška, Resursni centar

---

* Napomena: Ovaj rad je razvijen u okviru projekta „Unapređeni ravnopravni pristup i završavanje preduniverzitetskog obrazovanja za decu kojoj je potrebna dodatna obrazovna podrška – Učimo svi zajedno“ koji realizuje Ministarstvo prosvete Republike Srbije i UNICEF, uz podršku Delegacije EU u Srbiji.

SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF RESOURCE CENTRES IN SERBIA - PROMOTING OF INCLUSIVE EDUCATION*

Snežana Vuković¹, Stevan Nestorov², Natasa Jovic³

¹Head of Department for human and minority rights in education, Ministry of Education, Serbia;

²Associate for Inclusive Education, Ministry of Education, Serbia; ³Consultant for Inclusive Education, Antidiscrimination and Prevention of Violence, UNICEF, Serbia.

Schools for the education of students with developmental disabilities and their employees have been given a new and significant role in supporting students in inclusive education. The aim of this paper is to provide an overview of the goals, activities and first results of the project whose aim is to build the capacity of resource centers to support inclusive education in Serbia.

Within the project “We Learn Together”, implemented by the Ministry of Education of the Republic of Serbia and UNICEF Serbia, with the support of the European Union Delegation in Serbia, a Consortium of national and international organizations and experts in the field of inclusive education and assistive technology has been formed to support the development of ten Resource Centers across Serbia. Between December 2022 and December 2024, significant project results were achieved. Through project activities, we worked on building the capacity of employees in ten Resource Centers in order to increase their skills in the field of inclusive education and the provision of assistive technology (AT) services. Capacity building activities were developed based on the results of the Situational Analysis of Resource Centers, which we prepared for the needs of this project. Also, a significant result refers to the design and development of a web platform that promotes the functions of the ten Resource Centers involved in the project. The platform will include training materials for teachers, relevant resources to inform stakeholders about the opportunities offered by AT to foster inclusive education, as well as an online AT catalogue.

By the end of the project activities, standard protocols and instruments will be developed that will involve all interested parties in order to ensure the consistency and effectiveness of providing support in the resource centers. Resource centers are actively involved in this process.

Keywords: Assistive Technology; Inclusive Education; Students in need of support, Resource Center

---

* Acknowledgment of the project: This work is developed within the project “Enhanced Equal Access to and Completion of Pre-University Education for Children in Need of Additional Support in Education – We Learn Together” implemented by the Ministry of Education of the Republic of Serbia and UNICEF, with the support of the EU Delegation in Serbia.

EFEKTI REFORME U OSNOVNOM OBRAZOVANJU UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU U REPUBLICI SEVERNA MAKEDONIJA

Goran Petrušev

Sojuz na specijalni edukatori i rehabilitatori na R. Severna Makedonija, , ,

U Republici Severnoj Makedoniji je 2019. godine usvojen novi Zakon o osnovnom obrazovanju, kojim su unete određene izmene u obrazovne politike, a njime je osnovno obrazovanje institucionalno, kadrovski i sadržajno organizovano na način koji podržava uključivanje sve dece u redovno osnovno obrazovanje.

Zakonom je propisano i utvrđivanje Koncepta osnovnog obrazovanja i vaspitanja na osnovu kojeg se donosi nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje, kao i utvrđivanje nacionalnih standarda u osnovnom obrazovanju i vaspitanju na osnovu kompetencija koje učenici treba da steknu i usvoje do kraja osnovnog obrazovanja. Zakonom se reguliše upis i školovanje učenika sa smetnjama u razvoju u redovne osnovne škole, uvode se tri vida podrške: opšta, intenzivna i posebna, kao i podrška kroz obrazovnu i personalnu asistenciju. Specijalne osnovne škole transformisane su u osnovne škole sa resursnim centrom, a specijalna odeljenja u Centrima za podršku učenju. Zakonom je utvrđena obaveza niza podzakonskih akata koji preciznije regulišu inkluzivno obrazovanje, ali generalno uključivanje sve dece u redovno obrazovanje definisano je Konceptom inkluzivnog obrazovanja, koji je doneo ministar prosvete na predlog Zavoda za razvoj obrazovanja.

Ovaj rad ima za cilj da pruži pregled efekata izmena Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju u periodu 2019-2023. Cilj je da se utvrdi u kojoj meri su ove reforme doprinele poboljšanju obima i kvaliteta osnovnog obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju, koji su konkretni izazovi i nedostaci i koje mere za unapređenje obrazovanja su potrebne za naredni period.

Reformama u osnovnom obrazovanju uvedeno je nekoliko vidova podrške, što je značajno uticalo na unapređenje inkluzije učenika sa smetnjama u razvoju u redovno obrazovanje. U podršci učenicima sa smetnjama u razvoju, najznačajniji deo reforme je uvođenje obrazovne asistencije, čime je značajno poboljšan kvalitet obrazovanja, ali se pojavio i niz izazova koje treba rešavati u narednom periodu. Uvođenje zajedničkih nastavnih metoda i priprema za transformaciju inkluzivnog obrazovanja ka zajedničkoj nastavi je glavni izazov u narednom periodu.

Ključne reči: obrazovanje, invaliditet, podrška, zajednička nastava

EFFECTS OF REFORMS IN THE PRIMARY EDUCATION OF STUDENTS WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Goran Petrušev

Association of special educators and rehabilitators of the Republic of North Macedonia

In the Republic of North Macedonia, a new Law on Primary Education was adopted in 2019, with which certain changes were made in the educational policies, and with it, primary education is institutionally, personnel- and content-wise organized in a way that supports the inclusion of all children in regular primary education.

The law also prescribes the determination of a Concept for primary education and upbringing on the basis of which the curriculum and curricula for primary education are adopted, as well as the determination of national standards in primary education based on competencies that students should acquire and adopt by the end of primary education. The law regulates the enrollment and education of students with disabilities in regular primary schools, three types of support are introduced: general, intensified and special, as well as support from educational and personal assistance. Special primary schools were transformed into primary schools with a resource center and special ones classes in Learning Support Centers. The law established an obligation for a series of by-laws that more precisely regulate inclusive education, but in general the inclusion of all children in regular education is defined by the Concept for Inclusive Education adopted by the Minister of Education on the proposal of the Bureau for development of education.

This paper aims to provide an overview of the effects of changes in the Law on Basic Education in the period 2019-2023. The goal is to determine to what extent these reforms have contributed to improving the scope and quality of primary education for students with disabilities, what are the specific challenges and shortcomings and what measures to improve education are needed for the next period.

With the reforms in primary education, several types of support were introduced, which significantly influenced the improvement of the inclusion of students with disabilities in regular education. In the support of students with disabilities, the most significant part of the reform is the introduction of educational assistance, which has significantly improved the quality of education, but a number of challenges have also appeared that need to be resolved in the coming period. Introduction of joint teaching methods and preparation for the transformation of inclusive education towards co-teaching is the main challenge for the next period.

Key words: education, disability, support, co-teaching

LICE I NALIČJE INKLUZIJE/ TWO FACES INCLUSION

Zlatko Bukvić

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Odgojno-obrazovni sustav na svim se svojim razinama unatoč mogućnostima i prednostima susreće s brojnim izazovima. Ovi posljednji, promatraju se iz aspekta djece i učenika, kurikulumu i profesionalnih radnika. To se ogleda u području zadovoljenja potreba djece i učenika ranjivih društvenih skupina i onih koji su u riziku socijalne isključenosti, a posebno djece koja žive u siromaštvu, djece pripadnika nacionalnih manjina, djece i učenika s teškoćama u razvoju te djece i učenika iz udaljenih i depriviranih naselja. Kao ključna prepreka primjerenom odgojno-obrazovnom uključivanju djece s teškoćama identificirana je procijenjena nekompetentnost odgojitelja i učitelja, nedostatak specijaliziranih stručnih suradnika i socijalne izoliranost djece od njihovih tipičnih vršnjaka.

S tim u vezi, obveza je društva u cjelini poduzimanje odgovarajućih mjera za osiguravanje prava na obrazovanje na temelju jednakih mogućnosti, koje su protektivne za svu djecu i usmjerene protiv diskriminacije, kontinuirano usklađivanje obrazovnog, zdravstvenog, socijalnog i drugih sustava s interesima i potrebama djece. Brojna istraživanja potvrđuju da tom cilju doprinose kvalitetni i fleksibilni odgojno-obrazovni kurikulumi, provedivi propisi, proinkluzivni stavovi odgojitelja, učitelja i stručnih radnika različitih sustava te njihove profesionalne kompetencije.

Ključne reči. inkluzivno obrazovanje, socijalna uključenost, formalna podrška

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUPI U EDUKACIJI I REHABILITACIJI

Selmir Hadžić

Univerzitet u Sarajevu - Pedagoški fakultet

Podrška djeci i mladima sa teškoćama u razvoju u Bosni i Hercegovini je organizovana kroz multisektorsko djelovanje obrazovanja, socijalne zaštite i zdravstva što i jeste praksa u svim uređenim sistemima podrške. Međutim, specifičnost administrativnog uređenja Bosne i Hercegovine ima veliki uticaj i na navedenu oblasti ali i specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u cjelini. Zahvaljujući nedovoljno centraliziranom mehanizmu donošenja kvalitetnih strategija, dugoročnih programa, zakonskih propisa i vertikalne prohodnosti svih pozitivnih evropskih i svjetskih praksi, Bosna i Hercegovina je kroz proteklih dvadesetak godina postala plodno tlo za implementaciju različitih projektnih, probnih i eksperimentalnih projekata i aktivnosti u vrlo osjetljivoj oblasti podrške djeci i mladima s teškoćama u razvoju. Moglo bi se reći da u jednoj državi imamo zastupljene sve moguće oblike i načine uređenja sistema u predmetnoj oblasti a što je posebno vidljivo u sektoru obrazovanja.

Sve manjkavosti u sistemskoj organizaciji direktno su se odrazile i na cijelu oblast specijalne edukacije i rehabilitacije. Rijetki su primjeri u kojima je struka imala priliku kreirati kvalitetne prijedloge koji su bazirani prije svega na potrebama korisnika i stručnim postulatima a onda i kroz uvažavanje svih drugih specifičnosti koje bi morale biti uvažene u ozbiljno planiranim aktivnostima. Značajan broj visokoškolskih ustanova koje obrazuju kadrove iz oblasti specijalne edukacije i rehabilitacije, veliki broj nevladinih organizacija u sektoru podrške djeci i porodicama djece s teškoćama u razvoju, ne tako velika mreža specijaliziranih ustanova kao što je to primjer u drugim državama, intenzivno i bez dugoročne strategije implementiran proces inkluzivnog obrazovanja uz značajan uticaj međunarodnih organizacija, samo su neke od karakteristika sistema podrške djeci i mladima s teškoćama u razvoju u Bosni i Hercegovini.

Cilj ovog rada je prikazati sve specifičnosti organizacije podrške djeci i mladima sa teškoćama u razvoju sa akcentom na trendove koji su prisutni posljednjih godina te prezentacija dosadašnjih odgovora jednog dijela specijalno-edukacijske stručne zajednice koji su najviše zasnovani na multidisciplinarnim pristupima rješavanja velikog broja navedenih izazova.

Ključne reči: djeca i mladi s teškoćama u razvoju, sistemska podrška, multidisciplinarni pristup

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

OBRAZOVANJE 1

THE PRINCIPAL'S ROLE IN ADDRESSING DIVERSITY FOR AN INCLUSIVE EDUCATIONAL INSTITUTION

Marko Strle

ZRSŠ, ŠR, Ljubljana

Addressing diversity for the realisation of inclusive education is a specific task of the Institute of Education of the Republic of Slovenia, which was created as a three-year active cooperation of a group of principals of educational institutions, where we develop and upgrade our knowledge and strengthen our leadership capacities for the realisation of inclusion in our institutions. The programme opens up opportunities for professional and career development and provides a better chance to pursue quality leadership.

The key purpose of the training is to support headteachers in the implementation of inclusive education. In the first year of the programme, we pursued key objectives such as to learn and understand the theory of structural cognitive modification and vicarious learning experiences to develop learning potential; to experience confronting one's own prejudices and encounter stereotypes in the flesh; to raise awareness of diversity for leaders; to understand and address areas of diversity in an educational institution (multilingualism, interculturality, gender, sexual orientation, religious belief, race, ethnicity ...); to get to know, analyse and evaluate a selected example of an inclusive institution; to watch a selected cultural event highlighting the area of diversity, inclusiveness (theatre performance, film, etc.) and to actively participate in a conversation with its creators and evaluate the implementation of the action in the first year of the programme. The ongoing evaluation after the first year of the assignment evaluated the effects of the training of the participants in the programme and identified how to improve it.

Qualitative methods of data collection and processing were used to evaluate the programme, and the results are presented below according to the levels indicated.

Participants' feedback on their satisfaction with the programme was obtained through their written answers at the end of the programme (opportunities and possibilities for cooperation and exchange during the programme, overall satisfaction, relevance of the methods and forms of work used, usefulness of the knowledge acquired). All participants felt that they had had sufficient opportunities and possibilities for cooperation and exchange during the programme. They were all very satisfied with the programme and considered that the methods and forms of work used were appropriate, being very varied, active and new to them. The knowledge they gained is very helpful as they see its potential for further application and the opportunity to look at inclusion from different perspectives.

Key words: principals, diversity, inclusive education

SPECIFIČNOST CRTANJA KOD DECE S POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA VRTIČKOG UZRASTA*

Lucija Smiljanić¹, Aleksandra Đurić Zdravković², Dragana Nestorović Dvornjicki¹

¹PU „Savski venac“ – Vrtić „Venčić“, Beograd, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U razvojnom uzrastu, crtež je jedan od najboljih alata za objektivizaciju stepena zrelosti deteta u psihomotoričkoj, kognitivnoj i emocionalnoj oblasti, a istovremeno predstavlja važan komunikacioni instrument, kako u obrazovnom, tako i u terapijskom smislu. Sazrevanje ekspresivnosti crteža proporcionalno je sazrevanju kognitivnih i emocionalnih funkcija. Deca sa poremećajem iz spektra autizma (PSA) vrtičkog uzrasta imaju niži kvalitet somatosenzorne percepcije, funkcije šake i motoričkog planiranja, a utvrđeno je da su njihovi razvojni stadijumi crtanja usporeniji nego kod dece neurotipičnog razvoja iste starosti.

Cilj ovog istraživanja odnosi se na analiziranje razlike u crtežima pet dečaka sa PSA, imajući u vidu njihovu starost i vreme provedeno u okviru vrtičkog tretmana. U vreme procene dečaci su imali od četiri do sedam godina. Dijagnoza ove dece potvrđena je prema dijagnostičkim kriterijumima DSM-5.

Proces crtanja ocenjen je kroz polustrukturirano posmatranje u kome je od deteta traženo da spontano crta, koristeći markere i list papira. Tokom procesa crtanja razmrtani su sledeći parametri: stav deteta tokom aktivnosti (kako je ta aktivnost prihvaćena), kontakt očima tokom akcije (prisutan, diskontinuiran ili odsutan), upotreba boje (da li dete ima tendenciju da koristi samo jednu ili nekoliko), prihvatanje olovke/bojice/markera (funkcionalno, visoko u pesnicu ili između prstiju), prisustvo interakcije sa ispitivačem tokom aktivnosti, posmatranje da li se crtež koristi na relacioni način ili ne, trajanje crtanja i nivo pažnje, korišćenje prostora na papiru, forma i redosled elemenata koji čine crtež, linija, oblik, proporcije i brisanja. Uzimajući u obzir navedene parametre, pristupljeno je razumevanju različitih razvojnih koraka crteža, prema uzrastu, uvek imajući na umu individualnost deteta i kontekst. Ocenjivanje crteža predstavljeno je u okviru skale od pet tačaka: odbijanje crtanja ili izostanak produkcije; neuređeno, nasumično škrabanje (uzrast od 2 do 3,6 godina); kontrolisano škrabanje (uzrast od 2 do 3,6 godina); imenovano škrabanje, sa pripisivanjem značenja (starost od 2 do 3,6 godina); predšematski crtež (uzrast 3,7 do 6 godina) - namerni pokušaji da se predstavi stvarnost čak i ako različiti elementi nisu dobro organizovani na papiru i, naposljetku, šematski (uzrast oko 7 godina) - crtež ima odgovarajuću formu tako da predstavlja objekat stvarnosti i dobro je prepoznatljiv, a prostorno-vremenski parametri su postignuti.

U petočlanoj grupi dece jedan dečak odbija da crta, trojica dečaka su u fazama škrabanja, a samo jedan je u predšematskoj fazi. Dečaci koji su duže bili obuhvaćeni vrtičkim tretmanom pokazali su viši nivo crtanja u odnosu na dečake koji su svega nekoliko meseci proveli u vrtiću. U radu su dalje razmatrane specifičnosti pojedinačnih crteža ovih dečaka.

Ključne reči: crtanje, poremećaj iz spektra autizma, deca vrtičkog uzrasta

---

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu (broj ugovora 451-03-47/2023-01/200096) koji podržava Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

LOGOPED U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI, DEFINISANJE I REDEFINISANJE PROFESIONALNE ULOGE

Snežana Marić, Ivana Janjić

PU "Milica Nožica", Valjevo

Uloga logopeda u predškolskoj ustanovi podrazumeva reflektivni pristup prvenstveno zbog menjanja konteksta u kome se jezik i govor usvajaju i razvijaju kod dece. Logoped kao profesionalac obučavan je da neprestano prati razvojne karakteristike deteta, njegove perceptivne sposobnosti, neuroanatomsku strukturu i sociolingvistički kontekst i na osnovu toga da planira na koji način će podsticati razvoj jezika, govora i celokupan razvoj ličnosti deteta. Ako razmišljamo preventivno u svim sferama dečijeg razvoja, vrtić je idealna sredina za delovanje, kako preventivno tako i kurativno.

Godinama smo analizirajući logopedska testiranja i stanja govorno-jezičkog statusa dece istovremeno preispitivali ulogu logopeda i njegove prakse u vrtiću. Proces inkluzije, od 2009.godine definisan kao obavezujući, najpre je izgledao obećavajući svim defektolozima. Ispostavilo se da kulturološka promena neminovno znači korenito preispitivanje. Zaposleni u predškolsstvu su dodatno prošli ozbiljnu ličnu i profesionalnu analizu tokom implementacije novih Osnova programa „Godine uzleta“.

Oslonjene na teoriju i praksu svoje struke definišemo sebe i kao stručne saradnike i kao logopede. Obzirom da na jezik utiču biološki, psihološki i socijalni činioci, procenjujemo u kojoj sferi najpre treba delovati. Kontekst u kome savremna porodica živi se menja i time se neminovno menja i uloga roditeljstva. To dovodi do promena konteksta u kome se odvija govorno jezički razvoj deteta. Obaveza nas logopeda postaje da pratimo promene, ukazujemo na njih i tražimo načine prevazilaženja problema. U tom okviru smo pronašle svoj profesionalni identitet. Učestvujemo kao tvorci i realizatori u radionicama za zaposlene i za roditelje i intenzivno radimo sa decom i roditeljima u logopedskom savetovalištu.

Svakodnevno u praksi živimo teorijsku bazu ponetu sa fakulteta: jezik i društvo nisu dva odvojena fenomena već dve pojave koje, osim što suštinski određuju čoveka, ne mogu postojati jedna bez druge. U kontekstu ove činjenice, uloga logopeda kao stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi ne sme se zanemariti ili minorizovati, već se prilagoditi društvenom kontekstu u kome dete živi i stasava.

Ključne reči: logoped, predškolska ustanova, profesionalna uloga

ZASTUPLJENOST NASTAVNIH METODA U INKLUZIVNOJ NASTAVI

Saša Stepanović, Vladimir Ilić

Visoka škola socijalnog rada, Beograd

Nastavne metode su osnovni, regulativni elementi obrazovno-vaspitnog procesa od kojih zavisi tok i brzina kretanja ka ciljevima edukacije. Cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje stepena njihove zastupljenosti u inkluzivnoj praksi Republike Srbije. Sistematskim posmatranjem obuhvaćeno je 382 školska časa šestih i sedmih razreda 16 osnovnih škola koje pohađaju učenici sa senzornim smetnjama (oštećenje vida i oštećenje sluha: N=69). Rezultati su pokazali da je najzastupljenija monološka metoda, koju prati dijaloška metoda, dok su ostale metode (demostracija, rad sa tekstom i pisani i grafički radovi) prisutne u vrlo malom postotku. S obzirom na zastupljenost tradicionalnog pristupa, naglašena je nužnost raznovrsne upotrebe metoda u inkluzivnoj nastavi koja bi uticala na dobrobit i ukupnu aktivnost svih učenika.

Ključne reči: nastavne metode, inkluzija, učenici sa senzornim smetnjama, monološka metoda, dijaloška metoda

PRIMENJENA ANALIZA PONAŠANJA-PRIMENA TRENINGA FUNKCIONALNE KOMUNIKACIJE I STRATEGIJA ZA SMANJENJE PROBLEMA PONAŠANJA- PRIKAZ SLUČAJA

Katarina Anđelković, Jasmina Vujović

Lingua Logos d.o.o. Beograd

Primenjena Analiza Ponašanja (ABA) je nauka koja na temelju istraživanja ljudskog ponašanja razvija principe i strategije u svrhu učenja socijalno važnih veština, odnosno poboljšanju kvaliteta života pojedinca i njegove porodice. Zasnovana je na naučnim principima učenja i pozitivnog potkrepljenja kroz podizanje i održavanje motivacije. Ima za cilj povećanje učestalosti poželjnih obrazaca ponašanja i smanjenje nepoželjnih obrazaca ponašanja i njihov uticaj na učenje.

Cilj ovog rada je da se pokaže efektivnost Primenjene Analize Ponašanja za smanjenje problematičnih ponašanja kod deteta sa autizmom.

Dečak uzrasta 7 godina, sa dijagnozom autizma pre započinjanja intervencije pokazivao je problematična ponašanja u školi, kod kuće i pri radu sa terapeutima. Problematična ponašanja su se ispoljavala pri tranzicijama sa više preferiranih na manje preferirane aktivnosti kao i pri postavljenim zahtevima u radu.

Pre započinjanja intervencije obavljena je opservacija, prikupljanje podataka i Funkcionalna analiza ponašanja u cilju utvrđivanja funkcije ponašanja. Na osnovu funkcionalne analize ponašanja postavljene su hipoteze za više različitih funkcija ponašanja. Nakon opservacije i prikupljenih podataka implementiran je Trening funkcionalne komunikacije kao i strategije intervencije. Plan intervencije je obuhvatao dve grupe strategija, preventivne strategije i strategije koje se odnose na posledice ponašanja.

Preventivne strategije su uključivale korišćenje nastavnih postupaka koji održavaju vrednost pozitivnog potkrepljenja i sprečavaju nesaradljivost, poboljšavaju prelazak sa više na manje poželjnu aktivnost. Takođe sprečavaju i smanjuju motivaciju za angažovanje u drugim oblicima neprikladnih ponašanja kojima bi na taj način privukli pažnju ili dobili neke objekte. Strategije koje se odnose na posledice su uključivale upotrebu nastavnih procedura za smanjenje izazovnih ponašanja i nesaradnje prilikom davanja naloga ili zadatka, senzorne funkcije ponašanja i procedure za snižavanje neprimerenog ponašanja uslovljenog dobijanjem pažnje.

Nakon primene Treninga funkcionalne komunikacije rezultati su pokazali da su problematična ponašanja koja se odnose na tranzicije i izbegavanja naloga smanjena. Konačno, projekat pokazuje da je primena metoda i strategija Primenjene Analize Ponašanja smanjuje problematično ponašanje učenika sa dijagnozom autizma.

Ključne reči: autizam, problemsko ponašanje, tranzicije, zahtevi

INTERSEKTORSKA SARADNJA KROZ REALIZAIJU PROGRAMA „SAVETOVALIŠTE ZA RODITELJE“

Doroteja Dimitrijević, Siniša Ranković, Željko Đokić

OŠ „Boško Buha“, Beograd

Inicijativnom OŠ „Boško Buha“ kreiran je program „Savetovalište za roditelje“, koji se realizuje u saradnji sa zdravstvenim sektorom, Klinikom za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu Beograd. Predviđeno je da program ima poseban uticaj na osnaživanje roditelja, kompetencije nastavnika i harmoničan razvoj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Ovaj prikaz modeliteta međusektorske saradnje uvodi i ocenjuje sveobuhvatan program od dva segmenta, koji je osmišljen u cilju pružanja podrške i osnaživanja i roditelja i edukatora koji se bave brigom i obrazovanjem dece sa smetnjama u razvoju.

Prvi segment je fokusiran na podršku roditeljima, naglašava značaj razumevanja i adekvatnih mehanizama suočavanja i prevladavanja složenosti brige koju je neophodno pružiti detetu sa smetnjama u razvoju. Predviđeno je da kroz radionice, savetodavne sesije i različite informativne resurse, roditelji dobiju neophodna znanja i veštine koje će im omogućiti bolje razumevanje potreba deteta, ali i kako da upravljaju stresom, neguju okruženje podrške i efikasnije koriste kanale komunikacije sa zdravstvenim radnicima i onima koji vode brigu o njihovoj deci.

Drugi segment se koncentriše na osnaživanje edukatora u okviru vaspitno-obrazovnih institucija, a naglašava relevantnost saradnje između nastavnika i roditelja. Ova komponenta obuhvata specijalizovane obuke, radionice i pristup resursima koji imaju za cilj da unaprede razumevanje nastavnika o različitim potrebama roditelja, čime se omogućava efikasnija komunikacija i razmena strategija za optimizaciju procesa učenja i razvoja kod deteta.

Efikasnost ovog dvosegmentnog programa, evaluiraće se kroz kvantitativne i kvalitativne metodologije, uključujući procene pre i posle programa, ankete, intervjuue i zapažanja. Analizom podataka dobićemo uvid u promene u stepenu poverenja i saradljivosti roditelja i nastavnika, kao i roditeljskih kapaciteta za upravljanje stresom. Evaluiraće se i stepen pripremljenosti edukatora, opšteg blagostanja, celokupnog razvoja i akademskog napretka dece sa smetnjama u razvoju.

Program doprinosi tekućem diskursu o sistemima podrške za roditelje i pojedince uključene u proces brige i obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju, naglašavajući važnost zajedničkih napora u optimizaciji ishoda za ovu decu kako u kućnom tako i u obrazovnom okruženju.

Ključne reči: savetovalište, roditelji, nastavnici, podrška, osnaživanje

MOGUĆNOSTI PRIMENE MOBILNE APLIKACIJE NAMENJENE DECI IZ SPEKTRA AUTIZMA

Ivana Arsenić, Nadica Jovanović Simić, Zorica Veljković

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U sklopu praktičnog dela vežbi iz predmeta Asistivna tehnologija u komunikaciji za studente logopedije Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerziteta u Beogradu osmišljena je aplikacija za pametne uređaje namenjena deci iz spektra autizma. Ideja za pravljenje aplikacije je nastala nakon što je manja grupa studenata na osnovu dobijenih rezultata sprovedene ankete utvrdila da nastavno osoblje i roditelji imaju poteškoće prilikom primene stečenih znanja o autizmu u praksi.

Cilj pravljenja aplikacije je bio usmeren ka tome da se njenom primenom olakša funkcionisanje u svakodnevnim aktivnostima, uspostavi i održava komunikacija i da se pruže dodatne informacije o samom poremećaju koje su neophodne u radu sa decom iz spektra autizma. Aplikacija takođe ima za cilj da unapredi sistem specijalne edukacije kroz primenu savremene asistivne tehnologije, i razmenu informacija između nastavnog osoblja, roditelja i deteta. Svaki od navedenih korisnika imao bi mogućnost kreiranja naloga koji sadrži različite funkcije u skladu sa sopstvenim potrebama. Roditelj bi mogao da upravlja detetovim nalogom (npr. da pravi za dete raspored dnevnih aktivnosti, prati lokaciju deteta na mapi i dr.). Nastavnom osoblju se pruža mogućnost kreiranja više naloga za svako dete ponaosob. Na taj način nastavnik može da vodi evidenciju za nekoliko učenika na jednom mestu, ostvari direktnu komunikaciju sa roditeljima i dobije opšte informacije o karakteristikama i specifičnostima poremećaja iz spektra autizma. Uzevši u obzir odlike samog poremećaja, aplikacija pruža detetu vizuelne, auditivne i verbalne stimuluse, kao što su vizuelni rasporedi, umirujući zvukovi, komunikaciona tabla, mape za kretanje i dr.

Prvobitna verzija aplikacije je unapređena i opseg njene primene je proširen kroz saradnju profesora, asistenta i studenata. S obzirom na broj različitih funkcija koje mogu da se prilagode potrebama korisnika, celokupni sadržaj aplikacije se neograničeno može nadograđivati i ažurirati, što predstavlja značajnu prednost i olakšicu u procesu komunikacije, rada i edukacije.

Ključne reči: aplikacija, asistivna tehnologija, autizam, edukacija, komunikacija

OSNAŽIVANJE RODITELJA KROZ DODATNU PODRŠKU PRILIKOM SUOČAVANJA SA POTENCIJALNIM TEŠKOĆAMA KOD DETETA

Marina Stojković, Milena Jojić

OŠ "Miloje Pavlović", Beograd

Suočavanje roditelja sa potencijalnim teškoćama kod deteta izaziva širok spektar psiholoških reakcija (tuga, bes, ljutnja...). Medicinski radnici vesti o zdravstvenom problemu deteta često saopštavaju roditeljima na neodgovarajući način i time doprinose da trenutak saznanja bude veoma traumatično iskustvo roditelju. Od trenutka saznanja dijagnoze cela porodica započinje borbu da se prilagodi i povrati svoju ravnotežu.

Kada uzmemo u obzir specifične potrebe svake porodice, neophodna je dodatne podrška radi psihološkog osnaživanja roditelja kroz davanje uputstava i smernica za rad. Porodica može biti izvor najveće podrške za pojedinca i potencijalni medijator uticaja najrazličitijih izvora stresa.

Istaživanje je sprovedeno u Domu zdravlja „Stari grad” u Beogradu. Prikupljanje podataka obavljeno je putem online upitnika u maju 2019. godine. Uzorak čine 52 ispitanika, među kojima je 45 ženskih i 7 muških. Varijable koje su uključene u istraživanje su: nezavisne (pol, uzrast, obrazovanje, bračni status, broj dece u porodici, vreme proteklo od saopštavanja informacija) i zavisne (pregled ponašanja roditelja u prevazilaženju zdravstvenih problema u porodici).

Ciljevi rada jesu utvrditi način prevazilaženja stresnih situacija roditelja i da li je suočavanje sa stresnim situacijama povezano sa socio-demografskim karakteristikama roditelja. Istraživanje je pokazalo da suočavanje sa stresnim situacijama ne zavisi od faktora, kao što su pol, uzrast, obrazovanje i bračni status. Dominantno osećanje koje su roditelji percipirali prilikom saopštavanja potencijalnih teškoća kod deteta jesu tuga i strah.

Ključne reči: roditelji dece sa smetnjama u razvoju, porodica, socio-demografski faktori, podrška

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

OBRAZOVANJE 2

ZNAČAJ RADIONICA U RADU SA UČENICIMA OSNOVNIH ŠKOLA

Goran Vladić, Anita Dukovski, Vladana Stošić

ŠOSO "Mara Mandić", Pančevo

Radionica se može definisati kao inovativni oblik nastavnog rada u kome se prepliću oblici psihološkog i pedagoškog rada. Razlikujemo kreativne i edukativne radionice, a obe su se u praksi pokazale kao veoma značajne u radu sa decom sa teškoćama u razvoju. Primena radionica u nastavnom radu obezbeđuje razmenu mišljenja, stavova i iskustava među decom i time se doprinosi jedinstvenijem i jednostavnijem pristupu usvajanja sadržaja.

Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Mara Mandić“ Pančevo, od školske 2021/2022. godine intenzivno prati ovaj oblik psihološko-pedagoškog rada sa ciljem upoređivanja značaja radionica koje se primenju u školi za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju, kao i u školama u kojima se realizuje dodatna podrška.

Kao istraživački instrument korišćen je anketni upitnik koji je formulisan i pripremljen za potrebe ovog istraživanja.

Istraživanjem je obuhvaćeno 10 defektologa u matičnoj školi i 10 defektologa angažovanih na poslovima dodatne podrške u osnovnim školama.

Rezultati istraživanja pokazuju da gotovo svi ispitanici smatraju da je radioničarski rad unapredio kvalitet rada u ustanovama i poboljšao socijalne odnose među učenicima, zbog čega bi ih trebalo češće organizovati.

U istraživanju je uočena minimalna prednost radionica održanih u tipičnim školama, u odnosu na školu koja obrazuje decu sa smetnjama u razvoju u pogledu većeg interesovanja dece tipičnog razvoja za učestvovanje u radioničarskom radu.

Ključne reči: Radioničarski rad, defektolozi, učenici, škole

DOBNE RAZLIKE U VRIJEDNOSTIMA NA SKALAMA VREMENA TRAJANJA UPITNIKA INTENZITETA PODRŠKE

Zulfo Ahmetović, Maida Idrizović

JU Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju "Vladimir Nazor", Sarajevo

Skala intenziteta podrške (SIS C - Support Intensity Scale for Children) zahtijeva da se daju ocjene o tipu, učestalosti i trajanju podrške koja je djetetu potrebna kako bi bilo uspješno uključeno u širok spektar životnih aktivnosti.

Istraživanje je provedeno s ciljem da se ispita vrijeme trajanja podrške koja je potrebna djeci sa intelektualnim teškoćama te da se utvrde razlike s obzirom na hronološku dob. Uzorak ispitanika činilo je 377 djece uključenih u redovne i specijalizirane ustanove u Bosni i Hercegovini, svih nivoa intelektualnih teškoća, uzrasta od 5 do 16 godina. U istraživanju je korištena Skala intenziteta podrške SIS-C BiH preuzeta od strane AAIDD.

Na osnovu rezultata, na deskriptivnom nivou, prosječne vrijednosti vremena trajanja podrške na svim skalama od A do G, smanjuju se u funkciji dobi. Pomoću statističkih postupaka ANOVA-a i MANOVA-e. utvrđeno je da je vrijeme podrške manje ili kraće na starijim u poređenju sa mlađim uzrastima.

Shodno rezultatima istraživanja, svi F-omjeri koji se odnose na skale vremena trajanja podrške su statistički značajni na nivou manjem od 1%, što znači da među ispitanicima različitog uzrasta postoje značajne razlike u vrijednostima na svakoj od skala vremena trajanja podrške. U prosjeku stariji uzrasti imaju manje vrijednosti na svakoj od skala vremena trajanja podrške u odnosu na mlađe uzraste.

Ključne reči: intelektualne teškoće, dob, vrijeme trajanja podrške, analiza varijance

MOTORIČKE VEŠTINE KAO PREDIKTORI ADAPTIVNOG PONAŠANJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Anđela Gak

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Cilj rada je procena motoričkih veština kao prediktora adaptivnog ponašanja dece sa smetnjama u razvoju, poređenjem učenika osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta u domenu svakodnevnih (životnih) veština. Istraživanje je sprovedeno u školi za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski" u Beogradu, na uzorku od 34 učenika, oba pola, osnovne i srednje škole. Za potrebe istraživanja korišćena je Vinelandova skala za procenu adaptivnog ponašanja. Rezultati su pokazali srednju pozitivnu korelaciju za ukupan skor motoričkih veština i strukturu porodice, opšti uspeh i ocenu iz fizičkog, odnosno malu pozitivnu korelaciju za ukupan skor motoričkih veština i pol, vrstu smetnje i razred koji pohađaju ispitanici. Na osnovu dobijenih rezultata, može se reći da su motoričke veštine pokazatelji, odnosno faktori koji utiču na svakodnevne veštine dece sa smetnjama u razvoju.

Ključne reči: Motoričke veštine, adaptivno ponašanj, smetnje u razvoju, osnovna škola, srednja škola.

STAVOVI RODITELJA PREMA UTICAJU DIGITALNIH UREĐAJA NA GOVORNO-JEZIČKI RAZVOJ DETETA

Ivana Blagojević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Cilj istraživanja je ispitivanje stavova roditelja prema uticaju digitalnih uređaja na govorno-jezički razvoj deteta. Istraživanjem je obuhvaćeno 149 roditelja, oba pola (140, odnosno 94% roditelja ženskog pola i 9, odnosno 6% roditelja muškog pola), uzrasta od 20 do 44 godina ($AS = 31.00$, $SD = 5.33$). Istraživanje je sprovedeno onlajn tokom decembra meseca 2023. godine, putem društvenih mreža. Za ispitivanje stavova roditelja, primenjen je posebno dizajniran upitnik ($\alpha = .72$) za ovo istraživanje. Upitnik je popunjavao jedan od roditelja od svakog deteta.

Rezultati ispitivanja stavova pokazuju da je mali broj roditelja svestan štetnog uticaja digitalnih uređaja na govorno jezički razvoj deteta ($p < .001$). Poredeći stavove roditelja muškog i ženskog pola, istraživanjem je ustanovljeno da nema statistički značajnih razlika u stavovima roditelja različitog pola. Poredeći stavove roditelja s' obzirom na njihov stepen obrazovanja i njihovo zanimanje, takođe je utvrđeno da nema statistički značajnih razlika. Ne postoji statistički značajna povezanost ni između uzrasta i stavova roditelja.

Predlog budućih istraživanja je svakako precizno definisanje metodologije za procenu rizika pri upotrebi digitalnih uređaja, kako na govorno-jezički razvoj dece, tako i na razvoj deteta u celosti, kako bi se na osnovu te metodologije izvršilo rangiranje rizika koji mogu da nastanu pri upotrebi digitalnih uređaja kod dece ranog uzrasta. Takođe, preporuke su usmerene i ka razvoju projekata edukacije roditelja, ali i prevenciju dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta od štetnih uticaja koji mogu da nastanu prilikom upotrebe digitalnih uređaja. Samim tim, doprineće se podizanju svesti stručne i šire javnosti o posledicama upotrebe digitalnim uređajima.

Ključne reči: stavovi roditelja, digitalni uređaji, govorno-jezički razvoj deteta

TRADICIONALNA MUZIKA U NASTAVI PRIRODNIH NAUKA ZA DECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Marinko Petković

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Muzika je umetnost, ali isto tako i fizička pojava, koja se obrađuje u toku nastave fizike kao zvuk u oblasti talasnog i oscilatornog kretanja. Muzičke kompozicije zapisane notama su jasno uređeni sistem u kome se zvuk određenog tona nadovezuje na prethodni, stvarajući melodiju. Kod slušaoca izaziva reakcije u vidu emocija, promena ponašanja ili pokreta, ali i istovremeno aktivira i kognitivne funkcije. Muzička melodija, kao skladan skup tonova aktivira skoro svaki deo mozga, angažujući centre, tako da potiskuje nepoželjne emocije i ponašanje. Koristeći tradicionalnu muziku kao izvor zvuka, ali i tekstove koji prate muziku, učenicima se mogu objasniti pojmovi kao što su: globalno zagrevanje, nebeska tela i kretanje tela. Na isti način može se predstaviti i pojam vremenskog intervala i veština zdravog života. Pored fizičkih pojava, značajne su mogućnosti za izvođenje interdisciplinarnе nastave uz očiglednu povezanost znanja iz oblasti hemije, geografije, biologije, lingvistike i etnologije. Rad prikazuje primere upotrebe tradicionalne muzike sa prostora kome pripadamo kao i dokaz je da su naši prethodnici na izvestan način uočavali prirodne pojave, bavili se njima i kroz muzičko stvaralaštvo ostavili kao sredstvo za učenje i sećanje.

Današnja istraživanja u oblasti psihoakustike, kao multidisciplinarnе nauke, koja traži vezu između fizičkih svojstava zvuka-muzike i efekata na osobu koja sluša, bave se vremenskim, prostornim i fiziološkim dimenzijama zvuka i posledicama koje nastaju kao rezultat opažanja i učenja.

Odnos muzike, kulture i nauke je sagledavan na različite načine. Muzika se posmatra kao sastavni deo kulture jednog naroda, kao deo nematerijalnog blaga, koje se prenosi sa generacije na generaciju, stvarajući identitet područja, ali i ljudi koji tu žive. Tekstovi melodija, koje se podvode u tradicionalne tekstove se mogu tumačiti sa različitih aspekata. Najčešći je to istorijski aspekt, jer je većina tekstova usko povezana događajem ili grupom događaja, koje je narod tog područja hteo da upamti kao pouku novim generacijama. Tekst tradicionalne pesme se može objasniti naučnim saznanjima, tako da samo slušanje melodije, kod dece sa smetnjama u razvoju postaje sredstvo koje vraća sećanje na znaja i rutine koje su sprovedene tokom nastave prirodnih nauka. Takodje postoji i mogućnost da se ekscenone situacije umanje ili potpuno izostanu jer postoji i muzikotepapijski efekat tradicionalnih melodija.

Ključne reči: učenici sa smetnjama u razvoju, inkluzivno obrazovanje, fizika muzike, tradicionalna muzika, interdisciplinarno obrazovanje

PRILAGOĐENE EDUKATIVNE SVESKE ZA RAD SA DECOM SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Miodrag Nikolić¹, Miljana Stamenković², Doroteja Milojković², Irena Rajković²

¹ŠOSO "11.oktobar", Leskovac, ²Centar za edukaciju "Nikolić", Leskovac

Sve veća kompleksnost razvojnih smetnji zahteva iznalaženje boljih i inovativnih rešenja i tehnika u radu. Primena inovacija u radu sa decom sa smetnjama u razvoju zahteva dobro poznavanje specifičnosti smetnji ali i dobru procenu svakog deteta ponaosob. Jedno od dobrih rešenja u radu je i primena odgovarajućih edukativnih prilagođenih materijala. Cilj upotrebe edukativnih materijala je da doprinesu unapređenju saznanjih, motoričkih i govorno-jezičkih sposobnosti.

Primenom tih materijala nastavni sadržaji se individualizuju i omogućavaju lakše i brže učenje.

Prilagođene edukativne sveske su izrađene na funkcionalan, vizuelno jasan i jednostavan način. Na svakoj stranici je predstavljena jedna tema (količina brojeva, oblici, slova, boje i slično). Ilustracije su jasne, bez detalja i pozadine koja bi ometala pažnju deteta. Dete koristi materijal postavljanjem kartice pomoću čičak trake na odgovarajuće mesto. Tokom rada defektolog/odrasla osoba podstiče i vodi dete tokom učenja i manipulacije materijalom.

Edukativni materijal je namenjen određenoj kalendarskoj dobi, što je i naznačeno na naslovnoj stranici. Naznačena kalendarska dob predstavlja smernicu u radu i ukazuje kojoj kalendarskoj dobi deteta je namenjena. Materijal mogu koristiti i starija deca koja se sa sazajnim sposobnostima nalaze na nivou za koji je materijal predviđen.

Ključne reči: edukativni materijali, smetnje u razvoju, sveske

INKLUZIJA U SRBIJI I U SVETU - MIŠLJENJA STRUČNJAKA I PRIMERI DOBRE PRAKSE

Ana Roknić, Ema Beslač, Vojislav Todorović

Osnovna škola "N.H. Dušan Dugalić", Beograd

Počevši od potpisivanja Izjave iz Salamanke 1994. godine, inkluzija je prepoznata kao ključna za ljudsko dostojanstvo i poštovanje ljudskih prava. Iako se model inkluzivnog

obrazovanja primenjuje u Srbiji od 200. godine, postoje brojni izazovi u praksi usled nacionalnih, kulturnih i religijskih razlika među državama čiji se modeli i trendovi implementiraju kod nas.

U radu smo se bavili istraživanjem teme inkluzije u Srbiji, fokusirajući se na mišljenja i iskustva defektologa koji su u svrhu stručnog usavršavanja i projektnih aktivnosti boravili u velikom broju država i time u znatnoj meri stekli iskustvo i razvili kritičko mišljenje o načinu funkcionisanja obrazovnog sistema u inostranstvu u odnosu na našu zemlju.

Uzorak je činilo 40 stručnjaka zaposlenih u OŠ "N. H. Dušan Dugalić" koji su popunjavali upitnik kreiran za potrebe ovog rada. Pitanja su bila zatvorenog i otvorenog tipa, i najviše su se odnosila na isticanje primera dobre i loše prakse kod nas i u svetu.

Analizirajući mišljenja stručnjaka, istraživanjem su identifikovani ključni aspekti inkluzivnog obrazovanja, uključujući primere dobre i loše prakse. Otkriva se da postoji značajna varijacija u pogledu mišljenja stručnjaka, a analiza koraka ka poboljšanju inkluzivnosti otkriva potrebu za strategijama prilagođenim lokalnim uslovima. Uočeni primeri dobre prakse, koje su izdvojili stručnjaci, biće prikazani putem fotografija na prezentaciji, uz usmena objašnjenja.

Radom se ističe važnost integracije primera dobre prakse iz stranih zemalja uz temeljno razmatranje primenljivosti u domaćem okruženju. Preporuke za buduća istraživanja uključuju razvoj strategija prilagođenih lokalnom kontekstu, analizu koraka ka poboljšanju prakse i promociju inkluzivnih istraživanja sa kulturnim fokusom. Zaključak naglašava potrebu za teorijskim razmatranjem i konkretnom akcijom kako bi se ostvarila inkluzivnost u obrazovanju.

Ključne reči: inkluzija, obrazovanje, stavovi, kulturni kontekst

ODNOS KOMUNIKACIONIH SPOSOBNOSTI I AGRESIJE KOD DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Bojana Đorđević¹, Jovana Stanimirović¹, Vesna Stanković²

¹ŠOSO "Mladost", Pirot, ²ŠOSO "Mladost", Pirot, ²Udruženje za pomoć i podršku mentalno nedovoljno razvijenim licima MNRL, Pirot

Primarni cilj ovog istraživanja je da sagleda odnos komunikacionih sposobnosti i agresije kod dece sa smetnjama u razvoju, kao i odnos komunikacionih sposobnosti i agresije kod dece tipičnog razvoja. Pored toga, cilj istraživanja je i da opiše profil komunikacionih sposobnosti dece sa smetnjama u razvoju i sagledaju razlike u odnosu na ovaj profil kod dece tipičnog razvoja. Nadalje, istraživanje ima ambiciju da utvrdi nivo ispoljavanja agresivnog ponašanja kod dece sa smetnjama u razvoju i proveri da li se on razlikuje od nivoa agresije kod dece tipičnog razvoja.

U istraživanju je učestvovalo ukupno 94 dece predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta od 6 godina i 2 meseca do 8 godina i mesec dana sa teritorije Pirota. Od toga, 47 dece spada u grupu dece sa smetnjama u razvoju, a 47 dece (50%) su deca tipičnog razvoja. Instrumenti koji su korišćeni u istraživanju su Komunikaciona čeklista za decu i Upitnik za procenu agresije.

Komunikacione sposobnosti dece sa smetnjama u razvoju su znatno lošije razvijene od komunikacionih sposobnosti dece tipičnog razvoja, ali komunikacioni profil sugerise harmnoičan razvoj. Nadalje je utvrđeno da ne postoji značajna razlika u učestalosti ispoljavanja agresivnog ponašanja između ove dve populacije kao i da je razvijenosti komunikacionih sposobnosti negativno povezana sa stepenom ispoljavanja agresivnog ponašanja samo kod ispitanika tipičnog razvoja.

Ključne reči: komunikacione sposobnosti, agresija, intelektualna ometenost

ULOGA SPECIJALNOG PEDAGOGA - VEROUČITELJA U ŠOSO "MILAN PETROVIĆ" SA DOMOM UČENIKA

Ljubica Kovačević, Marina Maleš

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Prema definiciji, specijalni pedagog se bavi savetodavnim i korektivni radom i sprovodi mere prevencije i rane intervencije kroz individualni i grupni rad. Primenjuje socijalne i pedagoške meres ciljem da potpomogne osposobljavanje osoba sa smetnjama u razvoju u postizanju najvišeg mogućeg nivoa funkcionalne sposobnosti.

Način na koji će specijalni pedagog ostvarivati profesionalne ciljeve zavisi kako od propisanog programa rada, tako i od njegove ličnosti, senzibiliteta i duhovnosti. Specijalni pedagog u ulozi veroučitelja za polaznu osnovu svoga rada uzima, pre svega, duhovnost u kojoj, s jedne strane pronalazi mogućnost za transcendiranje učenikovih potreba i interesa, a sa druge je prepoznaje kao proces samorealizacije, samoprevazilaženja i samonadrastanja. Nastavu osmišljava i realizuje kroz jasne radne, obrazovne i kreativne aktivnosti, u kojima međusobno povezani pojedinci, sa svojim utvrđenim ulogama, usvajaju radne navike, uče se odgovornosti, organizovanosti, tačnosti, komunikacijskim veštinama i upoznaju se sa načinima prevazilaženja konflikata i frustrirajućih situacija. Ostvarivanjem svakodnevne interakcije sa učenicima utiče na promene u ponašanju, osećanjima, razmišljanju i životnim vrednostima svakog ponaosob.

Imajući u vidu važnost ili bolje rečeno neophodnost postojanja kontinuiteta i celovitosti vaspitnih uticaja, traži načine da osim roditelja i šira zajednica uzme učešća u obrazovno-vaspitnom procesu. S tim u vezi, neguje tradiciju proslave patrona škole Svetog Andreja Prvozvanog, osmišljava obeležavanje važnih datuma, pokreće Malu školu pravoslavne duhovnosti i organizuje hodočašća.

Primenom naučnih znanja i praktikovanjem vere specijalni pedagog – veroučitelj sopstvenim primerom potvrđuje da je za postizanje najvišeg mogućeg nivoa funkcionalne sposobnosti učenika neophodno da stvarni život prostruji školom, da mladi dobiju priliku da budu svedoci života odraslih, da svoje životno iskustvo i probleme unesu u školu.

Prema opštoj definiciji, specijalni pedagog se bavi savetodavnim i korektivni radom i sprovodi mere prevencije i rane intervencije kroz individualni i grupni rad. Primenjuje socijalne i pedagoške meres ciljem da potpomogne osposobljavanje osoba sa smetnjama u razvoju u postizanju najvišeg mogućeg nivoa funkcionalne sposobnosti.

Način na koji će specijalni pedagog ostvarivati profesionalne ciljeve zavisi kako od propisanog programa rada, tako i od njegove ličnosti, senzibiliteta i duhovnosti. Specijalni pedagog u ulozi veroučitelja za polaznu osnovu svoga rada uzima, pre svega, duhovnost u kojoj, s jedne strane pronalazi mogućnost za transcendiranje učenikovih potreba i interesa, a sa druge je prepoznaje kao proces samorealizacije, samoprevazilaženja i samonadrastanja. Nastavu osmišljava i realizuje kroz jasne radne, obrazovne i kreativne aktivnosti, u kojima međusobno povezani pojedinci, sa svojim utvrđenim ulogama, usvajaju radne navike, uče se odgovornosti, organizovanosti, tačnosti, komunikacijskim veštinama i upoznaju se sa načinima prevazilaženja konflikata

i frustrirajućih situacija. Ostvarivanjem svakodnevne interakcije sa učenicima utiče na promene u ponašanju, osećanjima, razmišljanju i životnim vrednostima svakog ponaosob.

Imajući u vidu važnost ili bolje rečeno neophodnost postojanja kontinuiteta i celovitosti vaspitnih uticaja, traži načine da osim roditelja i šira zajednica uzme učešća u obrazovno-vaspitnom procesu. S tim u vezi, neguje tradiciju proslave patrona škole Svetog Andreja Prvozvanog, osmišljava obeležavanje važnih datuma, pokreće Malu školu pravoslavne duhovnosti i organizuje hodočašća.

Primenom naučnih znanja i praktikovanjem vere specijalni pedagog – veroučitelj sopstvenim primerom potvrđuje da je za postizanje najvišeg mogućeg nivoa funkcionalne sposobnosti učenika neophodno da stvarni život prostruji školom, da mladi dobiju priliku da budu svedoci života odraslih, da svoje životno iskustvo i probleme unesu u školu.

Ključne reči: funkcionalna sposobnost, duhovnost, stvarni život u školi

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

ZDRAVSTVO I REHABILITACIJA

UPOTREBA MEĐUNARODNE KLASIFIKACIJE FUNKCIONISANJA, INVALIDITETA I ZDRAVLJA (MKF) U OBLASTI SPECIJALNOG OBRAZOVANJA

Vasilka Galevska Jovčevski¹, Goran Petrušev²

¹Dom zdravlja – Skoplje; ²Savez specijalnih edukatora i rehabilitatora Republike Severne Makedonije

Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja (MKF) je međunarodni standard za uokvirivanje, opisivanje, evidentiranje i merenje funkcionisanja i invaliditeta. MKF pruža, prvo, model za razumevanje nivoa funkcionisanja i invaliditeta pojedinca i, drugo, sistem evaluacije. MKF je usvojena 2001 godine i od tada postoji povećano interesovanje za njenu upotrebu u različitim sektorima.

Sektor specijalnog obrazovanja pretrpeo je strukturne promene tokom poslednjih decenija napredujući ka inkluzivnoj i efektivnoj nastavi za učenike kojima je potrebna dodatna podrška. Ovaj fokus na omogućavanju školskog okruženja da zadovolji različite profile dečjeg učenja i potreba bio je ključan faktor za usvajanje kontekstno osetljive perspektive. Stoga je MKF namijenjena da se koristi kao osnova za implementaciju socioekološkog planiranja u ocenjivanju, a profilisanje funkcionisanja učenika kao osnova za donošenje odluka o podobnosti i planiranje obrazovnih intervencija.

Ovaj rad ima za cilj da pruži pregled primene MKF-a u sektoru specijalnog obrazovanja u različitim zemljama. Cilj je utvrditi u kojoj meri se MKF već primenjuje, šta pojednostavljuje njenu primenu, koji su specifični izazovi i nedostaci, i koji su uslovi za korisnu implementaciju MKF-a u oblasti specijalnog obrazovanja.

MKF se relativno malo koristio u obrazovnom okruženju. Uprkos tome, model ima potencijal da se efikasno primeni u sistemima specijalnog obrazovanja. Takođe može da pruži koristan jezik za oblast specijalnog obrazovanja gde trenutno postoji veliki disparitet u teorijskim, praktičnim i istraživačkim pitanjima.

Ključne reči: međunarodna klasifikacija, funkcionisanje, invalidnost, zdravlje, MKF, specijalno obrazovanje

RANA STIMULACIJA - PODRŠKA PORODICI DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Snežana Nikolić, Zorana Stanojević

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Rođenje deteta sa smetnjama u razvoju može da predstavlja stresan događaj za porodicu i naruši funkcionisanje porodičnog sistema. Stoga, izložene stresu, neke porodice dobro funkcionišu dok u drugim koje su izložene sličnim stresorima, roditelji mogu da dožive kliničku depresiju, bračne teškoće ili razvod, gubitak socijalne podrške, poremećaje u svakodnevnom porodičnom životu. Stresom oslabljena porodica ne može da zadovolji potrebe svojih članova, jer se roditelji ne snalaze u reorganizaciji porodičnog života usled novonastale situacije.

U potrazi za podrškom, roditelji najpre posežu ka dostupnim resursima koji najčešće uključuju njihovo blisko okruženje. Ovu neformalnu podršku pružaju članovi uže i šire porodice, prijatelji i druge osobe iz neposrednog okruženja. Pored neformalne podrške, formalna društvena podrška u vidu programa rane stimulacije i rane intervencije kao važna javna politika je ključna za osnaživanje porodice i unapređenje kvaliteta života svih članova.

Oснаživanje porodice je složen i višedimenzionalni koncept koji je važan i za stručnjake i za roditelje. Definiše se kao proces kojim porodice stiču znanje, veštine i resurse potrebne za donošenje odluka o nezi i podršci njihovog deteta. Osnaživanje porodice je važno iz više razloga, može doprineti porodicama da smanje stres i anksioznost, da poboljšaju svoje sposobnosti suočavanja, da povećaju svoju samoeфикаsnost, da izgrade snažniju društvenu mrežu podrške, da poboljšaju kvalitet života za celu porodicu.

ŠOSO Milan Petrović sa domom učenika u Novom Sadu, već dvadeset godina realizuje program rane stimulacije za decu od 0 do 3 godine. U programu se pruža podrška i deci i porodicama po modelu zasnovanom na rutinama. U toku svake kalendarske godine u program je uključeno više od pedeset porodica i dece sa smetnjama u razvoju. Deo naše prakse je prezentovan u kratkom prilogu koji je snimala RTV Vojvodina. U prilogu roditelj dečaka koji pohađa program od šetog meseca života ističe značaj rane podrške za osnaživanje porodice, rast, razvoj i inkluziju svog deteta.

Ključne reči: porodica, deca sa smetnjama u razvoju, rana stimulacija

ULOGA LOGOPEDA U ORTODONTSKOM TRETMANU I PREVENTIVNOJ STOMATOLOŠKOJ PRAKSI

Bojana Vulić

Centar Speak Up, Beograd

Jedan od opštih ciljeva logopedске delatnosti jeste unapređenje kvaliteta života pojedinca, grupe i zajednice. Činjenica je da su logopedi, kroz svoj široku oblast delovanja, ipak najviše fokusirani na oblast oralne regije. Time su u prilici da blagovremeno uoče mnoga odstupanja od oralnog zdravlja osobe, te je upute stomatolozima na dalju procenu i lečenje. Takođe, u logopedskoj i ortodontskoj praksi svakodnevno se srećemo sa klijentima kod kojih (uz ostale nepravilnosti koje su uzrok uključenosti u tretman) perzistiraju loše oralne navike. Po nekim međunarodnim istraživanjima procenat loših oralnih navika na uzrastu od sedam do devet godina dece široke populacije ide do 62%. Dve loše oralne navike koje u praksi ne dobijaju pažnju koju zaslužuju (s obzirom na kompleksnost posledica do kojih mogu dovesti) su disanje kroz usta i loša pozicija jezika u restituciji. Perzistiranje ovih loših oralnih navika u dužem vremenskom periodu može dovesti do različitih kompleksnih zdravstvenih posledica (promene fizionomije lica, hipertenzija, prekidi disanja tokom sna, hipoksija CNS-a, bol temporomandibularnog zgloba, malokluzija itd).

Napredak u razvoju medicinskih saznanja, ali i razvoj medicinske opreme danas mogu ponuditi odlična sredstva čijim se korišćenjem, uz adekvatni logopedski tretman, postiže potpuno pevažilaženje loših i usvajanje dobrih oralnih navika. Uspostavljanjem dobre interdisciplinarne saradnje možemo značajno uticati na bolje i brže ishode kako logopedskih tako i ortodontskih tretmana, kao i manji broj recidiva. "

Ključne reči: interdisciplinarna saradnja, logopedska praksa, oralno zdravlje, ortodontska praksa

POTREBA ZA PODRŠKOM DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU IZ PERSPEKTIVE RODITELJA

Lana Zrnčić¹, Mateja Nikolić², Milana Dražić¹, Nikola Belobrđanin²

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²Centar za motoriku "Pozder", Beograd

Celokupno funkcionisanje dece sa smetnjama u razvoju zavisi od njihovih mogućnosti, podrške koju dobijaju te očekivanja koja se stavljaju pred njih. Kod roditelja dece sa smetnjama u razvoju neretko su prisutna očekivanja u vezi sa njihovim funkcionisanjem, koja vrlo često nisu u skladu sa realnim mogućnostima i kapacitetima dece. Pred njih se stavljaju skoro pa nemogući ciljevi, prilikom čega deca ne poseduju dovoljno razvijene sposobnosti koje su neophodne za ostvarenje istih. Cilj: Cilj sprovedenog istraživanja bio je utvrđivanje vrste podrške koja je, prema mišljenju roditelja dece sa smetnjama u razvoju, neophodna za njihovo optimalno funkcionisanje. Metod: Uzorak je činilo 49 roditelja dece sa smetnjama u razvoju. Za potrebe ovog istraživanja korišćen je posebno konstruisan upitnik putem kojeg su prikupljeni podaci u vezi sa vrstom podrške za koju roditelji smatraju da je potrebna njihovoj deci. Rezultati: Rezultati istraživanja pokazuju da većina ispitanih roditelja (67,3%) smatra kako je govor dece oblast u kojoj im je podrška najpotrebnija. Pored toga, 57,1% roditelja ističe kako je znatna količina podrške neophodna i u oblasti socijalnih veština dece, zatim pažnji i komunikaciji (51%). Kao izrazitu prepreku roditelji navode manjak znanja te nemogućnost izdvajanja dovoljne količine vremena za rad sa svojom decom. Zaključak: Zaključuje se da su, bez obzira na vrstu smetnje, govor i komunikacija oblasti u kojima je deci neophodno pružiti dodatnu podršku. Roditelji pokazuju želju za rad sa decom, ali kao prepreku za to navode manjak vremena. Ovaj podatak nam govori u prilog rane intervencije, posebno u pogledu porodično orijentisane rane intervencije, kao i saradnje koju je neophodno ostvariti između roditelja i stručnjaka.

Ključne reči: Deca sa smetnjama u razvoju, podrška, rana intervencija

KOLIKO MAJKA MOŽE - OD NAUČNIH STUDIJA DO SOPSTVENOG ISKUSTVA

Dragana Bojić

Privatna praksa, Beograd

Poznato je da se majke dece/mladih sa smetnjama u razvoju susreću sa brojnim izazovima koji često dovode do narušavanja njihovog zdravlja. Nprekidna izloženost stresu i hronično povećanim zahtevima tokom odrastanja dece vode do fizičkih, emotivnih i socijalnih teškoća koji kao krajnji rezultat imaju somatsku ili mentalnu bolest majke.

Tokom poslednje decenije u medicini se zaključci više ne donose na osnovu mišljenja eksperata ili pojedinačnih dugogodišnjih iskustava. Danas se medicinska nauka bazira na dokazima dobijenim iz prospektivnih, randomiziranih, multicentričnih, duplo slepih studija. To je sofisticiran proces koji podrazumeva planiranje unapred, pažljivo dizajniranje radne hipoteze, internacionalno povezivanje u sakupljanju informacija, preciznu statističku obradu i mogućnost stručne provere dobijenih rezultata. Na osnovu tako dobijenih podataka nastaju vodiči dobre kliničke prakse koji su opšte prihvaćeni u celom svetu.

Tokom pretraživanja PubMed i Medline biomedicinske naučne literature (sa preko 36 miliona citata) izuzetno su retke studije koje prate zdravstveno stanje majki dece sa smetnjama u razvoju. Najčešće su to rezultati upitnika, intervjua, zoom aplikacija ili retrospektivno pretraživanje nacionalnih zdravstvenih baza. Govori se o većoj učestalosti muskuloskeletnih i autoimunih oboljenja kao i čitavom spektru mentalnih poremećaja od problema sa spavanjem i anksioznosti pa sve do teških depresivnih stanja.

Iz ličnog iskustva lekara specijaliste ali i odgajanja višestruko ometenog deteta (CP, epilepsija, ablacija retine, glaukom), sa mnoštvom kliničkih prikaza u savladavanju brojnih prepreka tokom poslednjih 25 godina pokušala sam da ukažem na jaz koji postoji između onoga što se može pronaći u literaturi i svakodnevnog života kao i na puteve prevazilaženja te razlike, vodeći se poznatim pravilom da: samo ako se pomogne majci, moći će se pomoći i detetu.

Ključne reči: majka, bolest, dete posebne potrebe

KARAKTERISTIKE INSTRUMENATA ZA RANI SKRINING POREMEĆAJA IZ SPEKTRA AUTIZMA SA PRIDRUŽENIM NEURORAZVOJNIM POTEŠKOĆAMA U ŠIREM SISTEMU ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Zoran Kovačić¹, Dejan Stevanović^{2, 3}

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²Klinički centar Srbije, Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu; ³Gillberg Neuropsychiatry Centre, Institute of Neuroscience and Physiology, University of Gothenburg, Sahlgrenska Academy, Gothenburg, Švedska

Neurorazvojne poteškoće nastaju rano u životu, a podrazumevaju širok spektar razvojnih deficita koji se često javljaju zajedno, preklapaju se i/ili prethode jedna drugoj, što predstavlja veliki izazov za pravilnu dijagnostiku i eventualno lečenje. Poremećaj iz spektra autizma je u većini slučajeva udružen sa drugim neurorazvojnim poremećajima razvoja, prvenstveno intelektualnim smetnjama. S toga rani skrining i pravovremeno uključivanje u rane intervencije može da ima korisne efekte na razvoj i da dovede do povoljnijih ishoda u kasnijim godinama života. Cilj ovog rada je da se sprovede pregled literature koja se odnosi na karakteristike skrining instrumenata koji se koriste u neposrednom radu sa ovom populacijom, kao prvi korak. U drugom koraku će se razviti pilot upitnika, kao ultra kratki upitnik za potrebe skrininga dece do pete godine života, a koji će koristiti defektolozi, logopedi, psiholozi i ostali zdravstveni saradnici. Autori će dati bliže smernice koje mogu biti korisne prilikom konstruisanja novih skrining instrumenata, kao i programa koji mogu da se koriste u radu sa ovom decom. Uzimajući u obzir razvoj savremenih vidova komunikacije poput pametnih telefona, ili kompjutera, smatramo da bi noviji skrining instrumenti mogli da imaju i razvijenu verziju koja bi mogla da se koristi na ovim uređajima razvojem posebnih aplikacija za ovu namenu.

Ključne reči: autizam, skrining instrumenti, rani razvoj, neurorazvojne poteškoće

VAŽNOST KORELACIJE TRETMANA TOKOM RE/HABILITACIJE DECE OŠTEĆENOG SLUHA

Biljana Janković, Ljiljana Kaličanin, Nikola Bojović

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Tokom re/habilitacionog tretmana, tj. slušnih i govornih vežbi u u školi za oštećene sluhom, jako je bitna i korelacija sa ostalim vežbama koje ova ustanova organizuje. Slušnim i govornim vežbama su obuhvaćeni svi učenici od pripremno-predškolskog odeljenja do učenika osmih razreda. U individualnom radu u zavisnosti od psihofizičkih i intelektualnih mogućnosti, patologije i razreda, plan i program se tokom re/habilitacije prilagođava fazama govorno-jezičkog razvoja. U rad je uključen tim stručnjaka: ORL-specijalista, defektolog, psiholog, logoped i nastavnik u razredu. Roditelji dobijaju instrukcije kako da u kućnoj atmosferi rade sa decom, kao i u nekim svakodnevnim situacijama. Takođe u tom procesu učestvuju i nastavnici koji su u korelaciji sa nastavnicima slušnih i govornih vežbi, te pružaju dodatnu podršku u razvoju i stimulaciji glasovnog, govorno-jezičkog i psihomotornog razvoja. Rehabilitator je u bliskoj korelaciji sa planom i programom govorno-jezičkog razvoja u razredu. Pored nastavnika u razredu u korelaciji tretmana učestvuju i nastavnik muzičkih stimulacija i terapeut koji se bavi reedukacijom psihomotorike. Muzičke stimulacije predstavljaju niz metodskih postupaka gde se putem stimulisanja muzikom aktiviraju centri u mozgu vezani za slušanje, govor i razumevanje. Reedukacija psihomotorike je niz metodskih postupaka koji aktiviraju psiho-motorne, ritmičke, slušne i govorno-jezičke sposobnosti i pomažu u razvoju i sazrevanju praktičke i gnostičke organizovanosti dece. Cilj nam je da predstavimo značaj korelacije raznih tretmana i njihovu bitnu spregu tokom re/habilitacije naših učenika koju nudi ova škola. Na osnovu svega navedenog, dolazimo do zaključka da se samo intenzivnim tretmanom koji treba započeti na vreme, još u ranoj intervenciji, a zatim nastaviti u pripremno-predškolskom uzrastu, može postići napredak u glasovnom i govorno-jezičkom razvoju. Tek ako se isprate svi navedeni sadržaji usmereni na razvoj psiho-motornih sposobnosti, kognitivne sposobnosti i slušna pažnja se razvijaju i sazrevaju, tako da je razumevanje učenika mnogo bolje, kako u užoj, tako i u široj socijalnoj sredini.

Ključne reči: slušno oštećeni učenici, korelacija, rehabilitacija, govorno-jezički razvoj

PREDSTAVLJANJE PROTOKOLA ZA LOGOPEDSKI TRIJAŽNI SISTEMATSKI PREGLED U PRIVATNIM PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Bojana Vulić, Dragina Puzović, Mirjana Kosanović, Milica Kovačević

Centar Speak Up, Beograd

U sadašnjem trenutku činjenica je da je u Srbiji veliki broj usluga koje primarno pripadaju zdravstvenoj delatnosti i socijalnoj zaštiti prebačen na privatnu praksu, pa tako i usluge logopeda, kao i predškolskih ustanova. Privatne predškolske ustanove obuhvataju veliki broj dece, i njima je potrebno obezbediti rad sa logopedom.

Centar Speak Up godinama unazad ima razvijen protokol za sprovođenje trijažnog logopedskog sistematskog pregleda koji omogućava da se za kratko vreme pregleda veliki broj dece u vrtiću. Na taj način evidentiraju se deca sa odstupanjima u govorno-jezičkom razvoju, kao i deca koju je potrebno uputiti na dalju dijagnostiku zbog prisutva nekih drugih smetnji ili nepravilnosti. Protokol obuhvata upitnike za roditelje i vaspitače, dijagnostički formular, tipski izveštaj i protokol za sprovođenje grupnih jezičkih radionica, kao vid preventivnog oblika rada logopeda.

Ovakav vid testiranja neophodno je sprovoditi jednom godišnje, idealno u prvim mesecima po školskom kalendaru (septembar, oktobar) kako bi se po blagovremeno obavljenoj dijagnostici pružila višestruko usmerena logopedska podrška – vaspitačima u predškolskoj ustanovi, roditeljima dece uključene u kolektiv, kao i samoj deci sa evidentiranim odsupanjima u govorno-jezičkom razvoju, čime se radi na unapređenju kvaliteta života pojedinca, grupe i zajednice, što je i opšti cilj logopedске delatnosti.

Ključne reči: dijagnostički protokol, privatne predškolske ustanove, saradnja, trijažno logopedsko testiranje

PRIMENA I ZNAČAJ LOGOPEDSKIH TRETMANA U RADU SA ODRASLIM OSOBAMA SA INVALIDITETOM

Gorica Bjelić Dobrosavljević, Jelena Petronić

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Na osnovu procene govornog-jezičkog statusa odraslih osoba sa invaliditetom sprovode se različiti programi i vežbe koji su prilagođeni njihovim sposobnostima i potrebama. Logopedski tretman sa ovim osobama obuhvata tri oblasti rada:

- tretmansko-terapijske aktivnosti (logopedске vežbe),
- edukativne aktivnosti (funkcionalna pismenost) i
- socijalne veštine (funkcionalna komunikacija).

Logopedске vežbe podrazumevaju: vežbe artikulacije, audiovizuelne percepcije, diskriminacije i memorije, vremenske i prostorne orijentacije, ritma i tempa govora, čitanja i pisanja, bogaćenja rečnika novim pojmovima. Vežbe funkcionalne pismenosti realizuju se održavanjem sposobnosti pisanja i čitanja i razumevanjem pročitanoг, samostalnog sastavljanja i analiziranja rečenica i popunjavanjem različitih vrsta obrazaca. Funkcionalna komunikacija odnosi se na situacioni govor i njegovu upotrebu, socijalnu i konvencionalnu komunikaciju i korišćenje Tobi komunikatora kao oblika augmentativne komunikacije koji tekstove i simbole pretvara u razumljiv govor.

Realizovanje logopedskih tretmana u radu sa odraslim osobama sa invaliditetom ima značaj u održavanju postojećih govorno-jezičkih sposobnosti i njihovu primenu u svakodnevnoj komunikaciji koja naročito utiče na njihov kvalitet života.

U zavisnosti od potreba korisnika, vežbe se mogu sprovoditi individualno ili u manjim grupama.

Ključne reči: invaliditet, komunikacija, korisnik, logopedski tretmani

ZNAČAJ PARTICIPACIJE DECE U PREVENCIJI I LEČENJU

Jasmina Milošević

KBC "Dr Dragiša Mišović-Dedinje", "Sanus habitus", Udruženje javno zdravstvenih edukatora Srbije

Savremena zaštita zdravlja dece podrazumeva aktivno učestvovanje svakog deteta u procesu prevencije i lečenja u skladu sa njegovim mogućnostima i shodno uzrastu. Stvaranje uslova za zdravo odrastanje dece uključuje nove odrednice zdravlja, posebno one koje se odnose na ponašanje, smanjenje rizika, promociju zdravlja i zdravih navika, mentalno zdravlje i hronične bolesti.

Cilj rada odnosi se na unapređenje prava dece na zdravstvenu zaštitu, prvenstveno kroz veće angažovanje dece u brizi o svom zdravlju.

Tokom 2019. godine u Dečijoj bolnici za plućne bolesti i TBC, pri KBC "Dr Dragiša Mišović-Dedinje" sprovedno je istraživanje u kome su učestvovali deca pacijenti, 64 adolescenata iznad 15 godina starosti koji su hospitalizovani ili lečeni ambulantno, 104 njihovih roditelja i 69 zdravstvenih radnika i saradnika na pedijatrijskim odeljenjima. Podaci su analizirani primenom programa SPSS (Statistical Package for Social Sciences) verzija 14.0. U obradi rezultata korišćene su mere deskriptivne statistike, frekvencije i procenti.

Više od polovine ispitanih adolescenata (58%) nema informacije o dečijim pravima u zdravstvenoj zaštiti, jedna petina ispitanika nije uopšte dala odgovor (18%), jedna petina je delimično odgovorila (20%), dok je samo nekoliko ispitanika (4%) odgovorilo pozitivno što ukazuje na veoma visok stepen neuključenosti dece u ostvarivanju svojih prava na zdravstvenu zaštitu. Da deca treba da učestvuju u ostvarivanju svojih prava smatra više od dve trećine ispitanih roditelja (72,1%), njih 24% nije sigurno, dok svega 3,8% smatra da deca ne treba da participiraju u ostvarivanju svojih prava u sistemu zdravstvene zaštite. Značajan broj zdravstvenih radnika i saradnika (86,6%), misljenja je da aktivna participacija dece pomaže u procesu lečenja, 13% nije bilo sigurno, a 4,3% misli da deca ne treba da učestvuju u procesu svog lečenja.

Smislenim donošenjem odluka o zdravlju i blagostanju dece poslednjih godina se sve veća pažnja posvećuje aktivnoj i konstantnoj participaciji dece u prevenciji i lečenju, budući da je utvrđeno da deca i mladi žele da budu uključeni u procese donošenja odluka.

Ključne reči: participacija dece, zdravstvena zaštita

VIRTUAL REALITY AND PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Elena Weber, Hubert Perfler

Istituto Regionale Rittmeyer per i Ciechi, Trieste

The main goal of the present workshop is detailing the results of the project Virtual Reality For Visually Impaired People (VR4VIP).

The project was planned to verify and to collect the opportunities concerning Virtual Reality and Augmented Reality with specific reference to the field of vocational and educational training for people with visual impairments.

The partners started their activities analyzing the increasing use of these technologies in the field of education and their connection to the need of total accessibility.

The possible beneficiaries of these technologies are people with visual impairments and the reason for the analyzes was to be able to try to avoid any possible disadvantages.

Another important aspect the project partners considered was the inclusion of persons with visual impairments inside the labour market since this is - very often - a difficult path for the specific category of people and, supporting them to achieve better abilities and knowledge in the field of new digital technology, can allow them to be competitive in such kind of activities.

For allow them to work in this environment, the project partners decide to train the educational staff in a proper way.

During the project lifetime the partners explored existing systems and solutions as well as best practice examples.

During the workshop we will present the results of exploration so to be able, on one side, to increase attention to the technologies in the field of education for persons with disabilities and, on the other side, to identify possible further cooperation for the use of virtual reality and augmented reality in the education of visually impaired people.

Key words: Virtual Reality (VR), Augmented Reality (AR), Vocational and Educational Training (VET)

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

POSTER SESIJA 1

ZNAČAJ MEĐUPREDMETNIH KOMPETENCIJA (PSIHOMOTORNA REEDUKACIJA, FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE, DRAMSKO RITMIČKA SEKCIJA) ZA RAZVOJ PAŽNJE POKRETOM KOD DECE SA RAZVOJNIM PROBLEMIMA

Lidija Nikolić Novaković, Renata Lukenić Gaši, Irena Čović, Milunika Petrović
OŠ "Novi Beograd", Beograd

Predmet ovog rada je procena uticaja međupredmetnih kompetencija na razvoj pažnje kod učenika oba pola, sa problemima kretanja i pažnje, od 1 do 5 razreda, u OŠ "Novi Beograd".

Saradnjom i koordinacijom aktivnosti više nastavnika, odnosno predmeta i inoviranjem načina rada na času posebno mesto u radu sa decom sa razvojnim problemima zauzimaju- kompetencije vezane za učenje koje se oslanjaju na komunikaciju i saradnju.

Uzorak je obuhvatao 50 učenika od kojih je 7 devojčica i 43 dečaka- Od ukupnog broja, 30 učenika sa problemima u ponašanju, 9 sa lokomotornim problemima a 11 učenika bez većih problema

Organizovali smo programiranu nastavu u okviru IOPa korelirajući ciljeve i zadatke na relaciji predmetna nastava (fizičko i zdravstveno vaspitanje), individualne vežbe (psihomotorna reedukacija) i slobodne aktivnosti (Dramsko ritmička sekcija). i uvideli da se na taj način podstiče kvalitetniji razvoj velikog spektra sposobnosti kod dece.

Koristili smo mini poligone, raznovrsne rekvizite, vežbe za usmeravanje pokreta, muziku i sl., sa ciljem da kroz pokret podstaknemo razvoj psihomotorne organizovanosti individualnim programom podrške.

Na kraju programa prmetili smo kod učenika brži pomak u razvoju motornih sposobnosti - bolja, pokretljivost, koordinacija i usmerenost što se projektovalo na bolje razumevanje zadatka, usmeravanje pažnje i koncentraciju.

Ključne reči: kompetencije, razvoj pažnja, pokret

UTICAJ INKLUZIVNOG SPORTA BASKINA NA KORISNIKE U DOMSKOM SMEŠTAJU

Karolina Gajić

Ustanova za decu i mlade "Šabac", Centar za socijalni rad, Šabac

Kroz rad biće prikazane sve pozitivne strane učešća korisnika u ovakvoj vrsti sportske rekreacije. BASKIN je vrsta inkluzivnog sporta, koji je počeo da se razvija 2001.godine, u Italijanskom gradu Kremoni. Začetnik ove ideje je Fausto Kapelini, profesor sporta i fizičkog vaspitanja ali i otac devojčice sa invaliditetom. Njegova ideja je bila da se dodatno fizički aktiviraju deca sa smetnjama u razvoju jer je uvideo da postojeći programi u osnovnim i srednjim školama ne pružaju deci dovoljno mogućnosti da se fizički razvijaju. Idejni koncept ove igre jeste da svako ima jednake mogućnosti za učešće u igri. Baskin je jedna vrsta košarke, koja ima slična pravila kao tradicionalna košarka, ali sa jednom razlikom: igrači imaju pet uloga, prema težini njihove invalidnosti. Svaki igrač treba da u okviru sopstvene uloge ostvari opšte ciljeve koje postavlja grupa. Baskin predstavlja jednu vrstu obrnute integracije, na terenu se nalaze osobe sa invaliditetom ali i osobe bez invaliditeta koje zajedno moraju da rade na terenu. Zajednički uspeh zavisi od svakog pojedinca i njegovog doprinosa.

Korisnici D.G. rođen 2003. godine i J.A. rođena 2005. godine borave u Ustanovi za decu i mlade „Šabac“ nekoliko godina. Oni na osnovu svojih sposobnosti, ličnih karakteristika i fizičke spremnosti učestvuju u treninzima Baskina. Treninzi se održavaju dva ili tri puta nedeljno, od septembra meseca 2023.godine, u salama osnovnih i srednjih škola u Šapcu. Metodologija rada: neposrednim posmatranjem i intervjuisanjem korisnika ali i ostalih članova tima. Rezultati ovog istraživanja govore u prilog tome da sportska rekreacija ima višestruke koristi po psiho-socijalno funkcionisanje korisnika, što će u ovom radu biti prezentovano u vidu poster prezentacije. Zaključujemo na osnovu tromesečnog izveštaja o ponašanju i funkcionisanju korisnika sledeće : da su razvijanje timskog duha, kanalisanje i korekcija nepoželjnih ponašanja, podsticanje samostalnosti i integracija u širu društvenu sredinu samo neke od benefita bavljenja ovom vrstom sportske rekreacije.

Ključne reči: baskin, košarka, inkluzija, sport

STVARAMO BOLJI SVET - DECENIJA INKLUZIVNE SARADNJE DVE OSNOVNE ŠKOLE

Milica Bulović, Bratislava Živković Desančić, Dragica Dražić, Bojana Jojić

OŠ „Boško Buha”, Beograd

Rad prikazuje modalitet koji osnažuje lični razvoj učenika i podstiče razvoj vrednosti i vrlina kao glavnog oslonca u životu, kao i razvoj socijalnih veština u atmosferi uzajamnog uvažavanja i brige jednih za druge. U praksi je to predstavljeno zajedničkim aktivnostima dece iz redovne i dece iz škole za obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju. U ovom radu je prikazan inkluzivni pristup kroz saradnju Osnovne škole „Boško Buha” sa Osnovnom školom „Marija Bursać”. Tokom deset godina nastavnici svojim aktivnostima i radom deluju na promenu društvene svesti i odgovornosti. Aktivnosti učenika iz ove dve škole se redovno realizuju uz zajedničku podršku nastavnika redovne škole i defektologa uz poštovanje principa različitosti i specifičnosti. Sadržaj aktivnosti je različit, od upoznavanja i druženja, preko darivanja poklona do zajedničkog učešća u priredbama ili predstavama. Kroz navedene aktivnosti deca stiču neprocenjivo iskustvo, razvijaju empatiju i ljubav jednih prema drugima, ali i možda najvažnije, razvijaju svest o vršnjacima sa drugačijim potrebama i iskustvom.

Ključne reči: saradnja, aktivnosti, škola, inkluzija, potrebe

KROZ UČENJE U TERAPEUTSKIM BAŠTAMA DO BOLJEG POSTIGNUĆA UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aneta Peša, Jovana Turimandžovski, Sanja Popović, Snežana Maravić

Školski centar sa domom učenika "Dositej Obradović", Subotica

Baštenska/hortikultur(al)na terapija se široko koristi u spektru rehabilitacionih, profesionalnih i društvenih okruženja sa pozitivnim rezultatima I naučno zasnovanim dokazima.

Prvo dokumentovano korišćenje u terapijske svrhe novijeg doba datira iz 1800. godine i vezano je za objavljena istraživanja dr Benjamina Rusha. Dr Rush je istakao da rad u polju pomaže u lečenju osoba sa mentalnim oboljenjima, iako priča o blagodetima i značaju terapeutskih bašti datira još iz vremena pre nove ere.

Hortikultur(al)na terapija je stručno vođen oblik lečenja u kojem se pozitivne vrednosti ljudske interakcije s biljkama i vrtovima koriste kako bi se unapredile kognitivne, psihološke, socijalne i fizičke funkcije korisnika. Terapeut je posebno obrazovana i stručno obučena osoba koja uključuje korisnike terapije u bilo koju fazu vrtlarenja – od samog upoznavanja sa biljkama I zemljom do prodaje konačnih proizvoda kao načina unapređenja njihovih života.

Baštenska terapija se najviše primenjuje u SAD – u, Velikoj Britaniji, Austriji i Nemačkoj, gde se jedino i može steći zvanje baštenskog terapeuta.

Terapeutska bašta, koja se nalazi u okviru Školskog centra, našla je široku primenu kod dece koja pohađaju predškolske grupe, kao i kod učenika osnovne i srednje škole. Prilagođena potrebama i kapacitetima naših učenika, terapeutska bašta pruža brojne mogućnosti za realizaciju nastavnih aktivnosti i individualnih tretmana, a naročito slobodu i kreativnost učenicima, kroz realizaciju vannastavnih aktivnosti.

Pored evidentnih doprinosa razvoju različitih aspekata kognitivnog, motoričkog, emocionalnog i socijalnog razvoja, boravak i rad u terapeutskoj bašti omogućava razvoj sposobnosti i veština koje su deci sa smetnjama u razvoju neophodne za funkcionisanje u svakodnevnom životu, kroz aktivnosti i u okruženju koje ih motiviše i inspiriše za rad.

Ključne reči: ekološka sekcija, terapeutske bašte, učenici sa smetnjama u razvoju, školska bašta

ULOGA SAVETOVALIŠTA ŠKOLSKOG CENTRA SA DOMOM UČENIKA “DOSITEJ OBRADOVIĆ” U RANOJ INTERVENCIJI U DETINJSTVU

Snežana Maravić, Jovana Musović, Dragana Stanić, Aneta Peša

Školski centar sa domom učenika "Dositej Obradović", Subotica

Rani razvoj je period velikih izazova, ali i mogućnosti za postavljanje kvalitetnih temelja. Rana iskustva dece, veze koje se uspostavljaju sa roditeljima i njihova prva iskustva učenja, utiču na celokupan razvoj. Razvoj samog deteta i uticaj roditelja na razvoj nije jednosmerna ulica, već obostrani pravac odnosa.

Ideja je da rana intervencija zaživi i da bude prepoznata, najviše zbog toga što postoji potreba za stručnom podrškom. Roditelji često "lutaju" kada je u pitanju postavljanje dijagnoze, a suočavanje sa dijagnozom predstavlja težak trenutak za porodicu i često celokupno funkcionisanje porodice biva narušeno. U tim situacijama, Savetovanište ima važnu ulogu kao podrška u osnaživanju roditelja.

Savetovanište Školskog centra sa domom učenika "Dositej Obradović" pruža besplatne savetodavne usluge porodicama dece sa razvojnim smetnjama ili dece sa neurorazvojnim faktorima rizika na uzrastu od rođenja do šeste godine. Usluge se pružaju telefonskim putem i kroz individualne sastanake sa stručnjacima različitih profila, u zavisnosti od oblasti podrške i potreba porodice.

Tim Savetovaništa pruža roditeljima neophodne informacije, savete, stručnu pomoć i strategije koje im olakšavaju prevazilaženje izazova sa kojima se suočavaju.

Naš tim čine: specijalista rane intervencije, logoped (na srpskom i mađarskom jeziku), surdoaudiolog, somatoped, senzorno integrativni pedagog, reedukator psihomotorike, porodični savetnik, socijalni radnik i pravnik, koji kroz rad sa porodicama doprinose razvoju deteta i njenom boljem funkcionisanju.

Ključne reči: deca sa smetnjama u razvoju, rana intervencija, rani razvoj, savetovanište

PREDNOSTI I NEDOSTACI UPOTREBE DIGITALNIH TEHNOLOGIJA KOD OSOBA SA AUTIZMOM - PERSPEKTIVE RODITELJA I STRUČNJAKA

Sunčica Petrović¹, Nenad Glumbić^{1, 2}, Mirjana Đorđević^{1, 2}

¹Fondacija Hiljadu želja, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Sklonost mnogih osoba sa autizmom ka upotrebi savremenih digitalnih tehnologija moguće je koristiti u različite svrhe, od intervencija namenjenih poboljšanju njihovih komunikacionih sposobnosti, preko aplikacija za učenje, do specifičnih digitalnih resursa usmerenih na profesionalno osposobljavanje, obezbeđivanje participacije u aktivnostima lokalne zajednice i strukturisanje slobodnih aktivnosti. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje prednosti i nedostataka upotrebe digitalnih tehnologija kod osoba sa autizmom. Istraživanje je realizovano u okviru projekta „IDEAL: Inkluzivna digitalna edukacija za učenje osoba sa autizmom“, a podaci su prikupljeni tokom dve fokus grupe. Obe fokus grupe realizovane su onlajn, a prisustvovalo im je 13 ispitanika, sedmero stručnjaka sa višegodišnjim iskustvom u radu sa osobama sa autizmom i šestoro roditelja. Jedna od tema obrađenih tokom grupnog intervjua odnosila se na iskustva ispitanika u vezi sa korišćenjem primenjene tehnologije kod osoba sa autizmom. Rezultati pokazuju da čak i stručnjaci sa sličnim radnim stažom i stepenom obrazovanja imaju veoma različita iskustva i stavove po ovom pitanju. Kao najveće prednosti korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija oni navode: visok stepen motivisanosti osoba sa autizmom, mogućnost poboljšanja akademskih i veština komunikacija, kao i vlastitu motivaciju da usavrše digitalne veštine. Kao najveće nedostatke oni navode: smanjene prilike za komunikaciju uživo, povećane rizike za viktimizaciju u digitalnom prostoru i potrebu za pojačanim nadzorom i kontrolom. S druge strane, roditelji kao najveće prednosti ističu bolju organizaciju slobodnog vremena, kao i veće mogućnosti za učenje na daljinu. Prema njihovom iskustvu deca sa autizmom vole da prate video-snimke i preferiraju ekrane osetljive na dodir umesto korišćenja miša. Kao glavne nedostatke roditelji navode frustriranost njihove dece sa autizmom ako se digitalni uređaj pokvari ili prekine internet veza, ekscesivno korišćenje tehnoloških sredstava i preteranu ekcitanost, kao i mogućnost da određeni sadržaji dodatno provociraju nesigurnost i anksioznost. Dobijeni podaci ukazuju na potrebu da se, prilikom procene različitih aspekata korišćenja savremenih digitalnih tehnologija kod osoba sa autizmom, vodi računa o različitim iskustvima i perspektivama roditelja i stručnjaka.

Ključne reči: digitalne tehnologije, autizam, prednosti, nedostaci

ORGANIZACIONA PODRŠKA OSOBAMA SA AUTIZMOM U ZDRAVSTVENOM SISTEMU

Sunčica Petrović¹, Nenad Glumbić^{1,2}, Mirjana Đorđević^{1,2}

¹Fondacija Hiljadu želja, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Osobe sa autizmom se suočavaju sa brojnim izazovima u obezbeđivanju adekvatnih zdravstvenih usluga. Više od 70% osoba sa autizmom ima neka komorbidna stanja, koja često ostaju neprepoznata, kako zbog izostanka preventivnih aktivnosti, tako i zbog nedovoljnog poznavanja specifičnih zdravstvenih potreba osoba sa autizmom. Ako uz to imamo u vidu da su osobe sa autizmom sklonije različitim povredama i da mnoge osobe sa težim oblicima autizma nemaju ideju o opasnosti, ne čudi nalaz da je stopa morbiditeta i mortaliteta kod osoba sa autizmom značajno veća nego u tipičnoj populaciji. U okviru ERASMUS + projekta „Zdravlje: Poboljšanje pristupačnosti zdravstvenim uslugama za osobe sa autizmom“, pokušali smo da utvrdimo koje su intervencije do sada korišćene kako bi se poboljšalo stanje zdravlja ove populacije. Nedavno objavljene sistematske pregledne studije nedvosmisleno pokazuju da se intervencije u ovoj oblasti uglavnom usmeravaju na same osobe sa autizmom (npr. sistemska desenzitizacija, modelovanje, socijalni narativi) i, u nešto manjoj meri, na podizanje kapaciteta i znanja pružalaca zdravstvenih usluga. Istraživanja koja se bave mogućim efektima restrukturiranja zdravstvenog sistema izuzetno su retka. Intervencije organizacionog tipa uglavnom se odnose na prilagođavanje okruženja hipersenzitivnim pacijentima i kreiranje individualizovanog plana podrške. U Srbiji se, uprkos predlozima roditelja i stručnjaka da se uvedu zdravstveni pasoši, obezbede posebne čekaonice i prilagode prostorije zdravstvenih ustanova senzornim potrebama osoba sa autizmom, nije daleko odmaklo u organizacionim promenama zdravstvenog sistema.

Ključne reči: zdravstvena nega, autizam, organizacija, usluge

DIDAKTIČKI MATERIJAL PO MERI DETETA

Ana Savičić, Marija Jeremić, Marko Lukić,

ŠOSO "Mara Mandić", Pančevo

Iz škole za decu sa intelektualnim teškoćama ŠOSO „Mara Mandić“ je 2010.godine prerasla u servisni centar za sve vidove ometenosti, i pružanje usluge inkluzivnog stručnog rada osnovnim školama na teritoriji grada Pančeva. U direktnom radu sa decom došlo je saznanja da je zbog strukturalne heterogenosti odeljenja često potrebno prilagoditi nastavna sredstva i približiti nastavne jedinice specifičnim karakteristikama učenika. Realizuje se nastava čija je karakteristika individualni pristup svakom detetu, prilagođena njegovim sposobnostima, mogućnostima i potrebama, individualizovanim pristupom i diferenciranom nastavom. U radu se koriste individualizovana nastavna sredstva, koja se prilagođavaju potrebama i sposobnostima učenika i koja pomažu u postizanju boljih rezultata u učenju.

Kroz praksu se pokazalo da postoje različiti načini na koje se nastava može prilagoditi u radu sa decom sa smetnjama u razvoju. U saradnji sa nastavnicima razredne nastave, predmetne i individualne nastave došlo se do zaključka da se najveći uspeh u učenju postiže prilagodjavanjem sadržaja. Kao jedno od rešenja i načina prolagodjavanja nudi se i izrada individualizovanog didaktičkog materijala.

Cilj ovog rada je prikaz didaktičkih sredstava čija izrada i primena ima pozitivne efekte u nastavnom procesu sa ovim učenicima i predstavlja primer dobre prakse.

Izradom ovakvih didaktičkih sredstava učenicima se daje mogućnost vizuelne, auditivne, taktilne i komunikacijske pomoći u savladavanju gradiva kroz različite materijale za klasifikaciju i serijaciju (klasifikacija predmeta po boji, veličini, obliku), materijale za usvajanje pojma broja kao i računskih operacija, materijal za usvajanje prostornih odnosa (više vrsta), društvena igra kao pomoć u usvajanju pojmova, azbuka sa pojmovima, materijal za usvajanje doživljaja telesne celovitosti, materijal za usvajanje pozicije i funkcije unutrašnjih organa, karakteristike godišnjih doba, kalendar dnevnih aktivnosti, tematske celine prilagođene predmetnoj nastavi (solarni sistem,feudalno društvo, građa atom, građa ćelije).

Materijali od kojih se izrađuju sredstva za rad su filc, tkanine, sunder, čičak trake, kanapi. Sva didaktička sredstva su interaktivna kako bi učenici lakše usvajali znanje, a mogu se koristiti na različitim nivoima učenja.

Formiranje specifičnog individualnog pristupa u nastavi prema sposobnostima deteta, stepenu senzornog i motoričkog oštećenja i načinu komunikacije postaje imperativ u radu.

Ključne reči: didaktički materijal, interaktivno učenje, individualizacija

ERASMUS+ PROJEKAT „DEAF DIGITAL PLATFORM“ ADAPT

Dragana Popović, Jovan Gavrilović

Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora "11.maj", Jagodina

Erazmus+ projekat „deAf DigitAl PlaTform“-ADAPT (Digitalna platforma za osobe oštećenog sluha) - 2020-1-RS01-KA201-065366 naša škola je realizovala u svojstvu koordinatora, zajedno sa još 5 partnerskih organizacija – škola za učenike oštećenog sluha iz Italije, Španije, Poljske, Litvanije, Rumunije, u periodu od 2020-2023.godine.

Partnerske organizacije-učesnice ADAPT projekta:

- Italija - Istituto Dei Sordi Di Torino
- Rumunija - Liceul Tehnologic Special pentru Deficienti
- Španija – Colegio Gaudem
- Poljska- Specjalny Osrodek zkolono-Wychowawczy dla Nieslyszacych,
- Litvanija - Lietuvos curcijuju ir negiridincijuju ugdyimo centras
- Srbija – Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora „11.maj“

Cilj projekta je bio stvaranje internacionalne veb platforme koja će biti namenjena osobama oštećenog sluha i govora, nastavnicima koji rade sa učenicima oštećenog sluha i govora kao i roditeljima.

Zadatak projekta je bio da se u okviru veb platforme prikupe 102 obrazovna resursa specijalno prilagođena osobama oštećenog sluha u vidu obrazovnih-radnih listova, edukativnih igara, video zapisa uz korišćenje znakovnog jezika, korisničkih vodiča za kreiranje video igara i edukativnih videa, e-knjiga.

U okviru projekta kreirani su sledeći materijali na e -platformi:

- 6 E-magazina (e-knjiga)
- 6 tematskih oblasti sa materijalima (umetnost, istorija, kultura, ekologija, nauka, preduzetništvo)
- 12 edukativnih (video) igrica
- 36 edukativnih videa (Reciklaža, De-VIA umetnost...)
- 45 edukativnih (nastavnih) listova

Svi materijali kreirani u okviru ADAPT projekta dostupni su na sajtu projekta www.e-adapt.eu i imaju za cilj poboljšanje kvaliteta obrazovanja učenika oštećenog sluha i dostupnosti nastavnih materijala na znakovnom jeziku.

Ključne reči: veb-platforma, nastavni materijali, E-magazin

STAVOVI OPŠTE POPULACIJE PREMA DECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Tamara Stevanović, Katarina Jovanović, Danijela Kurteš

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Stav predstavlja trajnu organizaciju različitih emocija, vrednovanja i reagovanja u odnosu na određen društveni objekat. Stav pojedinca se razlikuje i može biti pozitivan ili negativan, a uslovljen je različitim uticajima (okruženja, porodice, škole, medija...). Takođe, predstavlja lični pečat na osnovu koga svaki pojedinac oblikuje sebe prema drugom pojedincu ili grupi. U skladu sa mnogim istraživanjima koja su sprovedena do sada, nailazimo na rezultate koji ukazuju na postojanje različitih stavova prema deci sa smetnjama u razvoju, koji se kreću od potpunog ignorisanja, odbacivanja i preteranog sažaljenja do formiranja pozitivnih stavova vršnjaka i uže socijalne sredine. Postojanje negativnih stavova u okviru različitih društvenih struktura prema deci sa smetnjama u razvoju rezultira isključenošću i segregaciji dece.

Cilj ovog istraživanja je procena stavova opšte populacije prema deci sa smetnjama u razvoju. Ispitan je nivo informisanosti šireg okruženja o deci sa smetnjama u razvoju, uzrocima i načinima formiranja stavova kao i nivo uključenosti dece sa smetnjama u razvoju u šire okruženje. Metodom slučajnog uzorka obuhvaćeno je 100 ispitanika različite životne dobi, pola i stručne spreme. Kao instrument korišćen je upitnik posebno konstruisan u svrhu prikupljanja podataka za potrebe ovog istraživanja koji je obuhvatio 14 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa koja su popunjavana izborom ocene ili stepena slaganja odnosno neslaganja sa datom tvrdnjom. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu veće opšte informisanosti društva u cilju podizanja svesti i pružanju pravovremene i odgovarajuće dodatne podrške deci sa smetnjama u razvoju. Dobijeni podaci ukazuju i na nizak nivo pružanja informacija servisa od javnog značaja o deci sa smetnjama u razvoju, njihovim mogućnostima i pravima.

Zaključeno je da su stavovi ispitanika formirani na osnovu niske informisanosti i da ukazuju na potrebe realizacije dodatnih programa podrške u cilju veće integracije i socijalne participacije dece sa smetnjama u društvo.

Ključne reči: socijalna participacija, stav, deca sa smetnjama u razvoju

PRIJATELJ JE NEKO KO... GLEDIŠTE UČENIKA SA INTELKTUALNOM OMETENOŠĆU I UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA*

Marina Antonijević¹, Branislav Brojčin², Ivana Vasilevska Petrovska³, Slobodan Banković²

¹OŠ "Miloje Pavlović", Beograd, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ³Autizam institut, Skoplje

Rad na razvoju i unapređivanju socijalnih veština dece sa intelektualnom ometenošću i/ili poremećajem iz spektra autizma često je baziran na proceni deficita socijalnih veština koju daju odrasle osobe koje dobro poznaju dete. Međutim, obično se zanemaruju ona ponašanja koja su važna samoj deci, posebno za druženje sa vršnjacima.

Cilj rada je da se utvrdi mišljenje učenika sa intelektualnom ometenošću i/ili poremećajem iz spektra autizma o karakteristikama dobrog prijatelja.

Uzorak je činilo 25 učenika sa intelektualnom ometenošću i/ili poremećajem iz spektra autizma koji pohađaju osnovne škole za učenike sa smetnjama u razvoju ili redovne osnovne škole u Srbiji i Makedoniji. U istraživanju je primenjen modifikovan upitnik „Šta je prijatelj?“. Od učenika se očekivalo da razmisle o nekome ko im je dobar prijatelj i da navedu zbog čega ga smatraju dobrim prijateljem. Srodni odgovori su grupisani u nekoliko širih kategorija ponašanja.

Najveći broj učenika (84%) izdvojilo je igru sa drugima kao značajnu karakteristiku dobrog prijatelja. Učestvovanje u zajedničkim aktivnostima i izbegavanje svađe, odnosno kontrola vlastitog ponašanja u konfliktnim situacijama (npr. da ostane smiren kada se ima problem, kada se ne slaže sa drugima) bila je važna osobina dobrog prijatelja za 56% dece. Za 40% učenika prijatelj je i neko ko je dobar prema drugima, odnosno brine za druge, dok je za 36% ispitanika to i onaj koji pomaže prijateljima kada imaju problem. Lepo ponašanje, pozajmljivanje (deljenje) stvari i razgovor predstavljali su obeležja dobrog prijatelja za 32% učenika. Dok su prethodna ponašanja navedena kao osobine dobrog prijatelja u oba obrazovna okruženja, dotle su karakteristike, poput nekoga s kim uče zajedno (sedam učenika), neko ko zna kako da se upozna i pozdravi nove ljude (tri učenika), neko ko je pametan (dva učenika), iskren, zabavan i saraduje u timu (po jedan učenik) navodila samo deca u školama za učenike sa smetnjama u razvoju.

Rezultati istraživanja inkorporirani su u Priručnik za trening prioriternih socijalnih veština u osnovnoj školi kod učenika sa intelektualnom ometenošću i/ili poremećajem iz spektra autizma, čime je, kroz participativni istraživački dizajn, povećana socijalna validnost budućih tretmana zasnovanih na ovom priručniku.

Ključne reči: intelektualna ometenost, autizam, druženje, socijalne veštine, participativni istraživački dizajn

---

* Napomena: Rad je proistekao iz Erasmus+ projekta „Inclusion through social skills for learners with autism and intellectual impairments“

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

RADIONICA 1

IZAZOVI U USPOSTAVLJANJU RADNOG SAVEZA U SAVETODAVNOM RADU SA RODITELJIMA DECE SA RAZVOJNIM POREMEĆAJIMA

Jovan Radovanović

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Izazovi u uspostavljanju radnog saveza sa roditeljima se često sreću u profesionalnoj praksi logopeda i defektologa, te je neophodno, da se pored uključivanja deteta u logopedski ili defektološki tretman, blagovremeno započne i sa sprovođenjem savetodavnog rada sa roditeljima. Problemi u uspostavljanju radnog saveza sa roditeljima u savetodavnom kontekstu mogu biti uslovljeni različitim razlozima: nefunkcionalnim kognitivnim uverenjima roditelja (pogrešna ili nerealna očekivanja), stepenom motivisanosti roditelja i ličnog angažmana (nedostatak ličnih resursa, organizacije i/ili podrške) i emocionalnim i psihosocijalnim izazovima roditelja (neprijatne emocije, mehanizmi odbrane, otpori roditelja, psihološke Igre...).

Opšti cilj radionice je da upozna učesnike sa osnovnim konceptima primene integrativnog pristupa u savetodavnom logopedskom i defektološkom radu, na planu izazova u uspostavljanju radnog saveza sa roditeljima dece sa razvojnim poremećajima.

Optimalan broj učesnika radionice je 30 učesnika, a predviđeno vreme trajanja radionice je 90 minuta.

Uvod u bazične koncepte primene integrativnog pristupa logopedskom i defektološkom savetodavnom radu sa roditeljima biće prikazan u formi prezentacije, sa izlaganjem raznovrsnih primera dobre prakse i mogućnostima uzajamne razmene profesionalnih iskustava. Praktično će biti prikazane i pojedine intervencije u savetovanju koje pozivaju na dijalog, osnaživanje roditelja, razmatranje opcija rešavanja problema, ličnu autonomiju (donošenje nove odluke) i delovanje u smeru uzajamne saradnje (na relaciji roditelj-stručno lice, stručno lice-dete, roditelj-dete) i angažmana u postizanju cilja/željene promene.

Učesnici radionice će steći praktična znanja, sa osvrtom na prepoznavanje i analizu izazova kognitivne i/ili psihosocijalne prirode u uspostavljanju radnog saveza sa roditeljima, kao i mogućnosti primene pojedinih specifičnih, kratkih intervencija u savetodavnom radu sa roditeljima.

Ključne reči: logopedsko/defektološko savetovanje, izazovi, rad sa roditeljima, integrativni pristup

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

OBRAZOVANJE 3

USE OF PICTOGRAMS FOR AUTISTIC CHILDREN IN GEOGRAPHY LESSONS AT ELEMENTARY SCHOOL"

Vesna Markelj

OŠ Janka Kersnika Brdo

Teaching geography plays a significant role in developing a deeper understanding of the world around us. For autistic pupils in elementary schools, effective learning methods are crucial for their engagement and comprehension. Autism is a developmental neurological disorder that persists throughout life and impacts how individuals with the autism spectrum disorder communicate with others and their relationship with the world. Individuals with autism typically struggle in three main areas: social interaction, communication (both verbal and non-verbal), and flexible thinking. Therefore, the key to success in educating autistic children lies in adapted curriculum and teaching methods that can enhance a child's ability to learn, communicate, and interact with their environment. Pictograms, visual representations of concepts, have proven to be a powerful tool in facilitating communication and understanding for individuals on the autism spectrum. The purpose of this contribution is to present how the use of pictograms can improve the geography learning process for autistic children. The goal is to understand the importance of visual support, such as pictograms, which can aid autistic children in learning geography, emphasizing their ability to visually comprehend and present information. Concrete examples of using pictograms in geography lessons will be provided, focusing on their role in simplifying complex geographical concepts and promoting active participation. Additionally, an evaluation of the achieved results of using pictograms and the encountered advantages and challenges will be provided. With these goals and purposes in mind, this contribution aims to raise awareness about the significance of adapted teaching methods for better inclusion of autistic children in the geography learning process in elementary schools.

Key words: autism, geography, pictograms.

PRIMENA DIGITALNIH ALATA U RADU SA DECOM SA POSEBNIM POTREBAMA U ZEMLJAMA EVROPSKE UNIJE Branka Mitrović Josipović¹, Gorana Vukić², Aleksandra Đorđević¹¹Osnovna škola "Desanka Maksimović", Beograd, ²OŠ „Boško Buha”, Beograd

Tokom boravka u Portugalu, u okviru Erasmus + projekta, "Digitalizacija za sve", imali smo priliku da se upoznamo sa primenom inkluzije u portugalskom obrazovnom sistemu, kao i sa strategijama i digitalnim alatima koji se koriste u tamošnjim školama. U ovom radu ćemo istaći sličnosti i razlike obrazovnih sistema Srbije i Portugala kroz uvid koji smo stekli na teorijskim predavanjima i kroz posete osnovnim školama u Portugalu. Digitalni alati sa kojima smo se upoznali i imali priliku da isprobamo, široko se primenjuju u portugalskim školama u skladu sa specifičnim potrebama i interesovanjima učenika. Nastavnici u Portugalu su nam pokazali svoje metode rada, organizaciju nastave kao i način nabavke i primene asistivne tehnologije koja im je dostupna u radu sa učenicima sa posebnim potrebama. Predstavljen nam je jedinstven koncept rada ogledne škole Boa Agua u kojoj se primenjuju specifične metode i tehnike u radu sa svim učenicima. Obzirom da su učesnici Erasmus + projekta u isto vreme bili i nastavnici iz Španije i Estonije, oni su nam, uključivši nas u rad, predstavili svoje modele inkluzivne nastave. Obrazovni sistem Portugala usmeren je na međusobnu saradnju dva sektora: vladinog i nevladinog, koji imaju isti cilj: pružiti podršku svim akterima obrazovnog procesa kako u savladavanju digitalnih veština tako i u prevazilaženju svakodnevnih problema sa kojima se susreću.

Ključne reči: inkluzija, obrazovanje, digitalni alati, asistivna tehnologija

KONCEPTUALIZACIJA INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI - IZMEĐU ZAKONA I PRAKSE

Marina Maleš

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

U radu je sa dva aspekta izvršena diskursna analiza konceptualizacije inkluzivnog obrazovanja u Republici Srbiji. Prvi aspekt je aspekt kritičkog pristupa zakonodavno-pravnim dokumentima, koji regulišu inkluzivno obrazovanje. Podrazumevao je kritički pristup tekstu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) i Pravilnika o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (IOP pravilnik), zasnovanom na deskriptivnoj analizi, pri čemu je napravljen osvrt na okolnosti pod kojima je zakon 2009. izmenjen i uveden inkluzivni model obrazovanja. Rezultati analize su pokazali da tekstovi oba dokumenta pripadaju administrativnom stilu (, da su kao takvi jasni, ali ne i dovoljno konkretni, da je jezik oba dokumenta u izvesnoj meri birokratizovan, te da demonstriraju moć zakonodavca. Drugi aspekt je aspekt primene inkluzije u praksi izasnivao se na: (a) rezultatima pilot istraživanja “Rad učitelja i nastavnika sa decom sa smetnjama u razvoju u redovnim školama” sprovedenog u septembru 2021. god. u 20 osnovnih i srednjih škola Južnobačkog okruga, (b) rezultatima samoevaluacije rada nastavnika u specijalnoj školi i (v) intervjuima roditelja dece sa smetnjama u razvoju. Diskursnom analizom primene inkluzije u praksi utvrđeno je: da nastavnici nisu osposobljeni za rad sa decom sa smetnjama u razvoju, da im je u velikoj meri potrebna podrška stručnjaka, da su bespomoćni i da među njima ima mnogo onih koji su stvorili otpor prema inkluzivnom obrazovanju, da uspeh inkluzivnog obrazovanja zavisi od sposobnosti, kreativnosti, inventivnosti i entuzijazma pojedinaca, da se usled nepoverenja u sistem javlja strah. Diskursna analiza konceptualizacije inkluzivnog obrazovanja, i sa jednog i sa drugog aspekta, pomogla je da se identifikuju nedostaci, problemi i potrebe u razvoju ideje inkluzivnog obrazovanja, u njenoj izgradnji, uređenju i primeni, te da se odrede moguće pravci daljeg proučavanja i istraživanja ovog fenomena koji bi doprineli nalaženju mogućih rešenja.

U radu je sa dva aspekta izvršena diskursna analiza konceptualizacije inkluzivnog obrazovanja u Republici Srbiji. Prvi aspekt je aspekt kritičkog pristupa zakonodavno-pravnim dokumentima, koji regulišu inkluzivno obrazovanje. Podrazumevao je kritički pristup tekstu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) i Pravilnika o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (IOP pravilnik), zasnovanom na deskriptivnoj analizi, pri čemu je napravljen osvrt na okolnosti pod kojima je zakon 2009. izmenjen i uveden inkluzivni model obrazovanja. Rezultati analize su pokazali da tekstovi oba dokumenta pripadaju administrativnom stilu (, da su kao takvi jasni, ali ne i dovoljno konkretni, da je jezik oba dokumenta u izvesnoj meri birokratizovan, te da demonstriraju moć zakonodavca. Drugi aspekt je aspekt primene inkluzije u praksi I zasnivao se na: (a) rezultatima pilot istraživanja “Rad učitelja i nastavnika sa decom sa smetnjama u razvoju u redovnim školama” sprovedenog u septembru 2021. god. u 20 osnovnih i srednjih škola Južnobačkog okruga, (b) rezultatima samoevaluacije rada nastavnika u specijalnoj školi i (v) intervjuima roditelja dece sa smetnjama u razvoju. Diskursnom analizom primene

inkluzije u praksi utvrđeno je: da nastavnici nisu osposobljeni za rad sa decom sa smetnjama u razvoju, da im je u velikoj meri potrebna podrška stručnjaka, da su bespomoćni i da među njima ima mnogo onih koji su stvorili otpor prema inkluzivnom obrazovanju, da uspeh inkluzivnog obrazovanja zavisi od sposobnosti, kreativnosti, inventivnosti i entuzijazma pojedinaca, da se usled nepoverenja u sistem javlja strah. Diskursna analiza konceptualizacije inkluzivnog obrazovanja, i sa jednog i sa drugog aspekta, pomogla je da se identifikuju nedostaci, problemi i potrebe u razvoju ideje inkluzivnog obrazovanja, u njenoj izgradnji, uređenju i primeni, te da se odrede moguće pravci daljeg proučavanja i istraživanja ovog fenomena koji bi doprineli nalaženju mogućih rešenja.

Ključne reči: diskursna analiza, inkluzivno obrazovanje, zakonodavno-pravni dokumenti, inkluzivna praksa (problemi i potrebe)

DOPRINOS DEFEKTOLOGA U RAZVIJANJU INKLUZIVNE PRAKSE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Dubravka Nikić, Biljana Ovčarević, Ivana Janjić

PU "Milica Nožica", Valjevo

Individualizovani pristup je preduslov i jedan od osnovnih principa inkluzivne prakse. Defektolog je svojim obrazovanjem, znanjima, razvijenim vrednosnim stavovima i bogatom praksom profesionalac koji na najbolji mogući način integriše uticaje svih činilaca u procesu inkluzije u obrazovnom sistemu. Obučen je da proceni sposobnosti i funkcionisanje deteta i na osnovu toga predloži najadekvatniji model koji će pomoći detetu da se uključi u životi rad grupe i vrtića što sa sobom nosi i odgovornost. Praksa je pokazala da je defektolog koristan član tima u vrtiću na koga se oslanjaju deca, porodica i zaposleni svih struktura upravo zbog njegovog osećaja za individualizovan pristup u inkluzivnoj praksi.

U predškolskoj ustanovi „Milica Nožica” angažovanje defektologa traje preko dvadeset godina. Kao deo stručnog tima koji se pokazao kao primer dobre inkluzivne prakse trudili smo se da aktivno delujemo na sve činioce koji su uključeni u ovaj proces. Pružanje podrške deci sa smetnjama u razvoju u vrtiću uslovljeno je angažovanjem vaspitača, stručnog tima na nivou ustanove, porodice i lokalne zajednice pa smo se u svakodnevnom radu vodile tom činjenicom i pronalazile načine da damo inicijativu i stručnu podršku svakom od pomenutih aktera.

Primarno je bilo pružiti podršku deci na nivou grupe kroz realizaciju pedagoške dokumentacije i to kroz grupni rad (pružanje podrške detetu sa smetnjama u razvoju kroz rad formiranjem manjih grupa unutar vršnjačke grupe) i rad na nivou grupe (pružanje podrške detetu sa smetnjama u razvoju kroz rad na nivou cele vršnjačke grupe, senzibilizaciju vaspitača i vršnjačke grupe, kontinuirano praćenje uključenosti deteta u životi rad grupe, kroz inkluzivnih radionica, prilagođavanje prostora, aktivnosti, materijala i ritmova dana potrebama i interesovanjima deteta, učešće u planiranju i realizacij u proces tranzicije na svim nivoima.

Savetodavno-instruktivni rad obuhvatao je osnaživanje vaspitača u oslanjanju na jake strane i potencijale deteta, pomoć prilikom uređenja prostora prema novoj programskoj koncepciji „Godine uzleta”, izradi specijalizovanog didaktičkog materijala, razvijanju projekta, kao i dokumentovanja prema navedenom programu i kroz realizacije edukativnih predavanja i radionica za vaspitače. U radu sa roditeljima zastupljeni su svi oblici rada u cilju edukacije i njihovog proaktivnog učešća u životu i radu vrtića.

Kao stručnjaci iz oblasti defektologije unapredili smo saradnju sa lokalnom zajednicom kroz obeležavanje važnih datuma u saradnji sa udruženjima na nivou grada, akcijama sa školama i Domom zdravlja."

Ključne reči: defektolog, individualizovan pristup, inkluzija, podrška, vrtić

SENZIBILIZACIJA UČENIKA TIPIČNOG RAZVOJA ZA UČENIKE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Jakovchevska, Klimentina Gjorshovska, Anita Cekanovska Dmitrievska,
Aneta Noleva

DURDMOV "Dimitar Vlahov", Skopje

Uključivanje učenika sa teškoćama u razvoju u redovni školski sistem je rastući trend u svetu, uključujući i Severnu Makedoniju. Međutim, stavovi i nivo senzibilizacije učenika sa tipičnom razvoju (deča vršnjaka) prema ovim učenicima mogu imati značajan uticaj na njihovo obrazovno iskustvo. Ova studija ima za cilj da istraži nivo senzibilizacije učenika sa tipičnim razvojem u redovnim školama prema učenicima sa smetnjama u razvoju koji su uključeni u redovne škole u Severnoj Makedoniji.

Predmet istraživanja je stepen senzibilizacije učenika vršnjaka prema učenicima sa smetnjama u razvoju inkludirane u redovni školski sistem.

U ovoj studiji korišćene su kvantitativne metode prikupljanja podataka. Kvantitativni podaci prikupljeni su putem ankete koja se sastojala od pitanja sa više odgovora. Uzorak se sastoji od učenika sa tipičnim razvojem iz redovnih škola širom Severne Makedonije.

Rezultati ove studije daju pregled stepena senzibilizacije učenika sa tipičnim razvojem iz redovnih škola u Severnoj Makedoniji. Rezultati ankete se tematski analiziraju, identifikuju bilo kakve izazove ili barijere u inkluzivnom procesu i senzibilizaciji učenika vršnjaka i predlažu moguća rešenja za unapređenje inkluzivnog procesa i prihvatanja učenika sa smetnjama u razvoju u redovne škole.

Ova studija doprinosi povećanju naučnoistraživačke delatnosti koja se odnosi na senzibilizaciju učenika tipičnog razvoja, inkluziju učenika sa smetnjama u razvoju u osnovne škole, davanjem osvrta na stavove učenika vršnjaka. Rezultati ove studije daju informacije o stepen senzibilizacije u osnovnim školama i daju pravce za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

Ključne reči: senzibilizacija, učenici sa smetnjama u razvoju, učenici tipičnog razvoja, inkluzija, osnovne škole, Severna Makedonija

DOBRO DOŠLI U NAŠU INKLUZIVNU ŠKOLU

Nikola Bojović, Stanislava Jekić, Milica Horvat, Nerandža Đukić

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Ova prezentacija predstavlja iskustva i rezultate učešća u projektu "Dobro došli u našu inkluzivnu školu", koji je jednim delom realizovan u Pragu, a većim delom se realizuje u našoj školi u okviru Erasmus+ programa. Projekat se fokusira na oblast inkluzivnog obrazovanja i edukaciju o autizmu. Cilj projekta je sticanje znanja i veština neophodnih u radu sa decom sa smetnjama iz spektra autizma, podizanje svesti o učenicima sa autizmom i stvaranje uslova u kojem svako dete, nezavisno od svojih sposobnosti ili izazova ima jednak pristup školskim resursima i obrazovnim mogućnostima. Tokom trajanja edukacije u Pragu, „Understanding Autism Spectrum Disorders – Introduction and Interventions“, učesnici iz različitih zemalja Evrope deleli su svoja iskustva i doprinosili razmeni znanja.

U radu su predstavljeni ključni elementi projekta, uključujući obrazovne radionice, interaktivna predavanja i uspešne metode u inkluzivnom obrazovanju. Dodatno, prezentacija se fokusira na ulogu Škole za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski" u inkluziji dece sa smetnjama iz spektra autizma i integrisanje stečenih znanja u našu školsku praksu.

Ključne reči: inkluzija, autizam

PRIMENA ASISTIVNIH TEHNOLOGIJA U SPECIJALNOJ EDUKACIJI

Isidora Bjelić, Katarina Stamenić

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Poslednjih godina u svetu je došlo do razvijanja računarskih tehnologija, te je tako došlo i do naglog razvijanja različitih uređaja i programa koji su nazvani „asistivna tehnologija“, a koji za cilj imaju unapređenje mogućnosti učenja za učenike, posebno one sa smetanjama u učenju i fizičkim oštećenjima. Domeni primene asistivne tehnologije u nastavi mogu biti kognitivni, vizuelni, auditivni, komunikacijski i fizički. Cilj rada je da se pregledom dostupne literature izdvoje istraživanja koja su u svoj istraživački fokus stavila primenu asistivnih tehnologija u specijalnoj edukaciji dece osnovnoškolskog uzrasta. Pregledom istraživanja ustanovljeno je da je korišćenje iPad aplikacije u kombinaciji sa strategijama samoregulacije značajno poboljšalo kvalitet i/ili dužinu pisanja kod polovine ispitanika sa poremećajem iz spektra autizma. Utvrđeno je da upotreba robota omogućava motivisano izvršenje specifičnih zadataka koji se ponavljaju. Upotreba Skvizi edukativnog softvera pozitivno je uticala na kognitivni razvoj učenika. Kod učenika sa smetanjama u čitanju i pisanju primećeno je poboljšanje ovih sposobnosti nakon što su prošli trening čitanja uz primenu asistivnih tehnologija. Aktuelna istraživanja ukazuju na to da pažljiva i kontrolisana upotreba veštačke inteligencije može pružiti značajnu podršku učenicima sa intelektualnim smetanjama. Neke od besplatnih edukativnih aplikacija koje nastavnici mogu koristiti u praksi jesu SymboTalk, brojevi i slova, Bukvar i MathKids. Za kraj, možemo slobodno reći da asistivne tehnologije predstavljaju budućnost specijalne edukacije. Smatramo da kao takve nikako ne smeju biti zanemarene jer su rezultati koje u praksi dobijamo korišćenjem asistivnih tehnologija, kao i aplikacija u nastavi veoma dobri.

Ključne reči: asistivna tehnologija, autizam, specijalna edukacija, smetnje u učenju

MODELI INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA U ANDALUZIJI - SEVILJA

Marija Uzunović, Milica Strugarević, Jelena Rabrenović, Svetlana Glavinić

Društvo za cerebralnu i dečiju paralizu opštine Ivanjica

“Autismo Sevilla“ je resurs centar koji pruža podršku osobama sa poremećajem iz autističkog spektra (ASD), porodicama, profesionalcima i drugim osobama kojima je potrebna pomoć iz domena njihovog rada. Članica je Federacije za autizam Andaluzije. “Autismo Sevilla“ je neprofitna organizacija roditelja i osoba sa ASD osnovana 1978. godine.

U okviru organizacije dostupne su usluge podrške osobama sa ASD i njihovim porodicama tokom celog životnog ciklusa. Mreža servisa podrške obuhvata sisteme podrške namenjene deci, mladima, odraslima sa ASD.

Servis za ranu intervenciju je licencirana zdravstvena usluga. Javna nabavka za pružanje usluge se raspisuje na period od dve godine i potpisuje se ugovor sa pružaocem koji je dao najpovoljniju ponudu. Nadležna državna zdravstvena ustanova vrši upućivanje dece i roditelja u centar za ranu intervenciju.

Sistem školovanja dece sa ASD je koncipiran u okviru četiri modela obrazovanja (A, B, C, D model). A model podrazumeva uključivanje dece sa ASD u redovnu nastavu bez podrške. B modelom su uključena deca sa ASD sa podrškom (okupacioni terapeut i obrazovno-tehnički asistent). C model uključuje decu sa ASD i koncipiran je tako da redovna škola ima posebno odeljenje u kom se deca obrazuju (nastavnik je specijalni edukator). D model su specijalne škole za učenike sa ASD, namenjene su za uzrast od šest do dvadesetjedne godine, podeljenih na obaveznu osnovnu obuku i programe tranzicije u odrasli i radni život. U specijalnim školama ne postoje vremenski ograničeni početak i kraj časa, već je sve prilagođeno individualnim karakteristikama učenika.

U centrima za specijalno obrazovanje, zakonski je regulisano da se nastavni plan i program za period obavezne osnovne obuke organizuje kroz tri oblasti iskustva i razvoja. Oblasti obuhvataju poznavanje tela i konstrukciju identiteta, znanje i učešće u fizičkom i društvenom okruženju, kao i komunikaciju i jezik.

Centri za specijalno obrazovanje u skladu sa zakonskom regulativom, 2030. godine, transformišu se u resurs centre za podršku inkluzivnom obrazovanju.

Prema analizi koja je rađena o efektima inkluzivnog obrazovanja dece sa ASD, C model ima najbolje ishode, dakle odeljenja za učenike sa ASD pri redovnim školama.

Ključne reči: resurs centar, rana intervencija, deca sa poremećajem iz autističkog spektra, specijalno obrazovanje

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

PRIMERI DOBRE PRAKSE 1

ULOGA I ZNAČAJ SPORTSKOG KLUBA „SPECIJALNA OLIMPIJADA NIKŠIĆ“ U RADU JAVNE USTANOVE DNEVNI CENTAR NIKŠIĆ

Milica Milović, Radovan Dragnić, Radovan Pejović, Boris Marušić

JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, Nikšić

Značajnu kariku u postizanju socijalne inkluzije kroz primjenu socijalnog modela koji zastupa Dnevni centar Nikšić ima i Sportski klub „Specijalna Olimpijada Nikšić“. Klub je nastao u okvirima Dnevnog centra sa ciljem da osobama sa intelektualnim smetnjama pruži zdrav vid okupacije sportom i doprinese njihovom boljem uključivanju u društvenu zajednicu, ali i da bude podrška da kao zasebno pravno lice obezbijedi dodatne benefite korisnicima u domenu sporta i rekreacije.

Cilj rada jeste da se u video formatu predstave konkretne sportske aktivnosti Sportskog kluba „Specijalna Olimpijada Nikšić“ i načini na koje djeluje u okviru Dnevnog centra, kao i svi pozitivni efekti za korisnike, njihove porodice i društvenu zajednicu.

Putem video prikaza koji obuhvata i način uključivanja osoba sa intelektualnim smetnjama u sport i vrste disciplina prilagođenih njima, način organizovanja takmičenja i treninga, pažnja je usmjerena na prikaz osjećaja ličnog zadovoljstva korisnika i prilika da učestvuju u takmičenju, mogućnost da osvoje medalju i stanu na pobjedničko postolje.

Predstavljanjem sprovođenja sportskih aktivnosti i takmičenja, prikazani su i načini uspostavljanja konekcije Specijalne Olimpijade i Dnevnog centra sa lokalnom zajednicom, institucijama, organizacijama.

U zajedničkom djelovanju dodatno smo osvijestili društvenu zajednicu davanjem uputa da Specijalna Olimpijada nije isto što i paraolimpijada već je namijenjena isključivo osobama sa intelektualnim smetnjama, a za koje do njenog postojanja nije postojao vid razumijevanja za potrebe njihovog uključivanja u sport.

Dosadašnji rezultati pokazuju da sinergija Dnevnog centra Nikšić i Specijalne Olimpijade daje veliki doprinos u poboljšanju kvaliteta života korisnika i njihovih porodica.

Ključne reči: Dnevni centar, Specijalna Olimpijada, osobe sa intelektualnim smetnjama, inkluzija

INTEGRISANI PRISTUP I EFIKASNE METODE UČENJA U PRIPREMNO - PREDŠKOLSKOM PROGRAMU

Bojana Arsenijević

ŠOSO "Vukašin Marković", Kragujevac

Polazna ideja je bila razmatranje ideje o načinima uz pomoć kojih možemo da doprinesemo stvaranju situacije integrisanog učenja, kao i građenju odnosa među decom sa smetnjama u razvoju različitog kalendarskog uzrasta. Organizacija i realizacija ovakvog koncepta vaspitno-obrazovnog rada nameće odabrane postupke podrške deci. Uzimajući u obzir specifičnosti dece sa smetnjama u razvoju, učenje treba da se odvija kroz integrisano iskustvo koje dete neposredno stiče u procesu interakcije sa okolinom. Integrisano učenje omogućava istovremeno više načina angažovanja, a to su igra, posmatranje, akciju, praktikovanje, životno-praktične situacije... Praksa vrtića je promenljiva, dinamična i zahteva stalno promišljanje o vrednostima i ostvarenosti vaspitno-obrazovnog rada. Ideja je da deci sa kojom radimo na interesantan i njima zanimljiv način pomognemo da savladaju svakodnevnne veštine, razvijamo njihove potencijale i povećamo uključenost dece, bez obzira na uzrast u raznovrsne kolektivne igre. Mešovite grupe u vrtiću su one u kojima su zastupljeni različiti uzrasti dece. Cilj rada je prikaz načina rada defektologa sa decom sa smetnjama u razvoju u mešovitoj grupi i kakav doprinos ima uključivanje dece različitog kalendarskog uzrasta na njihov lični razvoj. Predstavljanjem aktivnosti i različitih igara pokazan je višestruki značaj na sve aspekte razvoja deteta -senzomotorni, kognitivni, emocionalni, socijalni kao i razvoj govora. Ukazano je na pozitivna iskustva u zajedničkim aktivnostima dece različitog kalendarskog uzrasta, doprinoseći proširivanju iskustva i izgrađivanju saznanja o sebi, drugim ljudima i svetu oko sebe, a sve u skladu sa sopstvenim kapacitetima.

Ključne reči: integrisano učenje, predškolski uzrast, deca sa smetnjama u razvoju, rana stimulacija, celovit razvoj

IMPLEMENTACIJA AMBIJENTALNE NASTAVE SA UČENICIMA SA AUTIZMOM

Uroš Majstorović, Branka Crnoseljanski, Bojana Arsić

Srednja zanatska škola, Beograd

Ambijentalna nastava je oblik nastave koji podrazumeva ostvarivanje programskih sadržaja izvan školske sredine. Njen cilj je učenje kroz dobijanje iskustava iz neposredne okoline, a kroz povezivanje sadržaja različitih nastavnih predmeta.

Cilj ovog rada je izvršiti prikaz realizacije ambijentalne nastave u vidu posete Prirodnjačkom muzeju, a u radu sa učenicima sa autizmom koji pohađaju Srednju zanatsku školu u Beogradu i obrazuju se za zanimanje cvečar-vrtlar.

Video prikaz sadrži prikaz faze pripreme za realizaciju ambijentalne nastave, koja je obuhvatila rad sa učenicima na nastavnim materijalima koji se odnose na: funkcionalnu komunikaciju, prevozna sredstva, elemente žive i nežive prirode, pravila ponašanja u muzeju, kao i znamenitosti grada Beograda. Zatim, video prikaz sadrži samu realizaciju, odnosno prikaz posete prirodnjačkom muzeju od strane učenika sa autizmom, a nakon toga će gledaocima biti prikazan način na koji mogu pristupiti onlajn linku pomoću kojeg mogu doći do nastavnog materijala koji je korišćen u radu sa učenicima.

U zaključku ističemo značaj detaljne pripreme učenika za realizaciju ambijentalne nastave, kroz obradu svih relevantnih nastavnih tema, kao i praktičnih veština. Osim toga, ističemo značaj nastave u realnom životnom okruženju, a u cilju uspešnije generalizacije usvojenih veština od strane učenika sa autizmom.

Ključne reči: ambijentalna nastava, poremećaj iz spektra autizma, nastava van učionice

METODE PODSTICANJA SEMANTIČKE FLUENTNOSTI KOD DECE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Jelena Vlajković¹, Bojana Arsić², Anja Gajić²

¹Srednja zanatska škola, Beograd, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Semantička fluentnost podrazumeva sposobnost pojedinca da na određeni nalog koji uključuje imenovanje određene kategorije samostalno navodi pripadnike iste. Prethodna istraživanja pokazuju da deca sa teškoćama u razvoju ispoljavaju teškoće u ovom domenu, što implicira neophodnost sistematičnog podučavanja ove veštine, kroz njeno podsticanje. Podsticanje podrazumeva pružanje određenog vida podrške detetu, a u cilju povećavanja verovatnoće davanja ispravnog odgovora.

Cilj ovog rada je izvršiti prikaz metoda kojima se može podsticati razvijanje sposobnosti semantičke fluentnosti kod dece sa teškoćama u razvoju, kao i metoda ukidanja podsticaja, a u cilju samostalnog navođenja pripadnika kategorija od strane dece sa razvojnim teškoćama.

Video prikaz sadrži različite načine podsticanja, kao i sistematičnog ukidanja podsticaja, a u cilju razvoja sposobnosti semantičke fluentnosti. Podsticanje se inicijalno odnosi na paralelno davanje vokalnog i vizuelnog podsticaja, zatim samo vizuelnog podsticaja, nakon čega sledi delimični vizuelni podsticaj i samostalno navođenje pripadnika kategorija.

U zaključku ističemo značaj predveštine koju je neophodno da deca sa teškoćama imaju usvojenu pre realizacije ovakvog načina podučavanja, a koja se odnosi na sposobnost vokalne imitacije izgovorenog od strane nastavnika. Takođe, ističemo značaj variranja redosleda prikazivanih fotografija, kao i podučavanja različitih kategorija objekata.

Ključne reči: semantička fluentnost, podsticanje, ukidanje podsticaja, teškoće u razvoju.

LAVIRINT

Verica Stanojević, Jelena Šljivić, Jasminka Petrović

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Da bi se igrali sa djacima, dragi ucenici, pomogla nam je zbirka zadataka o lavirintima, Kluba mladih matematicara iz Beograda. Ova zbirka je svojevrsna enciklopedija lavirinata koja sadrzi 180 zadataka razlicite tezine, razlicitih tipova. Njihovo resavanje je dobra vezba za razvijanje paznje, mi smo krenule od laksih ka tezim lavirintima, koristeći najrazlicitije oblike i slozenost, a mogu biti prirodni, specijalno izgradjeni ili nacrtani, pa i "matematicki". Svaki lavirint se moze obici i put kroz lavirint se uvek moze naci i to veoma lako. Zbirka je namenjena ucenicima svih uzrasta, svim ljubiteljima matematike. Mogu da lutaju lavirintima na casovima matematike ili koriste matematicku zabavu u slobodno vreme. Mi cemo organizovati igru - takmicenje u resavanju zadataka sa lavirintima: KO CE PRE PROCI KROZ LAVIRINT?

Ključne reči: lavirint, zbirka zadataka

SENZORNA OBRADA I PAŽNJA-PRIMERI SENZORNIH IGARA I AKTIVNOSTI

Tatjana Cakić, Snežana Babović Dimitrijević, Nataša Selić-Stanković, Sandra Skendžić

OŠ "Anton Skala", Beograd

Pažnja se definiše kao sposobnost osobe da se koncentriše na određeni stimulans u okruženju bez ometanja. Pažnja i senzorni izazovi su usko povezani. Senzorna obrada se odnosi na to kako ljudsko telo tumači i koristi informacije koje preko čula dolaze iz okoline. Izazovi senzorne obrade ometaju sposobnost deteta da se usmeri i aktivno učestvuje u svakodnevnim aktivnostima.

Kod dece sa poremećajem iz spektra autizma i sa poteškoćama u senzornoj obradi javljaju se negativni uticaji na njihovu pažnju i kvalitet učenja (razumevanje i praćenje instrukcija, radnoj memoriji-zadržavanju naučenih veština). Takođe mogu da se jave izazovi u ponašanju, prisutnost stresa, teškoće u radu u malim grupama bilo pri učenju ili prilikom igranja i u interakciji sa drugima.

U radu je prikazan predlog senzornih individualnih i grupnih aktivnosti, dece osnovnoškolskog uzrasta u cilju poboljšanja pažnje što je od suštinskog značaja za prijem adekvatnih informacija iz okruženja i učenje. Primenom aktivnosti za vizuelnu i auditivnu stimulaciju i percepciju kao i korišćenjem senzorno didaktičkih sredstava, senzo-motoričkih aktivnosti može se uticati na poboljšanje različitih aspekata pažnje, a samim tim i ličnosti, kao što je: regulacija, obrada dolaznog senzornog unosa, konstantnost pažnje, selektivnost pažnje, naizmeničnost pažnje, zatim podeljena pažnja, dužina sedenja itd. Takođe poboljšava se i detetova samostalnost i njegovo upravljanje situacijama i zadacima.

Ključne reči: pažnja, spektar autizma, senzorna obrada

REEDUKACIJA PSIHOMOTORIKE KAO PREDUSLOV ZA SPORTSKU AKTIVNOST

Boris Pozder, Nikola Belobrđanin

Centar za motoriku "Pozder", Beograd

Jedan od ciljeva rada sa decom sa razvojnim poremećajima i osobama sa invaliditetom jeste stimulisanje razvoja i motornih i kognitivnih sposobnosti koje su podjednako bitne. Kao opšti cilj rada jeste da se kroz tretman reedukacije psihomotorike utiče na razvoj doživljaja gestualnog prostora, doživljaja telesne celovitosti, osamostaljivanja pokreta, ujednačavanje tonusa, socijalizacije. Teži se prikazati koliko su zapravo, motorni i kognitivni razvoj povezani i kako stimulacijom mišićno-skeletnog sistema dolazi do moguće inkluzije u sportske aktivnosti i napretka u pojedinačnim i ekipnim sportovima. Analizom procena motoričkih funkcija deteta dobijamo uvid u stanje njegovog psihomotornog razvoja, na osnovu kojih se sastavlja tretman koji sadrži najoptimalnije elemente tretmana koji će najefikasnije objединiti dečiji razvoj i pripremiti osobu za specifične pokrete i naloge koji se daju u sportskim aktivnostima koje se obavljaju na visokom stručnom nivou. Ovim radom želimo da predstavimo sistem konstruisanja plana i programa aktivnosti koje će dete obavljati u određenom vremenskom periodu u toku kog se obavlja pažljivo praćenje i evaluiranje napretka detetovih sposobnosti.

Predstavićemo sistem rada kroz prikaz video zapisa dece i materijal koji se koristi u radu za podsticanje celokopnog razvoja. Rad objedinjuje materijal koji obuhvata rad sa decom uzrasta od 7 do 25 godina, različitih razvojnih smetnji i poremećaja. Učesnicima će biti omogućeno da vide razlike u pristupu u radu reedukacije psihomotorike i sportskim aktivnostima.

Učesnici će biti podstaknuti da razmišljaju i diskutuju o značaju i uticaju pažnje, elementarnih pokreta i samopuzdanja o kojima se nedovoljno posvećuje pažnja. "

Ključne reči: reedukacija psihomotorike, sportska aktivnost, deca sa smetnjama u razvoju

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

**SOCIJALNA ZAŠTITA /
PREVENCIJA I TRETMAN
POREMEĆAJA PONAŠANJA**

PROCENA DOŽIVLJAJA TELESNE CELOVITOSTI I PRAKTOGNOŠTIČKE ORGANIZOVANOSTI KOD DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Nikola Belobrđanin, Mateja Nikolić

Centar za motoriku "Pozder", Beograd

Doživljaj telesne celovitosti je preduslov za kvalitetan rast i razvoj deteta i značaj toga se prepoznaje još u najranijim uzrastima. Razvijene praktognostičke funkcije su od izuzetnog značaja za dete, jer one predstavljaju osnov za učenje, socijalizaciju, igru. Cilj ovog rada je procena doživljaja telesne celovitosti i praktognostičke organizovanosti kod dece sa smetnjama u razvoju. Uzorak čini 29 dece sa smetnjama u razvoju, muškog pola, uzrasta od 3-6 godina koji su uključeni u defektološki rad u okviru Centra za motoriku "Pozder". Kao instrumenti istraživanja korišćeni su Test imitacije pokreta i Skala za procenu poznavanja delova tela. Rezultati istraživanja pokazuju da praktognostičke funkcije i poznavanje delova tela jesu povezane. Istovremeno, utvrđeno je da praktognostička organizovanost i poznavanje delova tela nisu u skladu sa uzrastom ispitanika. Možemo reći da su doživljaj telesne celovitosti, kao i praktognostičke funkcije od izuzetnog značaja za motorni razvoj deteta. Svako saznanje i bolje upoznavanje, kao i sticanje uvida u pojedinosti ovih razvojnih oblasti može samo obogatiti praksu i unaprediti kvalitet rada sa decom.

Ključne reči: praktognozija, telesna celovitost, autotopognozija, deca sa smetnjama u razvoju

POBOLJŠANJE ADAPTIVNIH SPOSOBNOSTI OSOBA SA INTELKTUALNOM OMETENOŠĆU KROZ USVAJANJE VEŠTINA SAMOSTALNOG ŽIVOTA

Jelena Šarac, Hristina Radivojević, Jovanka Tomić

ŠOSO "Mara Mandić", Pančevo

Pojava principa normalizacije početkom sedamdesetih godina prošlog veka, čija je osnovna ideja bila da osobe sa intelektualnom ometenošću imaju život koji je što približniji načinu života osoba tipičnog razvoja, dovodi do formiranja većeg broja pokreta koji su zastupali prava osoba sa poremećajima u razvoju. Savremena civilizacija sve više ide u pravcu zatvaranja institucija za trajni smeštaj osoba sa IO, a da bi ovo bilo moguće neophodno je raditi na poboljšanju adaptivnih sposobnosti, a pre svega veština samostalnog života i brige o sebi. Većina savremenih definicija koje postoje adaptivno ponašanje predstavlja kao multidimenzionalni koncept koji obuhvata praktične, konceptualne i socijalne veština, kao i fizičke i profesionalne kompetencije .

Kroz dugogodišnji rad i iskustvo u radu sa odraslim osobama sa IO Dnevni boravak „Neven“ pri ŠOSO „Mara Mandić“ u Pančevu, prepoznao je potrebu za unapređenjem adaptivnih sposobnosti svojih korisnika kako bi se izbegao proces institucionalizacije i povećala šansa za nekim od alternativnih oblika smeštaja, ili što dužem ostanku u matičnoj porodici, zbog čega je sprovedeno par projekata koji će doprineti tom cilju. Projekti su realizovani u poslednjih 10 godina u okviru usluge socijalne zaštite „Predah“ i kroz „Kamp životnih veština“. Cilj ovih projekata je da utiču na poboljšanje kvaliteta života osoba sa intelektualnom ometenošću, kao i da pruž podršku primarnoj porodici kako bi sprečila institucionalno zbrinjavanje korisnika. Projekat „Kamp životnih veština“ je realizovan u odmaralištu „Čardak“ u Deliblatskoj peščari u trajanju od sedam dana tokom leta 2019.godine. Učestvovalo je 10 odraslih korisnika sa intelektualnom ometenošću. Dok je u Usluga „Predah“ realizovana je je u periodu od šest meseci u prostorijama Dnevnog boravka „Neven“ i zabeleženi su značajni pomaci u samostalnosti i kvalitetu života osoba sa IO.

Realizovane su aktivnosti vezane za usvajanje veštine brige o sebi, sportsko-rekreativne radionice, slikanje u prirodi i radionica fotografije. Nakon završetka, roditeljima je prezentovana izložba radova i anketa o efektima projekta. Rezultati su pokazali da kod korisnika postoji veća spretnost pri obavljanju veština brige o sebi, veći nivo samostalnosti pri obavljanju veština samoposluživanja kao i bolje funkcionisanje primarne porodice."

Ključne reči: intelektualna ometenost, deinstitucionalizacija, adaptivne sposobnosti.

STAVOVI STUDENATA PREMA UČENICIMA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Bojana Jakšić, Jovana Sikimić, Tijana Gvozdović, Petra Vukičević

ŠOSO "Kosovski bozur", Kosovska Mitrovica

Stavovi su pozitivno ili negativno ocenjivanje objekata ili osoba, kao i ključni faktor u formiranju socijalnog ponašanja ljudi. Formiraju se u procesu socijalizacije, u neposrednom kontaktu sa objektom stava i posredno u interakciji sa socijalnom okolinom. Jednom formiran stav postaje relativno stabilan i teško promenljiv. Opšti cilj istraživanja je utvrđivanje stepena pozitivnosti stavova studenata Učiteljskog i Filozofskog fakulteta prema učenicima sa smetnjama u razvoju u odnosu na sociodemografske karakteristike ispitanika. Uzorkom ovog istraživanja obuhvaćeno je 100 ispitanika: 50 ispitanika muškog pola i 50 ispitanika ženskog pola. Ujednačen je broj ispitanika sa Učiteljskog (50) i Filozofskog fakulteta (50). Za prikupljane podataka korišćeni su sledeći instrumenti: upitnik za prikupljanje opštih sociodemografskih podataka i Skala stavova prema osobama sa smetnjama u razvoju (ATDPov-B – The Attitudes Toward Disabled Persons Scale). Dobijeni rezultati ukazuju da pozitivnije stavove prema učenicima sa smetnjama u razvoju imaju student Učiteljskog fakulteta, zatim ispitanici ženskog pola, kao i student treće i četvrte godine studija u odnosu na studente nižih godina studija. U budućim istraživanjima poželjno je uzorkom obuhvatiti i učenike srednjih škola.

Ključne reči: stavovi, studenti, ucenici sa smetnjama u razvoju

**DOSTUPNOST IZBORA OSOBAMA SA INTELKTUALNOM OMETENOŠĆU U
INSTITUCIONALNOM STANOVANJU I STANOVANJU UZ PODRŠKU**

Marija Cvijetić Vukčević

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet, Sombor

Koncept stanovanja uz podršku se kroz istraživanja i praksu pokazao kao poželjna alternativa institucionalizaciji odraslih osoba sa intelektualnom ometenošću. Cilj ovog istraživanja bio je poređenje dostupnosti izbora u različitim oblastima života osobama sa intelektualnom ometenošću u institucijama i u okviru programa stanovanja uz podršku. Uzorkom je obuhvaćeno 82 odrasle osobe sa lakom intelektualnom ometenošću i umerenom intelektualnom ometenošću, koje stanuju u institucionalnom smeštaju (N=40) ili su obuhvaćene programom stanovanja uz podršku (N=42). Za procenu dostupnosti izbora ispitanicima u određenim životnim domenima korišćen je Upitnik o izboru (Choice Questionnaire; Stancliffe & Parmenter, 1999). Dobijeni rezultati su ukazali da je dostupnost izbora statistički značajno viša kod osoba sa intelektualnom ometenošću koje stanuju uz podršku u poređenju sa onima koje žive u institucionalnom smeštaju, kako na nivou ukupnog izbora ($p=0,000$), tako i na nivou pojedinačnih domena: aktivnosti u domaćinstvu ($p=0,000$), izbora u vezi sa novcem ($p=0,000$), zdravljem ($p=0,012$), socijalnim aktivnostima ($p=0,000$), poslom i dnevnim obavezama ($p=0,006$), kao i na nivou lične percepcije dostupnosti izbora ($p=0,000$). Rezultati ovog istraživanja govore u prilog potrebe za širim obuhvatom osoba sa intelektualnom ometenošću programima stanovanja uz podršku i unapređenjem dostupnosti njihovih izbora u svakodnevnom životu.

Ključne reči: dostupnost izbora, intelektualna ometenost, institucija, stanovanje uz podršku

NIVO SAMOSTALNOSTI KORISNIKA PROGRAMA MALE KUĆNE ZAJEDNICE U SOCIJALNOM OKRUŽENJU

Sara Pavić, Ana Borčanski

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Program Male kućne zajednice ostvaruje se realizacijom programskih aktivnosti kojima se osigurava bezbedno okruženje i nadzire bezbednost korisnika, pruža pomoć i podrška u zadovoljavanju svakodnevnih životnih potreba i obezbeđuje okruženje u kome su dostupne raznovrsne socijalne, obrazovne, zdravstvene, kulturno zabavne, sportske i rekreativne usluge u skladu sa potrebama korisnika. Program Male kućne zajednice uključuje osobe sa invaliditetom u socijalne interakcije, koje dovode do boljeg prihvatanja ove populacije od strane uže i šire okoline, i doprinose razvoju socijalnih veština samih korisnika. U svrhu utvrđivanja nivoa samostalnosti korisnika usluge u socijalnom okruženju sprovedeno je istraživanje u programu Male kućne zajednice ŠOSO „Milan Petrović“ sa domom učenika u Novom Sadu, u periodu jul-avgust 2023. godine. U istraživanju je učestvovalo 46 ispitanika koji koriste program Male kućne zajednice. Korišćena je Skala za procenu funkcionalne sposobnosti korisnika i određivanje potrebnog stepena podrške, posebno oblast Funkcionisanje u socijalnom okruženju. 67% ispitanika ima potrebu za podrškom u većoj ili manjoj meri u funkcionisanju u socijalnom okruženju, dok je 33% potpuno samostalno. Podaci pokazuju da je ispitana grupa korisnika najsamostalnija u podoblastima Održavanja porodičnih odnosa i Regulisanja agresivnog ponašanja; dok im je najviši stepen podrške potreban u podoblastima Izbegavanja opasnosti i Odnosa prema poznatim i nepoznatim osobama. Na osnovu iznetih rezultata može se zaključiti da je korisnicima programa Male kućne zajednice potrebna podrška stručnog osoblja u osamostaljivanju i održavanju veština funkcionisanja u socijalnom okruženju, a prema individualnim potrebama i kapacitetima svakog korisnika. Obzirom na heterogenost grupe u pogledu kognitivnih kapaciteta, procenat samostalnosti u socijalnom okruženju nije zanemarljiv. Kako bi podaci bili sveobuhvatniji potrebno je kroz duži vremenski period posmatrati eventualne promene u nivou samostalnosti. Male kućne zajednice, kao program koji je prilagođen principu najmanje restriktivnog okruženja, pruža mogućnost za češće uključivanje u socijalnu sredinu, te podstiče razvoj socijalnih veština i osamostaljivanje u ovoj oblasti.

Ključne reči: stanovanje uz podršku; osamostaljivanje; socijalne veštine;

ZNAČAJ UČEŠĆA PORODICE U TRETMANU MALOLETNIČKE DELINKVENCije Antonija Raspopović¹, Danica Vasiljević Prodanović¹, Ljiljana Stevković², Dragica Ilić³¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²Samostalna istraživačica,³Institut za mentalno zdravlje, Beograd

Maloletnička delinkvencija predstavlja kompleksan društveni fenomen koji iziskuje holistički orijentisan tretmanski pristup, s obzirom na raznovrsnost faktora koji mogu imati uticaja na njen nastanak i razvoj. Iako je, sa kulturološkog aspekta, savremena porodica u kontinuiranom procesu tranzicije, i dalje ima dominantnu ulogu u oblikovanju socio-psihološkog sveta svojih mlađih članova, što se može odraziti i u vidu društveno neprihvatljivog ponašanja. Neki od rizičnih porodičnih faktora su dinamičke prirode, odnosno mogu se menjati tokom vremena, što je posebno značajno za usmeravanje fokusa tretmanskih intervencija prema maloletnim delinkventima. Uključivanje porodice u tretman je u skladu sa savremenim principima postupanja prema maloletnicima, poput individualizovanog pristupa i izbegavanja stigmatizacije. Pored toga, gotovo isti principi zagovaraju se u okviru porodično orijentisanih psihoterapijskih modaliteta (sistemska porodična terapija, funkcionalna porodična terapija, multisistemska terapija). Ispoljavanje delinkventnog ponašanja može da se posmatra kao simptom šire disfunkcionalnosti porodičnog sistema, zbog čega je neophodno uključivanje svih članova porodice u tretman maloletničke delinkvencije.

Kako bismo istakli relevantnost angažovanja porodice u smanjenju stope recidivizma maloletnika i pospešivanju drugih indikatora efikasnosti tretmana maloletničke delinkvencije, u našem radu smo koristili tehnike analize i sinteze teorijskih i empirijskih saznanja koja su zastupljena u naučnim bazama podataka.

Rezultati domaćih i inostranih istraživanja ukazuju na značajan udeo porodičnih faktora u objašnjenju etiologije maloletničke delinkvencije, ali i njihovog protektivnog uticaja u kontekstu proaktivnog delovanja porodice na dalji razvoj i pospešivanje odgovornosti maloletnika. Pored toga, ističe se da uključivanje porodice u tretman maloletničke delinkvencije ima pozitivnog uticaja na širu porodičnu sliku – poboljšanje opšte funkcionalnosti, smanjenje konfliktnih relacija, jačanje kompetencija porodice i sl.

Empirijski podaci o zainteresovanosti porodice za učešće i značajnoj efikasnosti njenog uključivanja u tretman se i dalje nedovoljno uzimaju u obzir prilikom revidiranja normativnih okvira za postupanje prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Međutim, svaka porodica funkcioniše na sebi svojstven način, zbog čega treba imati na umu da izmene zakonodavstva, i u skladu sa tim tretmanskog postupanja, treba da prate društveno-kulturni razvoj na mikro i makro nivou.

Ključne reči: maloletnička delinkvencija, porodica, tretman

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

**TRIBINA
RAZVOJNOG CENTRA**

Uvodno izlaganje 1

KORIŠĆENJE ALTERNATIVNE I AUGMENTATIVNE KOMUNIKACIJE (AAK) ZA DECU SA POREMEĆAJEM SPEKTRA AUTIZMA - TREND ILI POTREBA?

Aleksandra Rabrenović

UG „Deca bez granica“, Beograd

Tehnike alternativne i augmentativne komunikacije (AAK) nisu dovoljno zastupljene kao podrška neverbalnoj ili slabije verbalnoj deci sa poremećajem spektra autizma i drugim razvojnim poremećajima u Srbiji. Deo stručne javnosti, a neretko i roditelji, imaju otpor prema AAK jer smatraju da ako se detetu ponudi komunikaciono sredstvo (na pr. komunikator) ono neće uložiti napor da koristi govorni jezik. Nedostaju i stručnjaci koji bi mogli da podrže roditelje i decu u korišćenju AAK, zbog čega roditelji traže pomoć za korišćenje AAK kod defektologa u zemljama u regionu.

Brojna naučna istraživanja pokazala su korisnost alternativne i augmentativne komunikacije (AAK) u razvoju komunikacionih veština i kognitivnih sposobnosti dece sa poremećajem spektra autizma. Pored toga, istraživanja koja se bave iskustvima odraslih osoba sa autizmom, pokazale su da većina ispitanika smatra da je AAK veoma korisno sredstvo komunikacije, koje može biti kombinovano sa govorom, sve u zavisnosti od individualnih potreba pojedinaca i konkretne situacije u kojoj se pojedinac nalazi. Određen broj ispitanika, odraslih osoba sa autizmom, čak smatra da su tokom odrastanja bili prisilno usmeravani da se govorno izražavaju, često pod pritiskom porodice i tretmana koje su pohađali, a da nisu osećali da je govor prirodan način na koji mogu da izraze svoje potrebe. Tek kada su odrasli, počeli da koriste sredstva AAK koja su im pružila znatno bolju i prirodniju podršku u komunikaciji sa drugima.

Sve veći broj roditelja dece sa poremećajem spektra autizma u Srbiji, ohrabreni pozitivnim iskustvima roditelja zemalja u regionu, prepoznaju potrebu za uvođenjem tehnika AAK kako u vrtićima i školama, tako i kod pružanja defektoloških usluga u javnom i privatnom sektoru u Srbiji. Potrebno je raditi na širenju svesti o korisnosti AAK, jačanju kapaciteta stručnjaka u ovoj oblasti i obučiti članove porodica za korišćenje savremenih sredstava i tehnika komunikacije, radi pružanja kontinuirane podrške osobama sa poremećajem autističnog spektra i osobama sa intelektualnim teškoćama u cilju razvoja svih njihovih potencijala.

Ključne reči: alternativna i augmentativna komunikacija (AAK), poremećaji iz spektra autizma (PSA), asisitivna tehnologija (AT)

Onlajn video prikaz uz izlaganje 1

PRAGMATIC ORGANISATION DYNAMIC DISPLAY - PODD

Josipa Blažević¹, Dora Vukušić²

¹PODD savetovalište, ²Centar za rehabilitaciju, Zagreb

PODD, odnosno Pragmatic Organisation Dynamic Display, predstavlja sustav komunikacije koji organizira simbole unutar komunikacijske knjige ili uređaja. Ovaj robusni alat za alternativnu i augmentativnu komunikaciju naglašava autonomnu komunikaciju te je prilagođen različitim situacijama. Dostupan je u niskotehnološkom i visokotehnološkom obliku s podrškom za pristup putem dodira prsta, pogleda, auditivnog ili vizualnog skeniranja ili kombiniranog pristupa. PODD dolazi u različitim oblicima te zahtijeva dinamičku procjenu kako bi se odabrao odgovarajući format za pojedinca, a svaka knjiga se individualizira prema potrebama korisnika. Pridružite nam se na predavanju kako biste saznali o uvođenju PODD-a u Hrvatskoj.

Ključner reči: Pragmatski orijentisana komunikacija, alat, korisnik

Uvodno izlaganje 2

PROCES UKLJUČIVANJA DECE SA POSEBNIM POTREBAMA U ŠKOLSKI SISTEM ONTARIJA U KANADI

Zorica Vukosavljević

Toronto District School, Toronto Ontario

U Kanadi je pristup obrazovanju dece i učenika sa smetnjama u razvoju koncipiran na grupnom/odeljenskom i individualnom pristupu, koji baštini uspešne decenijske rezultate. U provinciji Ontarijo i njenom najvećem gradu, Torontu, primenjuje se pristup na tri nivoa u procesu ostvarivanja podrške deci sa teškoćama u razvoju. Prvi nivo se usmerava u pravcu identifikovanja i prepoznavanja potreba učenika. Na tom nivou je kompletan proces odgovornosti na učitelju i direktoru škole. Na drugom nivou se uključuje komisija koja predlaže program obrazovanja na osnovu procene potreba i mogućnosti učenika. Na ovom nivou se tim za procenu proširuje sa psihologom, socijalnim radnikom, defektolog kao i roditeljem učenika. Na trećem nivou se definišu sadržaji individualnog obrazovnog plana (Individual Education Plan, IEP). IEP se zasniva na potrebama i pozitivnim karakteristikama učenika, što skupa uključuje i program po kome će učenik da se obrazuje te školske godine. U vezi programa obrazovanja, bitno je konstatovati diverzifikaciju sadržaja i pristupa, kroz: programe tokom redovne nastave; programe redovne nastave sa podrškom defektologa (jedan do tri sata individualnog rada sa učenikom u redovnoj školi); poseban program koji uključuje intenzivnu podršku učenicima sličnih potreba u posebnim odeljenjima redovne škole. Učenici koji su pod ovim programom, tokom školskog dana se integrišu sa vršnjacima. U pitanju su određeni predmeti: fizičko vaspitanje, muzičko obrazovanje, umetnost, drama I sl., uz pratnju asistenta iz programa.

Statistički podaci ukazuju na činjenicu da 17,2% svih učenika u Ontariju ima posebne potrebe od kojih je 75% u programu za decu sa teškoćama u razvoju. Kada se analizira širi okvir podrške, potrebno je naglasiti da se učenici imaju obezbeđen prevoz iz različitih delova grada malim autobusima o trošku Ministarstva obrazovanja Ontarija. Kadar za rada sa ovim učenicima podrazumeva posebne kvalifikacije učitelja i prisustvo asistena. Praćenje učeničkog razvoja i napretka se konstatuje na godinjem sastanaku tima koji procenjuje napredak svakog učenika, na osnovu standardizovanih kriterijuma. Na godišnjem sastanku učitelj, direktor škole i roditelj planiraju program za sledeću školsku godinu.

Ključne reči: učenici sa teškoćama u razvoju, podrška, integracija, programi, tim.

Tribina Razvojnog centra - Tema:
Savremene tendencije: porodica i program PODD, iskustva inkluzivnog obrazovanja iz sveta (Toronto, Ontario)

Učesnici:

- Dr Aleksandra Rabrenović, Predsednica Upravnog odbora udruženja “Deca bez granica”
- Zorica Vukosavljević, Toronto District School, Toronto Ontario
- Prof dr Branka Jablan, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Doc dr Zlatko Bukvić, Komora edukacijskih rehabilitatora Republike Hrvatske;
- Goran Petrušev - defektolog - specijalni edukator i rehabilitator, Savez specijalnih edukatora i rehabilitatora R. Severne Makedonije;
- Selmir Hadžić, predsjednik Udruženja defektologa, edukatora-rehabilitatora "STOL", Sarajevo;
- Siniša Ranković, master defektolog - OŠ „Boško Buha“ - Beograd, Srbija, Predsednik UO Društva defektologa Srbije;

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

POSTER SESIJA 2

LUTKE KAO DIDAKTIČKA SREDSTVA U NASTAVI

Jelena Grčić, Jovana Đurašković Ivanović

Specijalna škola sa domom učenika "Bubanj", Niš

Upotreba lutaka kao didaktičkog sredstva u nastavi bitna je za razvoj govora, proširivanje rečnika, razvoj percepcije razumevanje empatiju, brigu o drugima, interakciju sa okolinom inaraciju. Pet učenika mlađih razreda uzrasta od 7 do 9 godina, različitih vidova smetnji u razvoju (grupa heterogenog tipa), učestvovali su u tri radionice čiji je cilj bio razumevanje jednostavnije postojeće priče i prepričavanje priče upotrebom lutaka koje su učenici napravili. Priča koja je korišćena je „Bolestan Jež”, iz slikovnice za predškolski uzrast, pod nazivom „Jež”, izdavač Žapče. Radionice su se održale u prostorijama produženog boravka za mlađe razrede, tri dana za redom (13., 14. i 15.12.2023.godine), u Specijalnoj školi sa domom učenika „Bubanj”.

U prvoj fazi učenici se upoznaju i usvajaju nove pojmove koji se pojavljuju u priči, u ovom slučaju bile su to životinje. Nakon toga slušaju i interaktivno se upoznaju sa pričom kroz jednostavne ilustracije.

U drugoj fazi učenici su zajedno sa nastavnicama pravili lutke od papira, glavne aktere priče. U poslednjoj fazi učenicima su podeljene uloge i zajedno su učestvovali u pričanju priče.

Aktivnosti koje uključuju upotrebu lutaka koje su deca napravila podstiču razvoj fine motorike, koordinacije oko-ruka, razvoj auditivne pažnje, percepcije, usvajanje novih pojmova i proširivanje rečnika. Ono što je najvažnije istaći doprinose međusobnoj saradnji, timskom radu i podstiču razvoj socijalnih veština.

Ključne reči: lutke, socijalne veštine, smetnje u razvoju

RAZVOJ SOCIJALNIH KOMPETENCIJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Slijepčević, Zorica Drndarević Delić

ŠOSO sa domom "Sveti Sava", Umka

Socijalna kompetencija igra ključnu ulogu u formiranju održivih i zadovoljavajućih međuljudskih odnosa. Ovaj rad istražuje primenu sociometrijskog testa Jakoba Morena u kontekstu razvoja socijalno-emocionalnih veština kod dece sa smetnjama u razvoju. Sociometrijski testovi, pružaju strukturirani pristup merenju društvenih veština i interakcija između dece. Istraživanje koje sprovedu u Školi za osnovno I srednje obrazovanje učenika "Sveti Sava" Umka, kojim su obuhvaćeni učenici srednjeg obrazovanja, će pokazati kako se rezultati ovog testa mogu koristiti za identifikaciju snaga i izazova u socijalnoj kompetenciji dece s različitim smetnjama u razvoju. Metodologija uključuje sprovođenje sociometrijskog testa na uzorku dece s autizmom, intelektualnom ometenošću i drugim srodnim poremećajima. Rezultati će se analizirati u kontekstu njihove socijalne kompetencije, uzimajući u obzir specifičnosti svake smetnje. Proučavanje longitudinalnih podataka pružiće uvid u promene u socijalnoj kompetenciji tokom vremena, omogućavajući identifikaciju ključnih tačaka za intervencije. Istraživanje će staviti akcenat na razvoj personalizovanih strategija podrške na osnovu rezultata sociometrijskog testa koji će nastavnicima i vaspitačima biti od velikog značaja. Ove informacije mogu koristiti kako bi prilagodili svoje pristupe i podržali socijalno-emocionalni razvoj dece s različitim smetnjama. Kroz integraciju sociometrijskih podataka u terapijske planove i obrazovne programe, cilj je poboljšati socijalnu kompetenciju dece sa smetnjama u razvoju, olakšavajući njihovu integraciju u društvo i stvarajući inkluzivno okruženje koje podstiče međuljudske odnose i emocionalno blagostanje.

Ključne reči: istraživanje, socijalna kompetencija, socijalno-emocionalne veštine, obrazovni program

KOREKTIVNO-PREVENTIVNE VEŽBE I IGRE I TELESNI DEFORMITETI KOD UČENIKA SA MENTALNOM OMETANOŠĆU ŠKOLSKOG UZRASTA

Svetlana Martinoski, Tanja Jagodić

ŠOSO sa domom "Sveti Sava", Umka

Normalan stav je prirodni i fiziološki i predstavlja biološku karakteristiku ljudskog bića stvorenu kroz evoluciju. Svako odstupanje od normalne statičke posture podrazumeva deformacije u smislu formiranja: skolioze, kifoze, kifoskolioze, kifolordoze, lordoze, ravna stopala, deformiteti grudnog koša. Osobe sa mentalnom ometanošću pokazuju veću promenljivost u fizičkom rastu i drugim aspektima razvoja. Pored velikog broja urođenih abnormalnosti, promena na kičmenog stuba, gornjim i donjim ekstremitetima, kao važne osobine u razvoju sposobnosti prvih pokret, kod osoba sa mentalnom ometanošću, karakterišu dva važna problema: mišićna hipotonija i abnormalni raspored pojavljivanja i nastajanja refleksa.

Ovaj rad ima za cilj da prikaže učestalost i vrste telesnih deformiteta kod učenika školskog uzrasta i primena somatopedskog korektivnog tretmana u cilju odstranivanja istih. Kod ove dece javljaju se deformiteti na gornjim i donjim ekstremitetima, deformiteti grudnog koša, kičmenog stuba i stopala, od kojih u najvećem procentu, skoliotičnog lošeg držanja tela i ravna stopala. Svi deformiteti nalaze se u funkcionalnom stadijumu koje somatopedskim preventivno-korektivnim radom mogu se otkloniti. Korektivni tretman sadrži vežbe za zagrevanje, vežbe za autokorekcije, vežbe za istezanje, vežbe za jačanje mišićne snage, vežbe relaksacije, vežbe disanja i motivacije. Kroz ove vežbe detetu se omogućava da doživi svaki pokret u gestualnom, manipulativnom i objektivnom prostoru, skladnije izvođenje opšte motorike (grube i fine motorike), bolju koordinaciju pokreta, diferencijaciju mišićnog tonusa, skladnije praktičko funkcionisanje, kontrolu posturalnog stava, unapređenje verbalne i neverbalne komunikacije, bolje kognitivno funkcionisanje i snalaženje u svakodnevnim aktivnostima u školi i vanškolskim aktivnostima.

Motivacija ima presudan značaj za uspešan korektivni tretman. Rad u paru u malim grupama kao i rad uz muziku, učenici mnogo lakše usvajaju pokrete i ispoljavaju osećanja ka spoljašnjoj sredini. Korektivno-preventivne vežbe i igre pomažu učenicima sa telesnim deformitetima da steknu što više samostalnosti u školi i svakodnevnom životu.

Ključne reči: hipotonija, refleksi, posturalni stav, telesni deformiteti, motivacija.

SPECIFIČNOST U ČITANJU KOD GLUVIH I NAGLUVIH UČENIKA

Sara Balšić

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Čitanje je kognitivni proces u kom se informacije primaju i prenose putem pisanih simbola. Predstavlja najvažniji način usvajanja znanja, naročito u akademskom okruženju. Čitanje je proces koji se kontroliše od strane viših mentalnih funkcija.

Dete koje ima oštećenje sluha, upućeno je da svet percipira pretežno vizuelnim putem. Teškoće u čitanju kod gluvih i naglavih učenika uzrokovane su ne samo oštećenjem sluha, već i oskudnom komunikacijom sa sredinom i neizgrađenom lingvističkom i kognitivnom bazom koja je preduslov za uspešno čitanje. Gluvi i naglavi učenici tehniku čitanja savladavaju na perceptivnom, ali ne i na kognitivnom nivou. Njihova siromašna govorno-jezička iskustva, mali fond reči, nedovoljno razvijen govor, nepoznavanje gramatičke i semantičke strane jezika i nepravilna artikulacija dodatno otežavaju savladavanje procesa čitanja. Budući da gluva i naglavi deca paralelno uče čitanje, govor i jezik, evidentno je da postoje teškoće.

Cilj istraživanja bio je da se ukaže na karakteristike i specifičnosti procesa čitanja kod gluvih i naglavih učenika.

Analizom postojeće literature dolazi se do zaključka da čitanje dece sa oštećenjem sluha karakteriše patološka forma artikulacije glasova, neadekvatna akcentuacija... I loša pažnja. Rezultati velikog broja domaćih i inostranih istraživanja govore da većina gluvih osoba nikada ne usavrši tehniku čitanja i ne dođe do faze veštog čitača. Dokazano je da upotreba znakovnog jezika pomaže u razumevanju pročitnog.

Važan segment učenja čitanja je maksimalno korišćenje ostataka sluha i očuvanih potencijala. Za usvajanje i uvežbavanje pravilnog čitanja potrebno je odabrati tekstove koji su jednostavni i primereni uzrastu i iskustvu deteta. Dete je neophodno strpljivo i sistematično voditi kroz proces učenja čitanja."

Ključne reči: čitanje, tehnika čitanja, razumevanje pročitnog, gluva i naglavi deca

ZNAČAJ RADIONICA “PRAVILA PONAŠANJA U ŠKOLI”

Marija Pavlović, Nikola Stamenković, Marija Rašić

Specijalna škola sa domom učenika "Bubanj", Niš

Radioničarski rad predstavlja jednu od ključnih efektivnih preventivnih intervencija direktnog rada sa učenicima. Omogućava unapređenje nivoa znanja i obaveštenosti o nekom problemu i posledično delovanje na stavove uverenja i standarde ponašanja, ali uz istovremeno razvijanje i jačanje socijalnih veština..

Kroz edukativne radionice deca stiču određena znanja i veštine. Uče da izražavaju emocije, proširuju saznanja o sebi i drugima, kao i o odnosima sa drugima. Radionice takodje pomažu kako bi bolje razumeli konfliktne situacije i istovremeno usvojili određene strategije za njihovo rešavanje.

Cilj rada je analiza efektivnosti radionica u cilju podrške učenicima pri stvaranju pozitivne atmosfere u školi, stvaranje poverenja između nastavnika i učenika, vršnjaka, razvijanje empatije prema vršnjacima..

Učesnici ovih radionica su učenici sa smetnjama u razvoju, koji pohađaju više rezrede u Specijalnoj školi sa domom učenika “Bubanj” u Nišu. Nad učenicima se sprovodi pojačan vaspitni rad od strane odeljenskog starešine, stručne službe škole i predmetnih nastavnika, zbog odstupanja od društveno prihvatljivih normi. Učesnici su učenici koji svojim ponašanjem pozitivno utiču na svoje vršnjake. Vreme trajanja radionica je mesec dana, dva puta nedeljno.

Zadaci edukativnih radionica su:

- Prezentovanje pravilnog ponašanja u školi putem video materijala;
- “Igra uloga” – dramski prikaz pravilnog ponašanja u školi – učenik/učenik, nastavnik/nastavnik, nastavnik/učenik;
- Uticaj društvenih igara na kontrolu besa/ljutnje kod učenika;
- Pravila ponašanja – zajednički poster.

Opservacijom učenika u školi i anketiranjem nastavnika i roditelja mogli smo videti da se povećao opseg u kome su se poštovala pravila i izvršavali zahtevi koji su varirali od radionice do radionice. Primenom socijalnih uloga svakog učenika u grupi i u različitim socijalnim situacija učenici su naučili da iskažu svoja osećanja. Pomoću igre deca su razumela smisao i korist pravila i naučili su da ih prihvate.

Ovakav radioničarski rad sa učenicima, koristiće se kao jedna od mera u okviru redovnih aktivnosti Tima za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja učenika i Tima za pojačan vaspitni rad.

Ključne reči: edukativne radionice, pravila ponašanja u školi, socijalno kompetentna ponašanja.

PRIPREMNO PREDŠKOLSKI PROGRAM KROZ PROJEKTNU NASTAVU

Sara Jelić, Marijana Nikolić, Marija Pejković

OŠ "Miloje Pavlović", Beograd

"Godine uzleta" predstavljaju savremeni koncept predškolskog vaspitanja i obrazovanja koji se odvija kroz projekte čije teme nastaju kao rezultat interesovanja dece.

Cilj ovog rada je predstavljanje projektne nastave u radu sa decom sa smetnjama u razvoju predškolskog uzrasta u OŠ "Miloje Pavlović".

Projekti su usklađeni sa nastavnim planom i programom, a aktivnosti organizovane tako da pokrivaju sve predviđene oblasti rada. Nakon odabira teme, prostor se ispunjava didaktičkim materijalom u skladu sa temom, oblastima rada, potencijalima dece, a koji je dovoljno atraktivan da probudi interesovanja dece. Aktivnosti se većinom organizuju kroz igru što podstiče motivaciju i interakciju u grupi, praćene su muzikom i različitim vrstama kreativnog izražavanja. U realizaciju su uključeni stručni saradnici, članovi porodice i predstavnici lokalne zajednice. Završetak svakog projekta je obeležen određenom vrstom prikladnog sadržaja (diploma, predstava, zajednička aktivnost u kojoj deca stvaraju i izražavaju se kroz crtanje, slikanje, modelovanje, pesmu, igru). Tokom trajanja projekta se prate postignuća i napredak učenika.

Dosadašnje realizacije projekata pokazale su da izloženost određenoj vrsti sadržaja tokom dužeg vremenskog perioda dovodi do boljeg usvajanja i proširivanja znanja. Pored navedenog, najjači utisak ostavlja reakcija učenika - osmeh i sreća kao dva najvažnija obeležja svakog projekta.

Ključne reči: pripremno predškolski program, deca sa smetnjama u razvoju, projektna nastava

TRETMAN DECE SA TEŠKOĆAMA U MENTALNOM RAZVOJU- „VODIČ KROZ PRAKTIČNO OLIGOFRENOLOŠKO ISKUSTVO“

Suzana Drobnjak, Vladanka Ćirković ,

Srednja zanatska škola, Beograd, Srednja zanatska škola, Beograd

“Vodič kroz praktično oligofrenološko iskustvo“ tretman dece sa teškoćama u mentalnom razvoju. koristi se kao pomoć u radu roditeljima i stručnjacima koji rade sa decom i odraslima sa svim tipovima teškoća u razvoju. Sadržaj vodiča je sačinjen od praktičnih primera iz svakodnevnog života. Priručnikom se ukazuje na bitnost imitacije kao osnovnog vida učenja Imitacija ima dve funkcije: funkciju učenja koja omogućava sticanje novih veština i znanja, te socijalnu funkciju putem koje se deca uključuju u socijalne i emocionalne razmene sa drugima. Takođe, pored ovih funkcija, značajna je i za učenje motoričkih veština, kao i za olakšavanje razumevanja ponašanja i mentalnih stanja drugih osoba. Imitacija je odavno prepoznata i kao oblik ponašanja koji može dovesti do unapređenja razumevanja drugih.

Akcent u priručniku se stavlja na neophodnost planiranja zadataka na osnovu individualnih sposobnosti i mogućnosti učenika. Podstiče se rad učenika primenom nagrade i pohvale, pri čemu se posebno stimulišu stidljivi, povučeni i introvertni učenici. Sadržaj vodiča je koncipiran tako da ukazuje i na to da je za svaki uspeh neophodna saradnja terapeuta i roditelja i da je u radu najvažnije biti dosledan u ostvarivanju zajedničkih ciljeva.

U vodiču se koriste sledeće metode u radu: PECS - učenje putem slika - sistem komunikacije putem slike , Montesori program - učenje u skladu sa individualnim sposobnostima učenika, vežbe reedukacije psihomotorike (terapija pokretom).

Ključne reči: vodič, imitacija, socijalizacija, deca i odrasli sa teškoćama u razvoju

TEMATSKO PLANIRANJE I PROJEKTNASTAVA

Jelena Vučković, Nataša Bušković, Jelena Maksimović, Jasmina Kitanović

Specijalna škola sa domom učenika "Bubanji", Niš

Tematsko planiranje omogućava nastavnicima ostvarivanje korelacija i integracija, a učenicima celovito uočavanje pojava, lakše i razumljivije sticanje i povezivanje znanja, kao i uočavanje važnosti stečenih znanja u svakodnevnom životu. Jedan od načina realizacije tematskog planiranja je organizacija projektne nastave.

Projektna nastava podrazumeva uravnoteženost kognitivnog učenja, razvoja manuelnih sposobnosti, emocionalnog i socijalnog iskustva. Cilj ovakvog vida učenja je, sem sticanja novog znanja, podsticanje učenika na planiranje, osposobljavanje za prikupljanje i korišćenje podataka iz različitih izvora, primena znanja iz različitih predmeta, usvajanje pravila ponašanja rada u grupi i povećanje odgovornosti, tj. razvijanje i unapređenje učeničkih kompetencija. Učenici uče u timu, uče otkrićem.

Projekat pod nazivom „ Ono što krase pustinje to je što se u njoj negde krije bunar“ je realizovan u višim razredima osnovne škole na časovima redovne nastave, u okviru tematskog planiranja. Inspirisan je romanom „ Mali Princ“ Antoana de Sent Egziperija. U skladu sa sadržinom i činjenicama iz romana, projektom su obuhvaćeni sledeći nastavni predmeti sa aktivnostima: srpski i francuski jezik (izrada panoa sa citatima iz romana), geografija (svemir, planete Sunčevog sistema, vulkani, pustinje, vode), biologija (građa cveta), hemija (eksperiment: erupcija modela vulkana od gline sa lavom proizvedenom od vode, tečnosti za pranje posuđa, sode bikarbone, crvene prehrambene boje i sirćetne kiseline), istorija (narodna tradicija – stari zanati), likovna kultura (izrada modela vulkana od gline), tehnika i tehnologija (izrada makete aviona od kartona, avioni kroz istoriju), muzička kultura (interpretacija pesme na francuskom jeziku), građansko vaspitanje (vrednosti i stavovi, prijateljstvo), dramska sekcija (lutkarska predstava).

Podršku u realizaciji projekta smo imali i od nastavnika praktične nastave i učenika srednje škole smera cvečar (gajenje ruža).

Nakon realizacije projekta zadovoljstvo i suština rada se ogledala kroz postignute ciljeve. Učenici su bili motivisani, aktivno učestvovali u radu, unapredili saradnju, povezivali poznato i nepoznato, učili pomoću primera, primenjivali znanja i ostvarili ishode predviđene projektom nastavom.

Ključne reči: tematsko planiranje, projektna nastava, međupredmetna korelacija, učeničke kompetencije

PRIMITIVNI REFLEKSI AB

Aleksandra Bukovica

OŠ "Miloje Pavlović", Beograd

Primitivni refleksi su od izuzetnog značaja za celokupan razvoj dece a kasnije odraslih ljudi. Poslednjih godina je sve veće interesovanje stručnjaka za ovu temu zbog velikog procenta dece kod kojih su oni ostali neintegrisani i koče dalji razvoj. U okviru rada navedeni su primitivni refleksi koji se najčešće zadržavaju kod dece I njihov uticaj na razvoj. Babinski refleks se javlja nedelju dana nakon rođenja a integriše tokom prve godine života. Utiče na razvoj motorike, koordinacije, ravnoteže, kognitivni razvoj i razvoj govora. Asimetrični tonični refleks vrata javlja se u 13. nedelji intrauterino a gasi između 2. i 4. meseca života. Od velike je važnosti za prelazak središnje linije tela, koordinaciju oko - ruka tako da su veštine čitanja i pisanja u direktnoj vezi sa ovim refleksom. Moro refleks je najčešći zadržani refleks kod dece iz autističnog spektra poremećaja. Razvojno nam je potreban za prvi udah i razvoj disanja i nakon 6. meseca više nije prisutan. Međutim ukoliko se ne integriše uticaće na razvoj vizuelne percepcije, aksioznosti i napade panike. Spinal Galant kao bazni kičmeni refleks je ključan za kretanje bebe niz porođajni kanal i prisutan je do 9. meseca života. Razvija auditivnu percepciju, karlicu i celokupnu motoričku koordinaciju. Ukoliko se ne integriše izaziva hiperaktivnost, poremećaje pažnje i pamćenja. Robinsonov hvat je refleks koji razvija finu motoriku i upravlja sposobnostima hvatanja i držanja predmeta. Osim toga je od velike važnosti za razvoj govora. Bitno je da se ugasi do kraja 3. meseca života bebe. Ukoliko se to ne desi deca i odrasle osobe mogu imati probleme sa pisanjem, artikulacijom glasova...Tonični labirintni refleks vrata priprema bebu za uspravan položaj i integriše se do kraja 3. godine života. Utiče na mišićni tonus i ravnotežu tako da se kao posledice ovog refleksa može primetiti hod na prstima, sedenje sa nogama savijenim pored tela , strah od visine kao i problemi u školskim veštinama.

Ključne reči: primitivni refleksi, razvoj, integracija, problemi u učenju

IZGLED "UČIONICE" U KUĆNOJ NASTAVI

Marija Milošević, Marija Milanović, Jelena Ranitović

OŠ "Dr Dragan Hercog", Beograd

Kućna nastava podrazumeva specifičan oblik vaspitno-obrazovnog rada sa decom koja zbog svog zdravstvenog stanja nisu u mogućnosti da pohađaju nastavu u školi. Primenom prilagođenih sadržaja, metoda, sredstava i oblika rada za ove učenike se nastava organizuje kod kuće. OŠ "Dr Dragan Hercog" od svog osnivanja neguje ovaj vid nastave, a broj učenika kojima je potrebna kućna nastava je svake godine sve veći.

U dostupnoj literaturi se kao osnovne specifičnosti kućne nastave po kojima se razlikuje od klasične nastave u školi navode: mesto realizovanja nastave, individualni pristup kao i mogućnost evaluacija postignuća tokom čitavog nastavnog procesa.

Cilj ovog rada je da primerima sopstvene prakse prikaže kako izgleda organizacija nastave kod kuće, ukaže na njene specifičnosti, ali i izazove sa kojima se nastavnici susreću prilikom sprovođenja nastave.

Tokom realizovanja nastave kod kuće, nastavnik mora da vodi računa da metode, sredstva, sadržaje i oblike rada u potpunosti individualizuje i prilagodi mogućnostima učenika, kako bi učenik dostigao svoj pun potencijal. Kao jedan od izazova sa kojim se nastavnici često susreću prilikom sprovođenja nastave u kućnim uslovima je neprilagođen prostor, kao i nedostatak didaktičkih sredstava. Zato je važno da postojeće resurse iskoristimo na pravi način, i prilagodimo ih kako bi bili u funkciji razvoja i napretka učenika. "Učionica" može biti i spavaća ili dnevna soba, dvorište ili trpezarija, umesto školske klupe nastava se može sprovoditi za stolom, u kolicima, na podu, u krevetu, sve dok doprinosi napretku učenika. Veoma važnu ulogu u uspešnom realizovanju nastave imaju i roditelji, koji u velikoj meri doprinose tome da dete ostvari svoj pun potencijal.

Ključne reči: kućna nastava, učionica, OŠ "Dr Dragana Hercog", individualizacija

UPOTREBA INTERAKTIVNOG STOLA U RADU SA DECOM SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Aleksandra Kljajić, Tijana Stamenković, Jovana Lilić

OŠ „Boško Buha”, Beograd

Razvoj tehnike i tehnologije dovodi do promena u čitavoj ljudskoj zajednici i njenom celokupnom funkcionisanju. Tehnologiju možemo posmatrati kao komplement tradicionalnom obrazovanju, jer ima za cilj da učenika aktivno uključi u proces obrazovanja. Pojam interaktivne tehnologije odnosi se na one tehnologije koje se zasnivaju na dvosmernoj komunikaciji. Kod dece sa različitim razvojnim poteškoćama najčešće susrećemo izostanak dvosmerne komunikacije i podeljene pažnje, probleme praćenja i izvršavanja zadataka, kao i poteškoće održavanja pažnje i istrajnosti u aktivnostima. Zahvaljujući interaktivnim tehnologijama učenici primaju informacije putem različitih kanala, što omogućava angažovanje više čula i aktivan proces učenja. Takav pristup podučavanju je od ključnog značaja za usvajanje programskih sadržaja u edukaciji dece sa smetnjama u razvoju. U skladu sa svojim stručnim kompetencijama i konkretnim obrazovnim okruženjem, nastavnik ima mogućnost da odluči u kojoj meri i pod kojim okolnostima će koristiti digitalne tehnologije u radu sa decom u sistemu specijalne edukacije. Korišćenje interaktivnog stola u radu sa učenicima naše škole pokazalo je mnogobrojne benefite. Uočena je povećana motivacija za učenje novog gradiva kao i obnavljanje naučenog, produžen fokus, održavanje pažnje, zajednička pažnja, saradnja u grupi, kao i pobošljanje ekspresivnog i receptivnog govora. Učenici su zainteresovano pristupali edukativnim sadržajima i poštovali redosled i način upotrebe samog uređaja. Pored funkcije sredstva za učenje nastavnih sadržaja, interaktivni sto pruža mogućnost korišćenja u svrhu vremenski ugovorene nagrade što povećava učestalost pojave pozitivnih obrazaca ponašanja kod naših učenika. Iskustvo primene interaktivnog stola dovodi nas do novih ideja korišćenja ovog uređaja, kao što je kreiranje edukativnih aplikacija na srpskom jeziku. Pored toga, od izuzetnog značaja u daljem radu bilo bi kreiranje aplikacija prilagođenih nastavnim sadržajima učenika sa smetnjama u razvoju (srpski jezik, matematika, svet oko nas).

Ključne reči: interaktivni sto, digitalne tehnologije, aktivno učenje, specijalna edukacija

KREATIVNE AKTIVNOSTI U RADU SA DECOM SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA KROZ PRIZMU MULTIMODALNOG PRISTUPA

Katarina Jovanović, Saška Čvorak, Tamara Stevanović, Aleksandra Grbović

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Autizam predstavlja neurorazvojni poremećaj koga karakterišu problemi u socijalnom funkcionisanju, problemi u govoru i komunikaciji i ograničena interesovanja za svakodnevne vršnjačke aktivnosti. U zavisnosti od stepena prisutnosti određenih simptoma, pristup u radu sa decom sa PSA podrazumeva terapijske procedure i metode rada iz različitih oblasti a u okviru školskih aktivnosti i realizaciju individualno obrazovnog plana. Multimodalnim pristupom u radu kao osnovom, udruženim zajedničkim radom nastavnika defektologa i nastavnika predmetne nastave, kroz ciljane kreativne aktivnosti, podstičemo razvoj i/ili ublažavanje određenih prisutnih smetnji u cilju relaksacije, produžavanja pažnje, podsticanje svih segmenata dečijeg funkcionisanja (razvoj psihofiziološke osnove-auditivne, vizuelne, taktilne percepcije, fine i krupne motorike, podsticanje razvoja senzornih modaliteta, razvoja govora..). Osnova rada sa decom sa PSA kroz prizmu multimodalnosti i kreativnih aktivnosti podrazumeva reciprocitet zajedničkih svakodnevnih aktivnosti i neophodnost korelacije i konzistentnosti.

Cilj rada je da prikaže primere dobre prakse u radu sa decom školskog uzrasta sa PSA, kroz zajedničke kreativne aktivnosti učenika i nastavnika ."

Ključne reči: multimodalnost, PSA, kreativne aktivnosti

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

RADIONICA 2 / RADIONICA 3

POKRET OTVARA VRATA UČENJU

Aleksandra Bukovica, Marija Pejković, Maja Ivošević

OŠ "Miloje Pavlović", Beograd

Cilj radionice je upoznavanje učesnika sa izabranim aktivnostima programa Brain Gym® i njihovom primenom kroz vežbu, igru, muziku i priču.

Brain Gym® je edukativni senzomotorni program koji se zasniva na pokretu i vezi pokreta i učenja. Uključuje 26 osnovnih pokretnih aktivnosti koje stimulišu integrisano delovanje svih struktura CNS-a i tela u okviru tri dimenzije fizičkog razvoja i kretanja u prostoru. Sastav aktivnosti je strukturisan tako da uspostavlja integraciju vida, sluha, ponašanja, emocija, komunikacije, organizacije, razumevanja - svih veština potrebnih za učenje čitanja, pisanja, računanja i uopšte za optimalno funkcionisanje osobe.

Optimalni broj učesnika radionice je do 20 učesnika.

Planirano je da se učesnici upoznaju i da aktivno učestvuju u sledećim aktivnostima programa pod nazivom: Ležeća osmica, Dvostruko šaranje, Slon, Unakrsno kretanje i dve muzičko-ritmičke igre.

Učesnici radionice će iskusiti korišćenje i naučiti izvođenje konkretnih pokreta i pokretnih aktivnosti koje se mogu koristiti u procesu pripreme za učenje. Izabrane aktivnosti pripadaju lateralnoj dimenziji, tokom izvođenja dolazi do prelaska središnje linije tela i aktivacije obe moždane hemisfere.

Ključne reči: učenje, pokret, igra

MULTIDISCIPLINARNI - MULTIMODALNI PRISTUP PREVAZILAŽENJU PROBLEMATIČNIH OBLIKA PONAŠANJA KOD UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Zoran Kovačić¹, Dejan Stevanović^{2, 3}

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²Klinički centar Srbije, Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu; ³Gillberg Neuropsychiatry Centre, Institute of Neuroscience and Physiology, University of Gothenburg, Sahlgrenska Academy, Gothenburg, Švedska

Deca sa poremećajem iz spektra autizma često ispoljavaju različite pridružene oblike ponašanja, na primer u vidu agresije, hiperaktivnosti ili stereotipnosti, a koji značajno ometaju njihovo svakodnevno funkcionisanje. Ova remetilačka ponašanja predstavljaju ponavljane obrasce ponašanja koji narušavaju socijalne interakcije sa vršnjacima, a uzimajući u obzir intenzitet, trajanje i obim, smatraju se velikim izazovom za okruženje učenika sa poremećajem iz spektra autizma. U školskom okruženju, prisustvo ovakvih oblika ponašanja posebno utiče na usvajanje akademskih znanja, kao i na sveukupno funkcionisanje ovih učenika, ali i funkcionisanje ostalih učenika u odeljenju. Cilj ove radionice je upoznavanje stručnjaka sa karakteristikama ovih obrazaca, kao i pojedinim načinima koji mogu eventualno da utiču na kontrolisanje istih, primenom različitih intervencija, u prvom redu defektološko/pedagoških stilova, a onda i primenom lekova. Slušaoci će imati priliku da dobiju informacije o načinima dijagnostike i postupcima uključivanja medikamentozne terapije kod ovih učenika, sa posebnim osvrtom na važnost razvijanja saradničkog odnosa između stručnjaka iz obrazovnog i zdravstvenog sektora. Kombinovanjem teorijskih znanja o karakteristikama problematičnih oblika ponašanja kod ovih učenika, kao i primera iz prakse u svakodnevnom radu, učesnici radionice će imati priliku da kroz međusobnu vođenu diskusiju usvoje multidisciplinarni-multimodalni pristup lečenju i intervencijama kod ovakvih ponašanja koji se oslanja na saradnju sa roditeljima, pratiocima/personalnim asistentima i stručnjacima drugih disciplina, u primenu raznovrsnih tehnika i strategija na različitim nivoima. Ključni aspekt multidisciplinarno-multimodalnog pristupa terapijskim intervencijama bili bi: (1) saradnja stručnjaka (timska saradnja stručnjaka iz različitih područja kao što su psihologija, psihijatrija, radno-okupaciona terapija, govorno-jezička terapija, pedagogija i slično); (2) individualizovani pristup (prilagođenost specifičnim potrebama svakog deteta, uzimajući u obzir aspekte kao što su uzrast, pol, kulturni kontekst, težina problema ili dijagnoza); (3) terapijske metode (širok spektar terapijskih pristupa, uključujući kognitivno-bihejvioralne tehnike, terapije igrom, terapije umetnošću, radnu, govornu terapiju, terapije senzorne integracije, primena lekova i druge); (4) integracija modaliteta (kombinuju se različiti modaliteti terapije); (5) praćenje napretka (uključuje sistematično praćenje napretka kroz saradnju među stručnjacima i redovno vrednovanje postignuća ciljeva terapije).

Optimalan broj učesnika radionice: 20

Ključne reči: problematična ponašanja, škola, autizam, intervencije

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

OBRAZOVANJE 4

SOCIOMETRIJSKI STATUS UČENIKA KOJI RADE PO INDIVIDUALNOM OBRAZOVNOM PLANU - PRIKAZ PRIMENE SOCIOMETRIJSKE PROCEDURE

Marina Janković Nikolić¹, Slobodan Banković², Kristina Galić³, Uroš Đurić⁴

¹Srednja zanatska škola, Beograd, ²Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ³Centar za edukaciju "Buzganović", Novi Sad, ⁴PU "Dečji dani", Beograd

Podsticanje socijalnog razvoja učenika i prihvaćenosti među vršnjacima predstavljaju važne aspekte inkluzivnog obrazovanja. Stoga se nameće potreba za primenom procedura koje omogućavaju identifikovanje dece koja bi bila pod rizikom od nesupeha u odnosima sa vršnjacima.

Cilj rada je prikaz primene sociometrije u redovnoj osnovnoj školi, kroz primer dva učenika sa individualnim obrazovnim planom, sa posebnim osvrtom na izazove i praktičnu primenu dobijenih rezultata.

Procenom sociometrijskog statusa obuhvaćeno je 49 učenika iz dva odeljenja koja pohađaju i deca koja rade po individualnom obrazovnom planu. Procena je urađena primenom sociometrijske procedure „prisilnog izbora grupne preferencije“ (forced-choice group preference records) za dva sociometrijska kriterijuma: druženje tokom odmora i rad na času.

Imajući u vidu različite sociometrijske procedure, prvi korak u identifikovanju statusa učenika koji rade po individualnom obrazovnom planu bio je izbor one procedure koja bi bila najinformativnija u pogledu planiranja odgovarajuće podrške. Odabrana je procedura „prisilnog izbora grupne preferencije“ kojom se mogu dobiti podaci o preferenciji svakog učenika o svakom vršnjaku iz njegovog odeljenja. Odabrana su i dva sociometrijska kriterijuma koja su relevantna sa aspekta socijalnog i akademskog funkcionisanja dece. Procedura primene sociometrijskog upitnika prilagođena je potrebama učenika koji rade po individualnom obrazovnom planu. Jedan od dvoje učenika upitnik je popunio individualno, uz pomoć defektologa, dok su svi ostali učenici radili samostalno. Ovom učeniku je bila potrebna podrška u čitanju, praćenju redova sa odgovorima, kao i pauza tokom rada. Dodatna validacija njegovih odgovora izvršena je putem razgovora sa učiteljicom. Primenom sociometrijske procedure utvrđeno je da je jedan učenik koji radi po individualnom obrazovnom planu bio odbačen na oba sociometrijska kriterijuma, a drugi prosečnog sociometrijskog statusa. Osim informacije o prihvaćenosti među vršnjacima, primenjena procedura je omogućila i sagledavanje izbora ova dva učenika kada su u pitanju njihove želje za druženjem i radom sa vršnjacima iz odeljenja. Na osnovu dobijenih rezultata predloženo je koji bi učenici bili najpogodniji za aktivnosti u paru ili grupi sa učenicima koji rade po individualnom obrazovnom planu.

Defektolog i odeljenske starešine zaključili su da je sociometrijska procedura, uz određena prilagođavanja, primenljiva na sve učenike u njihovim odeljenjima, kao i da pruža korisne informacije za planiranje aktivnosti usmerenih na vršnjačke odnose.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, učenici sa smetnjama u razvoju, vršnjački odnosi, procena

IZAZOVI U PROCESU PRIPREME ZA STICANJE STATUSA RESURSNOG CENTRA I REALIZACIJA POSLOVA RESURSNOG CENTRA U PRVOJ GODINI RADA U ŠKOLI ZA UČENIKE OŠTEĆENOG VIDA "VELJKO RAMADANOVIĆ"

Jelena Vukić, Radmila Vidović

Škola za učenike oštećenog vida "Veljko Ramadanović", Zemun - Beograd

Jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja po osnovu pola, socijalne, kulturne, etičke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta, kao i po drugim osnovama definisao je Zakon o osnovama sistema obrazovanja 2009.godine („Sl. glasnik RS“ broj 72 od 03.09.2009.g.). Od tada se neprekidno povećava broj učenika koji su obuhvaćeni inkluzivnim obrazovanjem kao i potreba za podrškom od strane defektologa, najčešće iz škola za decu sa smetnjama u razvoju.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je uz saglasnost ministra državne uprave i lokalne samouprave, ministra zdravlja i ministra za rad, boračka i socijalna pitanja donelo Pravilnik o resursnom centru koji je stupio na snagu 21.08.2021.g. Na osnovu uslova koji su precizirani u Pravilniku o resursnom centru Škola je krenula u pripreme za podnošenje zahteva za sticanje statusa Resursnog centra i javila se na Javni konkurs za prijavljivanje ustanova obrazovanja i vaspitanja za sticanje statusa resursnog centra koji je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja objavilo 04.02.2022.g. Status Resursnog centra Škola je stekla 30.03.2022.g. a započela je sa obavljanjem delatnosti od 01.09. školske 2022/2023.godine.

Škola za učenike oštećenog vida „Veljko Ramadanović“ pruža dodatnu podršku od samog početka formiranja te usluge a ono što nas je dodatno kao kolektiv osnažilo da apliciramo na Javni poziv za Resursni centar su obuke u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama koje smo sprovedi kao i adaptacija i štampanje prilagođenih udžbenika na Brajevom pismu, štampanje i prilagođavanje testova na Brajevom pismu za završni ispit učenika iz cele Srbije.

Nakon završenog procesa ispunjavanja zakonskih uslova za sticanje statusa Resursnog centra i posle realizovane prve školske godine od kada smo postali Resursni centar analizirali smo izazove i formulisali preporuke koje kompetencije zaposlenih treba unaprediti za realizaciju nove uloge škole i kako procesno treba da teče sama podrška inkluzivnom obrazovanju (proces formiranja mobilnog tima Resursnog centra, koraci u realizaciji inkluzivne podrške...).

Ključne reči: dostupnost obrazovanja, Resursni centar, podrška inkluzivnom obrazovanju, realizacija poslova RC

EDUCATIONAL LEADERSHIP PROGRAM, PERKINS SCHOOL FOR THE BLIND, USA - PRIKAZ STRUČNOG USAVRŠAVANJA

Srđan Lukić

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Više od 100 godina Škola za slijepce Perkins, koja se nalazi u Votertaunu pored Bostona u državi Masačusets u Sjedinjenim Američkim Državama, organizuje svake godine obuku za defektologe iz 97 zemalja da pomognu djeci sa višestrukom ometenošću da uče i napreduju.

Educational Leadership Program (ELP), odnosno Program obrazovnog liderstva, kako glasi u prevodu na naš jezik, nudi naprednu obuku za tiflologe, ali i defektologe drugih usmjerenja koji dolaze iz zemalja u razvoju.

Cilj Programa obrazovnog liderstva je da polaznike dobro obuči i da ih uključi u moćnu globalnu mrežu u okviru koje će u svojoj zemlji moći da vode i kreiraju programe obuke nastavnika i obrazovne usluge za djecu sa višestrukom ometenošću i oštećenjem vida.

Polaznici edukacije učestvuju u devetomjesečnoj cjelodnevnoj obuci. Sve vrijeme trajanja obuke polaznici su usredsređeni na predavanja i aktivnosti kao sastavne dijelove obuke.

Predavanja su organizovana u školi svaki dan od jutra do kasnih poslepodnevnih časova. Polaznici takođe slušaju po jedan nastavni predmet u svakom semestru na Bostonskom koledžu. Posle određenog vremena polaznici počinju sa opservacijom rada u učionici. Opservacija je podjeljena na četiri vremenska perioda u trajanju od oko šest nedelja. Svaki period može biti u drugoj organizacionoj jedinici, što zavisi od afiniteta polaznika. Prije kraja obuke potrebno je uraditi završni rad koji je u formi projekta.

Želim da ovo iskustvo, kao i nastavak saradnje sa Školom Perkins, dovede do unapređenja rada sa učenicima sa višestrukom ometenošću, kako u našoj školi tako i u drugim školama u našoj zemlji.

Ključne reči: Perkins, edukacija, višestruka ometenost

TANTRUMI NA JAVNOM MESTU, REAKCIJA OKOLINE I PROFESIONALNI PRISTUP

Marko Batur¹, Nebojša Rajović²

¹OŠ "Ujedinjene Nacije", ²ŠOSO sa domom "Sveti Sava", Umka

Tantrumi predstavljaju nekontrolisane izlive besa, praćenje kako verbalnim tako i fizičkim manifestacijama u produženom trajanju. Intenzitet i dužina trajanja mogu biti u korelaciji sa stepenom osujećenja ili frustracijom koju izaziva smanjena mogućnost komunikacije sa drugima. Prepoznajemo ih i kod dece opšte populacije, a posebno su učestali kod dece iz autističnog spektra. U opštoj populaciji tantrumi se najčešće javljaju na uzrastu od jedne do tri godine, podjednako prisutni kod dečaka i devojčica. S druge strane, kod dece sa poremećajem iz spektra autizma kao i drugim razvojnim poremećajima, učestalost se ne može jasno determinisati uzrastom, već predstavlja specifičnost svakog pojedinca. U pojedinim slučajevima načini ispoljavanja tantruma mogu podsećati na epileptični napad, dok se istovremeno neki oblici stereotipnog ponašanja mogu pogrešno tumačiti kao tantrum. Oblici ispoljavanja mogu biti zvučni, telesni ili kombinovani, sa elementima agresije ili autoagresije. Tokom trajanja tantruma, ponašanje pojedinca može biti u manjoj ili većoj meri ugrožavajuće po okolinu.

U zavisnosti od toga da li se tantrum ispoljava kod kuće, u školi ili na javnom mestu reakcije okoline mogu biti različite. Na javnom mestu kod posmatrača najčešće izaziva: šok, uznemirenost, neumerenu ili neprimerenu reakciju. U pojedinim situacijama posmatrači odreaguju neadekvatno, zbog pogrešnog tumačenja, odnosno mišljenja da je dete koje ima tantrum bezbedonosno ugroženo, što značajno remeti fokusiranost pratioca na dete. Kao u mnogim drugim bihevioralnim manifestacijama princip individualizacije u postupanju prilikom nekontrolisanih izliva besa ima svoju punu primenu. Usled nepostojanja univerzalnog modela postupanja kao imperativ se nameće zaštita bezbednosti i zdravlja pojedinca, stručnog lica, roditelja ili druge osobe u pratnji. U okviru predloga za unapređenje, mišljenja smo da akcenat treba staviti na podizanju nivoa svesti šire društvene zajednice, kroz edukaciju, i medijsku pažnju. Vidljivost i prepoznatljivost će u velikoj meri doprineti senzibilisanju javnosti i dati značajan doprinos na smanjenju nivoa diskriminacije i segregacije.

Ključne reči: tantrum, ponašanje, bezbednost, javnost

TIP ATAČMENTA I VASPITNI STIL RODITELJA KAO SMERNICE ZA INTEGRATIVNI PRISTUP LOGOPEDSKOM I DEFEKTOLOŠKOM SAVETOVANJU

Jovan Radovanović, Vlada Stanojković, Mirjana Jovanović

OŠ "Radivoje Popović", Beograd

Integrativni pristup savetodavnom logopedskom i defektološkom radu sa roditeljima dece sa razvojnim poremećajima uključuje dve kategorije intervencija: osnaživanje roditelja i obezbeđivanje neophodne psihosocijalne podrške roditeljima. Osnaživanje roditelja se obavlja u svrhu podsticanja razvoja roditeljskih kapaciteta za uspostavljanje dovoljno dobrog odnosa sa detetom i/ili dodatno edukovanje u kontekstu prilagođavanja i realizacije odgovarajućih vežbi i aktivnosti sa detetom u kućnom okruženju. Obezbeđivanje neophodne psihosocijalne podrške (savetovanje u krizi; suportivno savetovanje) odvija se sa roditeljima koji imaju različite izazove na planu uspostavljanja odnosa sa detetom (atačment, vaspitni stil, struktura aktivnosti svakodnevnog života porodice) i ličnih tema samoeфикаsnosti (nefunkcionalna kognitivna uverenja roditelja, slaba motivacija, emocionalne teškoće roditelja, a u vezi sa razvojnom problematikom deteta).

Afektivna vezanost (atačment), koja se formira kroz rane relacione okvire i iskustva sa roditeljima, prevashodno majkom, određuje nadalje razvoj detetovih uverenja o sebi, drugima i spoljnom svetu (unutrašnji radni model) koja se tokom daljeg razvoja prenose i održavaju, sa uticajem na sveukupno funkcionisanje osobe tokom života. Vaspitni stil podrazumeva skup relativno ustaljenih obrazaca ponašanja na relaciji roditelj-dete koji se ispoljavaju u formi vaspitnih stavova i vaspitnih postupaka roditelja. U dosadašnjoj savetodavnoj praksi ustanovljeno je nekoliko bihejvioralnih profila roditelja koji u značajnoj meri utiču na logopedsko i defektološko savetovanje. Cilj rada je prikaz navedenih bihejvioralnih profila u odnosu na stepen motivacije roditelja u uspostavljanju i održavanju radnog saveza, spremnost za lični angažman u radu sa detetom i sa stručnim licem, osnaživanje roditeljskih kompetencija i/ili pružanje psihosocijalne podrške. Iz opisa primera dobre prakse, zasnovanih na dugogodišnjim profesionalnim iskustvima u oblasti savetodavnog rada sa roditeljima dece sa razvojnim poremećajima, kao i dece tipičnog razvoja, može se zaključiti da afektivna vezanost i vaspitni stilovi roditelja uveliko utiču i na organizaciju savetodavnog logopedskog i defektološkog rada.

Ključne reči: afektivna vezanost, roditelji, savetodavni logopedski i defektološki rad, vaspitni stil

NI OD ČEGA DO IGRE ZA ŠEZDESET DANA - STONI TENIS

Andrija Stefanović, Branislav Tošić

OŠ „Boško Buha”, Beograd

Realizacija nastave fizičkog vaspitanja sa učenicima sa smetnjama u intelektualnom razvoju uslovljena je njihovim sposobnostima i predispozicijom kao i motivacijom za vežbanje. Cilj ovog vežbanja je da osposobi učenika da samostalno vežba a i da se aktivno uključi u neku sportsku igru.

U radu je prikazana studija slučaja koja obuhvata učenika šestog razreda M.M. On je uključen je u obuku igre stoni tenis u periodu od šezdeset dana, gde je na početku obuke bio bez ikakvog znanja o ovoj igri. Učenik pripada kategoriju lake intelektualne ometenosti sa motoričkim sposobnostima na donjoj granici mogućnosti za uspešnu realizaciju složenih motoričkih zadataka. Obuka je realizovana tokom časova redovne nastave fizičkog vaspitanja. i ponekad na časovima sekcije. U toku navedenog perioda obuka je potpuno obustaljena u trajanju od tri nedelje.zbog objektivnih razloga.

Uprkos tome, što predispozicije učenika za uspešnu realizaciju obuke nisu bile obećavajuće, i svih poteškoća koje su se javile tokom perioda obuke, tokom šezdeset dana pomenuti učenik je usvojio sve elemente igre stonog tenisa. i a kraju navedenog perioda . bio je u stanju da samostalmo odigra igru po svim pravilima. periodičnom realizovanju i krajnjem rezultatu obuke biće prikazan video materijal.

Ključne reči:stoni tenis, fizičko vaspitanje, učenici sa potrebom za dodatnom podrškom

PRIKAZ MOBILNOSTI U OKVIRU ERASMUS+AKREDITACIJE U OSIJEKU I NA KIPRU

Jovana Lukač, Slavica Rašeta, Dražena Jelača Jovanović, Branka Tinterović

OŠ "Anton Skala", Beograd

Program Erasmus+ akreditacije u oblasti opšteg obrazovanja omogućava nastavnicima stručno usavršavanje u Evropi i na taj način kontinuirano unapređivanje obrazovno-vaspitnog rada.

Vodeći se željom za usavršavanjem, rodila se ideja da kroz projekat podstaknemo i podržimo profesionalni razvoj nastavnika i stručnih saradnika, unapređujući njihove pedagoške, organizacione i komunikativne kompetencije kroz posmatranje na radnom mestu (job shadowing).

Kroz ovaj rad prikazećemo posetu projektnog tima Osnovne škole „Anton Skala” iz Beograda Centru za autizam u Osijeku (Hrvatska) i Specijalnoj osnovnoj školi „Apostolos Varnavas” u Liopetri (Kipar).

Realizacijom projektnih aktivnosti kroz trodnevni boravak u ovim ustanovama tokom posmatranja obrazovno-vaspitnog rada u grupama kao i upoznavanja sa načinom izvođenja individualnih i grupnih tretmana predstavicećemo njihove načine rada i vidove podrške koje pružaju.

Nova iskustva su važna za unapređivanje rada škole u organizacionom smislu kao i primena adekvatnih modela i metoda u radu. Na ovaj način se omogućava da škola pruži još kvalitetniju podršku i stavi svoje resurse na raspolaganje drugim obrazovnim ustanovama, deci koja su uključena u inkluzivni sistem obrazovanja, njihovim roditeljima i stručnjacima.

Ključne reči: posmatranje na radnom mestu, Erasmus+, mobilnost

PREDSTAVLJANJE ERASMUS+ PROJEKTA „DEMEUKRATIJA ZA SVE“

Iva Urdarević, Marija Marković

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

U periodu od oktobra 2019. do juna 2023. godine, u Školi za oštećene sluhom – nagluve „ Stefan Dečanski“ u Beogradu realizovan je Erasmus+ KA 201 projekat „DemEUkratija za sve.“ Koordinator projekta bila je redovna srednja škola iz Portugalije, a partneri su, pored naše škole, bile redovne srednje škole iz Danske, Poljske, Francuske i Italije. Naša škola je bila jedina specijalna škola u projektu, što je doprinelo inkluzivnosti projekta. U radu na realizaciji različitih projektnih aktivnosti učestvovali su učenici osnovne i srednje škole.

Ciljevi projekta bili su edukacija učenika i nastavnika na temu ljudskih prava i sloboda, kao i promovisanje duha demokratije, aktivnog građanstva i socijalnog preduzetništva u našim školama i zajednicama.

Projekat je uključivao mobilnosti nastavnika i učenika. Kako je na početku realizacije projekta proglašena pandemija bolesti kovid-19, deo aktivnosti je realizovan onlajn. Učenici i nastavnici su međusobno saradivali putem e-twinning platforme i tako predstavili sebe i svoje škole, ali i saradivali na izradi digitalne knjige sa pričama “Put ka demokratiji” i učestvovali u kvizu na temu razvoja demokratije u partnerskim zemljama.

Po otvaranju granica realizovana su dva planirana međunarodna sastanka projektnog tima i pet međunarodnih mobilnosti sa učenicima. Usled pogoršanja epidemiološke situacije i pooštavanja uslova za ulazak u Dansku za državljane Srbije, nismo bili u mogućnosti da fizički učestvujemo na ovoj mobilnosti, ali smo u realizovanim radionicama i diskusijama na temu ljudskih prava učestvovali online.

Tokom realizacije projekta gluvi i nagluvi i drugi učenici škole su kroz razne interesantne zadatke učili o temi projekta. Neke od aktivnosti uključivale su pravljenje i razmenu bukmarkera na temu ljudskih prava, debatovanje o filmovima na ovu temu, učestvovanje u humanitarnim aktivnostima, upoznavanje sa radom Evropskog parlamenta u Strazburu, kao i posetu Aušvicu i učenje o holokaustu.

Pored rada na realizaciji projektnih zadataka i razmene iskustava sa partnerskim školama, učestvovanje na mobilnostima bila je prilika za gluve i nagluve učenike da se upoznaju i uspostave komunikaciju sa vršnjacima iz drugih zemalja i saznaju više o kulturi, običajima i načinu života u partnerskim zemljama, kao i da poboljšaju svoje znanje engleskog jezika i nauče kako da primenjuju različite interaktivne komunikativne alate.

Ključne reči: Erasmus+, projekat, gluvi i nagluvi učenici, ljudska prava, demokratija

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

PRIMERI DOBRE PRAKSE 2

IGRA KAO DEO INTEGRATIVNOG PRISTUPA U UNAPREĐIVANJU AKADEMSKIH I MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI I VEŠTINA KOD UČENIKA SA POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Stefan Ranković, Ana Kiković, Sara Beljin, Sofija Musić

OŠ "Anton Skala", Beograd

Igra je sastavni deo svakodnevnog života deteta i pomaže mu da razume svet oko sebe. Njena uloga ogleda se u uticaju na razvoj celokupne ličnosti (intelektualni, komunikacijski, socio-emocionalni razvoj, kao i na usvajanje pravila ponašanja). Dete kroz igru uči, razvija maštu i kreativnost. Iskustva stečena kroz igru doprinose jačanju samopouzdanja što podstiče nadogradnju stečenih veština. Deci s poremećajem iz spektra autizma značajno je omogućiti iskustveno učenje kroz igru, a izborom adekvatnog materijala, prilagođenog njegovim potencijalima i interesovanjima, omogućava se sticanje trajnih i primenljivih znanja i veština značajnih za svakodnevno funkcionisanje.

Cilj ovog rada je prikaz organizovane igre, kroz koju učenici na inovativan i motivišući način, uz poštovanje sposobnosti i interesovanja generalizuju usvojena znanja.

Igra je organizovana po uzoru na popularnu igru „Escape room”, tako da se podstiče samostalnost učenika kroz različite tipove zadataka sa ciljem da se podstakne razvoj društvenih, kognitivnih, motoričkih, emocionalnih i kreativnih veština. Učenicima su objašnjena pravila i struktura same igre uz vizuelnu podršku i demonstraciju. Zadaci su organizovani po nivoima, tako da je za prelazak sa jednog nivoa na drugi potrebno da dete uspešno sprovede aktivnost do kraja. Aktivnosti su organizovane tematski u tri različite prostorije koje ujedno predstavljaju nivoe, koncipirane tako da podstiču razvoj više aspekata učenja. U okviru svakog nivoa, koncept zadataka je isti, ali su težina i broj zahteva prilagođeni svakom učeniku. Struktura samih zadataka utiče na samostalnost učenika kao i na razvoj timskog rada.

Ključne reči: igra, učenje, autizam

DRAMATIZACIJA KAO NASTAVNI METOD-INKLUZIJA NA DELU I VRŠNJAČKA PODRŠKA U EDUKACIJI UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Ana Bogdanović, Milica Urošević, Danijela Đikić, Dijana Protić

ŠOSO "1. novembar", Čačak

Inkluzivni pristup nastavnom procesu pruža nove mogućnosti za organizovanje inovativnih načina poučavanja i kreiranje obrazovnih situacija u kojima je ključna vršnjačka saradnja. Vršnjačka podrška predstavlja načine da se učenici različitih potencijala stave u aktivnu poziciju u procesu učenja, čime se razvija povoljna socijalna klima, neguju dečija

radoznalost, interesovanje i stvaralački kapacitet. U okviru vannastavnih aktivnosti, u ovom slučaju u aktivnostima dramske sekcije, pruža se sloboda izlaska iz obrazovnih okvira i uključivanje učenika sa smetnjama u razvoju u širu socijalnu zajednicu.

S obzirom na specifičnosti učenika sa smetnjama u razvoju, koji imaju prisutne socio-komunikacione deficite s jedne strane i potrebu da se osele uspešno i prihvaćeno u vršnjačkoj grupi, s druge strane. Nastavnici imaju važnu ulogu u kreiranju obrazovnih i životnih situacija koje polaze od snaga učenika s ciljem razvoja i unapređivanja komunikativnih, socijalnih, emocionalnih veština, uključujući i one koje se po definiciji smatraju njihovim slabostima. U specijalnoj edukaciji primer za to može biti kombinovanje metoda i tehnika učenja pokretom, muzikom, igrom uvođenjem elemenata dramske i okupacione terapije. Dramski tekstovi se adaptiraju u skladu sa karakternim osobinama i preferencijama svakog učenika.

Cilj rada je prikaz organizacije vannastavnih aktivnosti na kreativan, interaktivan način: kombinacijom igre uloga, imitacije, pokreta, muzike, kostima i scenografije. Kroz video-snimak prezentovaće se primeri tri autorske inkluzivne predstave koje su učenici i nastavnici dramske sekcije realizovali u saradnji sa redovnim školama. Učenjem uz vršnjačku podršku, stavlja se akcenat na učenike redovnih škola koji imaju ulogu modela i edukatora učenicima sa smetnjama u razvoju i obrnuto. Rezultati ovakvog načina realizacije vannastavnih aktivnosti su veća motivisanost učenika, uticaj na veštine komunikacije i socijalizacije kao i mogućnost generalizacije i primene stečenih znanja.

Ključne reči: inkluzija, dramske uloge, vršnjačka podrška, kreativnost, socijalizacija

LIKOVNO STVARALAŠTVO UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Slavenka Janković, Vladimir Magdelinić

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Individualne razlike između učenika sa smetnjama u razvoju su ponekad veoma velike, tako da se može govoriti o različitim likovnim tipovima učenika: vizuelni, ekspresivni, koloristički, prostorni. Metodski postupak mora poštovati ove individualne razlike, pa se ovaj postupak naziva individualno prilagođavanje učenicima sa smetnjama u razvoju. Metodika pripremljenost za rad sa učenicima sa smetnjama u razvoju se odvija kroz mere individualizacije: - prilagođavanje prostora i uslova u kojima se odvija aktivnost u školi, - prilagođavanje metoda rada, likovnih materijala, načina postavljanja zadatka, praćenje brzine i tempa napredovanja u likovnom stvaralaštvu, način usvajanja novog sadržaja likovne kulture, postavljanje pravila o likovnoj tehnici. Problemsko metodsko pitanje je način kako da se učenici stimulišu da razmišljaju u različitom pravcu u procesu likovnog stvaralaštva "u okviru" različite stimulacije. U procesu likovnog stvaralaštva svaki učenik na svoj način iskazuje maštovitost i kreativnost, biraju određene likovne materijale koji su dobro promišljeni i primereni mogućnostima otkrivanja i savladavanja. Učenici se ne pripremaju da budu umetnici, već je prevashodno cilj da se podrži njihov mentalni, estetski i kreativni razvoj. Učenje veština mora biti usmereno ka problemu pronalaženja adekvatnog značenja likovnog izraza za svakog učenika sa smetnjama u razvoju. Uspešnom likovnom stvaralaštvu učenika sa smetnjama u razvoju u našoj školi doprinosi podsticanje za likovno izražavanje kao i sledeći postupci: usmeravanje opažanja, aktiviranje sećanja, maštanje, ilustracije, zamišljanje, igra likovnim materijalima i potvrđivanje. Motivacija je postignuta podsticanjem i zadovoljenjem drugih učeničkih potreba sa izazovom motorike i veština u likovnom stvaralaštvu. Rezultat grupnog likovnog rada učenika sa smetnjama u razvoju prikazuje objedinjenje njihovih postupaka: igra likovnim materijalom, maštanje i stvaranje ilustracija, kao i individualni prilaz učeničkim radovima.

Ključne reči: učenici sa smetnjama u razvoju, likovno stvaralaštvo, likovno izražavanje, podsticaj

FORMIRANJE NIZA PO MODELU - MUZIKA U NASTAVI MATEMATIKE

Mirela Stijović, Jelena Jovanovic

OŠ "Sava Jovanovic Sirogojno", Beograd

Cilj rada jeste predstavljanje načina primene muzike u realizaciji nastave matematike u grupi učenika koji imaju izražene poremećaje iz spektra autizma, višestruku ometenost i intelektualnu ometenost lakog i umerenog stepena. Pri izboru muzičkih instrumenata i organizaciji časa, značajnu ulogu odigrale su individualne karakteristike i interesovanja učenika.

Koncept časa je podrazumevao da učenici u prvoj fazi nauče da cifre 1, 2 i 3 predstavljaju određenim položajem tela i da na nalog nastavnika, a u početku i na pokazanu sliku, taj položaj i zauzmu. Vežba se zatim izvodi u paru učenik – nastavnik ili učenik – učenik tako što jedan kaže broj, a drugi zauzme odgovarajući položaj.

U sledećoj fazi, učenici uzimaju po jednu karticu sa brojem od 1-3 i svako od njih je lepi na grudi, a nastavnik im objašnjava da oni predstavljaju taj broj. Sledi igra u kojoj formiraju niz po modelu niza koji izvuku iz ponuđene grupe kartica na stolu. Uočavamo da niz brojeva može da se formira na različite načine i da niz koji smo zauzeli odgovara nizu predstavljenom na datoj kartici.

Sledeći korak je upoznavanje učenika sa nizom brojeva ispisanom na velikom hameru koji predstavlja note pesme „Na kraj sela žuta kuća“. Notni sistem prikazan je pomoću brojnog niza, tj. note su zamenjene ciframa. Na ovaj način, učenici su koristili već usvojene veštine i primenjivali ih u novim situacijama učenja. Potom, nastavnik, pokazuje klavijaturu i metalofon na kojima je note obeležio brojevima i svira prateći brojni niz na stalku. Učenici, najpre pojedinačno, a zatim u paru sviraju oba instrumenta prateći brojni niz.

Primena muzike u realizaciji aktivnosti nastavnog predmeta matematike doprinela je povećanju nivoa motivacije učenika, uspešnijem savladavanju gradiva matematike kroz pokret. Na ovaj način, učenici su aktivno učestvovali u svakom segmentu rada, a posebno zadovoljstvo su ispoljavali prilikom sviranja klavijature i metalofona. Značaj muzike se ogleda i u ublažavanju anksioznosti prisutne kod pojedinih učenika sa poremećajem iz spektra autizma.

Ključne reči: muzika, pokret, matematika

MJUZIKL KAO UMETNIČKI IZRAZ KOD UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Nataša Milenković, Predrag Milošević, Filip Stojiljković, Maja Jovanović

Specijalna škola sa domom učenika "Bubanj", Niš

Dramska sekcija koju čine nastavnici i njihovi učenici sa smetnjama u razvoju predstavlja jednu posebnu vezu. Trud, upornost, kreativnost, posebnost i talena su temelji ovakve sekcije. Uzevši u obzir mogućnosti učenika, došli smo na ideju da bi se kroz mjuzikl priča i emotivni sadržaj mogli najbolje ispoljiti. Mjuzikl, kao umetnički izraz koji uključuje muziku, glumu i ples, omogućava da se svako dete izrazi na sebi najprirodniji način, bez obzira na smetnju u razvoju. Rečima, muzikom, glumom i plesom dolazi do snažnog emocionalnog transfera od glumaca ka publici i obrnuto.

Cilj ovog rada je prikati kako različitost učenika sa raznovrsnim smetnjama može biti njihova najveća snaga i lepota. Uključivanjem dece sa smetnjama u razvoju u aktivnosti zajednice, kroz različite umetničke i sportske priredbe, doprinos se njihovom napretku, razvoju i omogućava im se da se izraze na svoj način i tako se približe zajednici.

Mjuzikl koji je premijerno izveden u novembru 2023. godine, povodom jubileja Specijalne škole sa domom učenika „Bubanj“ iz Ni krajnji je rezultat višemesečnog rada. Učenici su bili uključeni u pripremu od samog početka. Osmišljavan je tekst, snimljena je muzika, glasovi učenika i nastavnika. Uporedo sa tim, osmišljavane su scene, kostimi, pokreti, rekviziti. Entuzijazmom nastavnika da podstaknu kreativnost i maštu kod učenika, došlo je do pomeranja granica kod svakog od učenika. Izrazi lica učenika potvrdili su zadovoljstvo ovacijama koje su pratile čitavu predstavu, a istovremeno su ukazali na to da su svesni da su baš oni zaslužni za reakciju publike. Učenici su otkrili neka nova interesovanja, talente i razvili samopouzdanje u nastupu i komunikaciji uopšte.

Ključne reči: mjuzikl, samopouzdanje, gluma, učenik-nastavnik

PRIMENA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U OBRAZOVANJU UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Peter Tot, Dijana Vujić

ŠOSO "Milan Petrović" sa domom učenika, Novi Sad

Veštačka inteligencija predstavlja granu računarske nauke koja se bavi kreiranjem računarskih sistema i mašina koje imaju sposobnost da u kratkom vremenskom periodu izvršavaju zadatke koji obično zahtevaju prirodnu, ljudsku inteligenciju.

U cilju unapređenja nastave, a na osnovu dosadašnje primene u praksi i pregleda istraživanja na ovu temu, u ovom radu će biti opisane mogućnosti primene veštačke inteligencije u obrazovanju učenika sa smetnjama u razvoju .

Veštačka inteligencija donosi niz prednosti i mogućnosti u podršci učenicima sa smetnjama u razvoju na različitim nivoima obrazovanja. Neke od prednosti podrazumevaju: personalizovanu nastavu, efikasniju procenu i ocenjivanje, unapređenu interaktivnost i angažovanje, bolju prilagođenost obrazovnim potrebama, efikasno upravljanje obrazovnim procesima i još mnoge druge.

Primena veštačke inteligencije u nastavi je višestruka. Omogućava učenicima da biraju način i tempo na koji će da uče i tako postignu svoj puni akademski, društveni, emotivni i psihofizički razvoj, a nastavnicima omogućava olakšanu izradu elektronskih nastavnih sadržaja i kreiranje diferenciranih nastavnih materijala kao i više vremena za podršku učenicima.

Važno je napomenuti da se veštačka inteligencija koristi kao dodatni resurs koji dopunjuje obrazovne programe i podržava rad nastavnika kako bi se stvorilo inkluzivno okruženje za decu sa smetnjama u razvoju. Ne može zameniti interakciju, empatiju i podršku učenicima koju pružaju obučeni stručnjaci.

Ključne reči: veštačka inteligencija, unapređenje nastave, personalizovana nastava

KAD GRANICE NE POSTOJE, IGRAMO SE MNOGO BOLJE - INKLUZIVNE IGRE

Miloš Vojnović, Emina Basta, Aleksandar Ristić, Mirjana Grujić

OSŠ "9.MAJ", Zrenjanin

Bavljenje sportom pozitivno utiče na kognitivne sposobnosti, psihofizički razvoj, socijalni i emocionalni razvoj kao i na motivaciju.

Kroz pokret, osoba upoznaje sebe, svet oko sebe i uspostavlja komunikaciju sa okolinom. Inkluzivne igre obuhvataju učenike naše škole predškolskog uzrasta, prvog ciklusa kao i učenike svih osnovnih škola i predškolskih stanova na teritoriji grada Zrenjanina. Idejni tvorac i organizator igara je OSŠ „ 9.MAJ ", koje su pre sedam godina prepoznate i uvršćene u značajne manifestacije grada Zrenjanina. U video prezentaciji biće prikazane desete po redu jubilarne igre održane 2023. godine. Aktivnosti i vežbe na takmičenju prilagođene su sposobnostima učenika. Igre su osmišljene tako da se tri ekipe takmiče u osam različitih igara. U svakom timu nalaze se pored dece, jedan roditelj, nastavnik ili vaspitač i domaćin ekipe. Deca pored sportskog duha kroz igre neguju i razvijaju empatiju, solidarnost i ljubav jedni prema drugima. U pauzama između igara postoji niz različitih zanimljivih aktivnosti za decu poput animatora, poznatih pevača, jutjubera, sportista. Na kraju manifestacije svaki učesnik dobija medalju za trud i učestvovanje u igrama.

Ključne reči: inkluzivne igre, sport, drugarstvo, empatija, solidarnost

UČIMO MATEMATIKU KROZ POKRET I IGRU

Snežana Popović, Rebeka Rančić

ŠOSO sa domom "Sveti Sava", Umka

Realizacija planiranih nastavnih sadržaja u grupi učenika sa intelektualnim teškoćama i dalje ostaje izazov jer je cilj da se dopre do svakog deteta i kreira podsticajna sredina. Rukovodeći princip u radu je zadovoljstvo pokretom sa ciljem održavanja motivacije svakog učenika i njihove afirmacije u grupi. U svakoj aktivnosti se može preći sa pokreta na neki oblik igre, kako u individualnom pristupu, tako i u radu sa grupom.

Posmatrani su učenici ŠOSO sa domom učenika "Sveti Sava" tokom slobodnog vremena i uočena su dva obrasca ponašanja: okupljanje u manje grupe i osamljivanje. Učenici u manjim grupama organizuju jednostavnu igru koja nema jasno utvrđena pravila. Ukoliko im se tada priključi nastavnik i povede aktivnost, dinamika igre se značajno menja, interakcija postaje intezivnija. Osamljeni učenici se tada rado priključuju grupi.

Odeljenja heterogenog sastava u kojima se prvenstveno poštuje starosna dob, a stečena znanja i sposobnosti znatno razlikuju, zahtevaju dobro osmišljene igrovne aktivnosti koje će pružiti adekvatniju podršku u adaptaciji na novu školsku sredinu i odeljensku grupu svim učenicima podjednako.

U ovom radu ponuđena su rešenja iz prakse koja se odnose na: artikulaciju časa u heterogenoj grupi učenika sa intelektualnim teškoćama; saradnju individualnog i predmetnog nastavnika u obrazovnom procesu koji doprinosi pozitivnoj grupnoj dinamici; primere aktivnosti koje motivišu i afirmišu učenike; oblike rada u nastavi koji stvaraju povoljnu atmosferu za formiranje združene pažnje. Svi primeri iz prakse odnose se na planiranje i realizaciju nastave Matematike u odeljenju petog razreda, a korišćeni su nastavni materijali i principi rada iz različitih specijalizovanih metoda.

Ključne reči: pokret, grupna aktivnost, igra, artikulacija časa, saradnja nastavnika, intelektualne teškoće

PRIKAZ UGLEDNOG ČASA U SREDNJOJ ŠKOLI

Kristina Milošević, Marija Radovanović

Škola za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski", Beograd

Škola za oštećene sluhom- nagluve „Stefan Dečanski“ pored rane intervencije, predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja, poseduje i srednju školu. Srednja škola obrazuje gluvu i naglunu decu, decu sa intelektualnom ometenošću, decu sa raznim govorno jezičkim problemima, decu iz autističnog spektra, kao i decu sa poremećajima ponašanja. U okviru srednje škole realizuje se trogodišnje i četvorogodišnje obrazovanje dece za sledeće obrazovne profile: frizer, šivač tekstila, stolar, knjigovezac, tehničar grafičke dorade, pekar I limar.

U video prezentaciji ću vam prikazati ugledni čas iz predmeta Mašine i alati, obrazovnog profila šivač tekstila. U uglednom času učestvuju 4 devojčice koje pohađaju drugi razred srednje škole, uzrasta 16-17 godina. Odeljenje je mešovitog tipa i obuhvata decu koja su kohlearno implantirana, imaju intelektualnu ometenost, govorno jezičke smetnje, cerebralnu paralizu i autistički spektar poremećaja. Nastavna jedinica koju obrađujemo naziva se zove se Alati za ručno šivenje.

Na ovom času korišćeni su frontalni i grupni oblik rada. Od nastavnih metoda primenjene su: monološka, dijaloška, tekstualna, demonstrativna i metoda zapažanja i pokazivanja.

Primena raznovrsnih nastavnih sredstava (prezentacija, slikoviti prikazi alata za šivenje, interaktivne table, razni predmeti – makaze, igle, krede...) doprinosi da čas bude zanimljiviji deci sa smetnjama u razvoju, kao i da deca lakše usmeravaju pažnju i održavaju koncentraciju na obimnom i nepoznatom gradivu.

Cilj uglednog časa je da deca ovladaju osnovnim alatima za ručno šivenje kako bi mogli da ih prepoznaju, imenuju i koriste svakodnevno na praktičnoj nastavi.

Rezultati pokazuju da su učenici bez obzira na smetnje koje poseduju ovladali osnovnim alatima za ručno šivenje, da znaju da ih prepoznaju, imenuju i primenjuju svakodnevno na praktičnoj nastavi, kao i u životu. "

Ključne reči: srednja škola, ugledni čas, alati za ručno šivenje

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

RADIONICA 4 / RADIONICA 5

ALTERNATIVNI VIDOVI KOMUNIKACIJE - UPOTREBA CBOARD KOMUNIKACIONOG SOFTVERA

Milka Glavonjić, Tamara Ratković

Klinika za rehabilitaciju "Dr Miroslav Zotović", Beograd

Učesnicima će u uvodnom delu biti preneti iskustva u našem kliničkom radu sa neverbalnim pacijentima neurološke etiologije ali i mogućnosti da se i pored izostanka verbalne itekako može razviti neverbalna komunikacija, korišćenjem augmentativne i alternativne komunikacije (AAK).

Cilj radionice je da se učesnici upoznaju sa opštim odlikama i načinom korišćenja različitih vidova jednostavne i visoke asistivne tehnologije u sklopu AAK.

Učesnici radionice će biti obučeni za instaliranje, izradu komunikacionih tabli kao i ostale mogućnosti korišćenja Cboard komunikacionog softvera. Optimalan broj učesnika je trideset. Radionica je osmišljena tako da se svakom od učesnika pruža mogućnost da instalira Cboard na svom uređaju ili na dostupnim tabletima (obežbedjeni od strane autora), izradi osnovnu komunikacionu tablu (zadatak koji će realizovati samostalno), promisli o izazovima u korišćenju AAC i predloži rešenja za prevazilaženje istih. Učesnicima će biti pružena znanja i veštine korišćenja komunikacionog softvera čijom će primenom u budućnosti omogućiti proširenje i produbljivanje jezičkih funkcija.

Ključne reči: asistivna tehnologija, nerazvijen govor, neverbalna komunikacija, visokotehnološka AAK

ZNAČAJ PRILAGOĐENOG NASATVNOG MATERIJALA I APLIKACIJE U RADU SA DECOM SA AUTIZMOM I INTELEKTUALNIM SMETNJAMA IZRAĐENIH KROZ PROJEKAT ERASMUS + KA220 „GA-TE”

Marina Sparić, Sandra Skendžić, Nataša Selić Stanković, Snežana Babović Dimitrijević
OŠ "Anton Skala", Beograd

Cilj radionice je sticanje kompetencije za samostalnu izradu i primenu prilagođenog nastavnog materijala i aplikacije za učenike sa smetnjama u razvoju i problemima u učenju.

Prilagođeni nastavni materijali su izuzetno efikasan alat za podučavanje. Materijal je predstavljen tako da se koriste sve sposobnosti deteta koje ima pri učenju što pomaže u bržem i lakšem savladavanju gradiva (spajanje po sistemu isto na isto, povezivanje ili vizuelno predstavljanje, dodirivanje, klasifikovanje). Bazira se na dečijim snagama i uključuje otklanjanje teškoća/distraktora koje ih remete. S obzirom na to da učenje nije pasivan proces, materijali omogućavaju detetu da bude aktivno. Aktivnost deteta je neophodna radi boljeg razumevanja delova sadržaja pre nego što nauči da ih reprodukuje i primenjuje.

Svi materijali po pitanju zahtevnosti su postavljeni po principu od jednostavnog ka složenijem. Slike i reči su postavljene sa jasnim vizuelnim uputstvima – podeljene na jasne korake što omogućava samostalnost učenika i olakšava pamćenje.

Materijali su dati kao modeli na osnovu kojih nastavnici mogu da izrađuju nove prema određenoj temi.

Kroz radionicu će biti predstavljeni različiti modeli materijala i učesnici će biti upoznati na koji način oni pomažu deci iz spektra autizma i sa intelektualnim smetnjama da usvoje određene nastavne sadržaje i da ih generalizuju.

Takođe, kroz pripremljene filmove sa praktičnom primenom materijala i aplikacije u radu sa decom (grupno, u paru i individualno) biće prikazano kako su deca kroz eksplicitna uputstva i primenu usvajala određene socijalne i komunikacijske veštine.

Predviđeno je da učesnici radionica izrađuju prilagođene nastavne materijale na određenu temu kroz rad u grupama i da kroz diskusiju predstave njihovu primenu i značaj. Optimalan broj učesnika u radionici bi bio od 20-30.

Ključne reči: autizam, materijali, motivacija, aplikacija, Erasmus +

DANI DEFEKTOLOGA SRBIJE, 2024.

**RADOVI KOJI SE NE
PREZENTUJU -
OBLJAVLJIVANJE
U ZBORNIKU**

POVEZANOST ŽIVOTNIH DOGAĐAJA I FAKTORA REZILIJENTNOSTI SA OPŠTIM ZDRAVLJEM RODITELJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U SREDNJOJ ŽIVOTNOJ DOBI

Tamara Lazović

Srednja zanatska škola, Beograd

Istraživanja uglavnom opisuju rezilijentnost kao skup pozitivnih obrazaca ponašanja i funkcionalnih kompetencija koje pojedinac poseduje i demonstrira u stresnim okolnostima, a koje mu omodgućavaju da se oporavi i sačuva integritet. Sa druge strane roditeljstvo deteta sa smetnjama u razvoju nosi brojne izazove i često istraživači naglašavaju visoki nivo stresa u ovim porodicama, a rođenje deteta sa smetnjama u razvoju ističu kao jedan od najvažnijih životnih događaja.

Cilj ovog rada je da se utvrdi povezanost između rezilijentnosti i životnih događaja sa opštim zdravstvenim stanjem roditelja dece sa smetnjama u razvoju u srednjim godinama.

Uzorak čini N=79 roditelja dece sa smetnjama u razvoju starosti od 35 do 60 godina. Podaci su prikupljeni sledećim instrumentima: Demografski upitnik, Skala rezilijentnosti u srednjim godinama (The Resilience in Midlife Scale – RIM Scale; Ryan & Calabiano, 2009), Upitnik opšteg zdravlja (The General Health Questionnaire – GHQ; Goldberg, 2000) i Ček-lista životnih događaja.

Statističkom obradom utvđeno je da rezilijentnost i životni događaji u poslednjih pet godina nisu značajni prediktori zdravstvenog stanja roditelja dece sa smetnjama u razvoju u srednjim godinama. Dobijenim rezultatima doprineli su mali uzorak ispitanika, nepouzdanost mernih instrumenata, ali i način sprovođenja procene u kojem roditelji nisu imali direktan kontakt sa ispitivačem. U budućnosti bi bilo dobro sprovesti slično istraživanje na većem uzorku i proveriti povezanost različitih faktora rezilijentnosti sa zdravstvenim stanjem ispitanika.

Ključne reči: rezilijentnost, životni događaji, zdravlje, srednja životna dob, roditeljstvo dece sa smetnjama u razvoju

EFEKAT VOKALNOG TRETMANA NA KVALITET ŽIVOTA KOD DECE SA POREMEĆAJIMA GLASA

Ivana Ilić Savić, Mirjana Petrović Lazić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Pedijatrijska disfonija se karakteriše kao svaka poteškoća koja ometa ili sprečava decu da proizvedu svoj prirodni glas. Glasovne promene tokom detinjstva negativno utiču na socijalni, afektivni i emocionalni razvoj dece. Poremećaji glasa u životu dece su često potcenjeni. Ovo može dovesti do kašnjenja u potrazi za intervencijom, što će zauzvrat dovesti do hroničnog poremećaja glasa sa potencijalom da ograniči akademski uspeh, društvene i buduće profesionalne mogućnosti ove dece. Stoga je rana dijagnoza i lečenje pedijatrijskih vokalnih poremećaja izuzetno važno kako bi se predupredilo ometanje društvene aktivnosti dece, a samim tim i sačuvao kvalitet života u odrasloj dobi. Primarni cilj ovog rada je da se analizira efekat vokalnog tretmana na kvalitet života kod dece sa vokalnim nodulima. Sekundarni cilj ovog rada je da pruži primarne podatke o uzročno posledičnoj vezi akustičkih i perceptivnih promena u kvalitetu glasa u odnosu na pristup vokalnog tretmana. U ovoj preglednoj studiji pretražene su elektronske baze podataka Google Scholar Advanced Search i Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku - KoBSON. U obzir su uzeti pregledni i originalni istraživački radovi koji su analizirali efekte direktnog i indirektnog vokalnog tretmana. Istraživački radovi su u pogledu karakteristika uzorka obuhvatali pacijente sa vokalnim nodulima uzrasta od 6 do 10 godina. Na ovaj način obezbedili smo homogenost podataka, jer na ovom uzrastu nema hormonskih promena koje utiču na larinks, u ovom uzrasnom periodu se može tolerisati stroboskopija i obezbediti adekvatna saradnja tokom vokalnog tretmana. Analiza pregledanih studija pokazuje da direktni i indirektni pristup vokalnog tretmana poboljšavaju kvalitet života kod dece sa vokalnim nodulima, ali se prednost daje indirektnom pristupu, jer u sebi uključuje i elemente edukacije o vokalnoj higijeni roditelja i dece. Takođe, ovi nalazi sugerišu da kognitivni razvoj deteta ima uticaja na uspešnost vokalnog tretmana i na kvalitet života deteta u celini. Naime, starija dece u metodološki analiziranoj grupi pokazuju veću spremnost za učenje novih vokalnih obrazaca čime se indirektno poboljšava i kvalitet života. Uzimajući ove rezultate u razmatranje, možemo zaključiti da bi logopedi trebali da pristup vokalnog tretmana prilagode individualnim sposobnostima deteta insistirajući na promene u vokalnom ponašanju deteta kako se bi se osigurao kvalitet glasa, a time i kvalitet života pacijenta.

Ključne reči: poremećaji glasa, vokalni tretman, kvalitet života, deca

ULOGA DEFEKTOLOGA U KABINETU ZA LIJEČENJE AMBLIPIJE I STRABIZMA

Saša Koca¹, Dženana Radžo Alibegović²

¹JZU UKC, Tuzla, ²Univerzitet u Tuzli - Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Tuzla

Potaknuta mnogim pitanjima kolega šta se ta zapravo radi u Kabinetu za liječenje ambliopije i strabizma Klinike za očne bolesti Tuzla te što su strabizam i ambliopije, odlučila sam, nakon nešto više od 20 godina rada u ovoj službi, napisati ovaj rad i tako pridonijeti upoznavanju sa radom Kabineta i popularizaciji ove grane oftalmologije. U Kabinetu za liječenje ambliopije i strabizma vrši se dijagnostika i konzervativno liječenje ambliopije (slabovidnosti), strabizma i poremećaja binokularnog vida. Većinu navedenih postupaka provodi defektolog, tifolog u našoj službi. Defektolog, tifolog mora poznavati uzroke, tok i liječenje navedenih stanja, a isto tako mora imati individualni pristup svakom djetetu, budući da se radi o širokoj populaciji – od prematuriteta do 18. godine života. Određeni broj naših pacijenata pati i od popratnih neuroloških stanja koja uveliko otežavaju saradnju kojoj se u svakoj situaciji treba prilagoditi. Pored navedenog, defektolog, tifolog educira roditelje i stariju djecu o samoj svrsi pleoptičko-ortoptičkih vježbi i njihovom učinku. Motivisati dijete i roditelje na saradnju vrlo je bitno i bez toga ne može biti ni zadovoljavajućeg, optimalnog rezultata. Rana dijagnostika ambliopije i strabizma vrlo je važna jer se blagovremenom intervencijom i adekvatnim tretmanom mogu spriječiti poremećaji funkcije oka ili bar smanjiti njihov opseg.

Ključne riječi: strabizam, ambliopija, pleoptika, ortoptika

MERE POJAČANOG NADZORA U REPUBLICI SRBIJI I NJIHOVA USKLAĐENOST SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA

Milica Crvenković

Adecco Outsourcing, Beograd

U ovom radu analiziraće se mere pojačanog nadzora, njihove karakteristike i učestalost u izricanja ovih mera u Republici Srbiji u periodu od 2011. do 2020. godine i takođe ispituje se njihova usklađenost sa međunarodnim standardima poput Konvencije o pravima deteta, Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe - Pekinških pravila, Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu - Tokijskih pravila, Preporuka Saveta Evrope o društvenoj reakciji na maloletničku delikvenciju i Evropskih pravila o sankcijama i merama za maloletnike.

Najpre su definisani pojam i ključne karakteristike mera pojačanog nadzora, specifičnosti i uslovi izvršenja ovih mera, ali i njihova svrha. Potom su analizirane i objašnjene mere pojačanog nadzora u Srbiji, ali i uporednom pravu, kao i izazovi u izvršenju mera pojačanog nadzora. Ispitana je učestalost izricanja mera pojačanog nadzora u odnosu na uzrasnu kategoriju maloletnika, odnos sa drugim krivičnim sankcijama, upoređena je učestalost između samih mera pojačanog nadzora i najzad, usklađenost sa međunarodnim standardima. Analizirana je pravosudna statistika odnosno biltenioji se tiču maloletnih izvršilaca krivičnih dela u proteklih deset godina (2011 - 2020), a koji su objavljeni na zvaničnom sajtu Republičkog zavoda za statistiku. U obradi podataka bile su primenjene: statistička metoda, metoda komparacije, metoda deskripcije i analize podataka.

Na osnovu analizirane dokumentacije i komparativne analize broja izrečenih mera pojačanog nadzora i kategorije maloletnika kojima je izrečena te analizom procenata izricanja različitih mera pojačanog nadzora može se zaključiti da su mere pojačanog nadzora u Republici Srbiji češće izricane starijim maloletnicima, a da je najčešće izricana mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Takođe, mere pojačanog nadzora su jedne od najčešće izricanih krivičnih sankcija za maloletnike i u skladu su sa međunarodnim standardima.

Ključne reči: mere pojačanog nadzora, krivične sankcije, međunarodni standardi, maloletni učinci krivičnih dela, maloletničko pravosuđe

MATEMATIČKA KREATIVNOST STUDENATA FAKULTETA ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU*

Mirjana Japundža Milisavljević, Biljana Milanović Dobrota, Nataša Buha

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Matematička kreativnost može da se odredi kao sposobnost da se matematički zadatak analizira iz drugačije perspektive, da se identifikuju obrasci, razlike i sličnosti kako bi se odabrale odgovarajuće strategije za njegovo rešavanje. S obzirom na važnost kreativnog potencijala kod učenika sa teškoćama u mentalnom razvoju s jedne strane i mogućnost razvoja te veštine s druge, pred defektologe se stavlja izazovan zadatak. U procesu podučavanja matematike, posebno je bitno razvijati sposobnost fleksibilnosti mišljenja kako bi učenici mogli da sagledaju matematički problem iz različitih uglova, što je od posebnog značaja za efikasno rešavanje svakodnevnih životnih situacija. Da bi se prepoznala, podsticala i razvijala kreativnost kod učenika sa teškoćama u mentalnom razvoju neophodno je i da defektolog bude kreativan. Defektolozi s matematičkom kreativnošću imaju tendenciju da koriste različite metode i pristupe tokom nastave, čime prilagođavaju svoj pristup individualnim sposobnostima učenika što dovodi do podsticanja kreativnosti, efikasnije nastave i boljeg razumevanja sadržaja matematike. Cilj rada bio je utvrđivanje matematičke kreativnosti studenata studijskog programa Specijalna edukacija i rehabilitacija osoba sa teškoćama u mentalnom razvoju. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od ukupno 37 studenata starosne dobi od 22 do 28 godina ($AS=22,81$; $SD=1,57$). Primenjen je Upitnik samoprocene matematičke kreativnosti koji se sastoji od 13 pitanja. Analizom dobijenih rezultata istraživanja uočava se da 43,3% ispitanika pokazuje matematičku kreativnost, dok 56,7% ne pokazuje matematički kreativno ponašanje. Posmatranjem pojedinačnih ajtema iz Upitnika primećuje se najbolje postignuće na zadatku koji se odnosi na uočavanje matematičke pravilnosti u okolini, dok su najlošija postignuća zabeležena na zadatku koji se odnosi na smišljanje matematičkih simbola. Na osnovu dobijenih rezultata sugerišemo da se studenti ohrabruju da primenjuju matematiku kako bi rešavali svakodnevne probleme kao i da se insistira da matematičke sadržaje sagledaju kroz slike, pokret, grafikon ili jednačinu. Predlažemo da se buduća istraživanja fokusiraju na detaljnom sagledavanju složenosti matematičke kreativnosti kako bi se razumeli pojedinačni oblici opažajnih matematičkih ponašanja.

Ključne reči: kreativnost, studenti, učenici sa teškoćama u mentalnom razvoju.

---

* Članak predstavlja rezultat rada na projektu koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije (Br. 451-03-47/2023-01/200096)"

KVALITET SLOBODNIH AKTIVNOSTI OSOBA SA NEURORAZVOJNIM POREMEĆAJIMA TOKOM PANDEMIJE COVID-19

Kristina Jovović¹, Bojan Dučić²

¹ŠOSO "Vukašin Marković", Kragujevac, ²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Osobe sa neurorazvojnim poremećajima čine jednu od najugroženijih grupa u kontekstu pandemije COVID-19, usled postojećih problema fizičkog i mentalnog zdravlja, kognitivnih ograničenja i uticaja socijalnih faktora.

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi kvalitet slobodnog vremena u domenu fitnesa i rekreacije kod dece i adolescenata sa neurorazvojnim poremećajima za vreme pandemije COVID-19.

Uzorak je činilo 33 ispitanika, od kojih 19 (57,6%) sa intelektualnom ometenošću (IO) i 14 (42,4%) sa poremećajima iz spektra autizma (PSA). Kalendarski uzrast obe grupe ispitanika bio je ujednačen [AS(IO) = 13,11, SD(IO) = 3,25], [AS(PSA) = 12,07, SD(PSA) = 3,05] ($t(31) = 0,927$, $p = 0,361$).

Za prikupljanje podataka korišćeni su Demografski upitnik, Skala za procenu životnih navika (Assessment of Life Habits for Children 1.0, LIFE-H) i Upitnik o aktivnostima Vašeg deteta (The Activities Questionnaire).

Tokom pandemije COVID-19, dve grupe ispitanika se nisu statistički značajno razlikovale prema nivou socijalne participacije u oblasti fitnesa [Md(IO) = 10,00], [Md(PSA) = 9,35] ($U = 113,000$, $Z = -0,786$, $p = 0,43$) i rekreacije [Md(IO) = 7,77], [Md(PSA) = 4,65] ($U = 85,500$, $Z = -1,740$, $p = 0,082$). Takođe u broju slobodnih aktivnosti u kojima su u ovom periodu učestvovali ispitanici sa IO [Md(IO) = 8,00] i ispitanici sa PSA [Md(PSA) = 6,00], nisu registrovane statistički značajne razlike ($U = 112,500$, $Z = -0,752$, $p = 0,452$).

Na nivou celog uzorka utvrđeno je da broj slobodnih aktivnosti statistički značajno pozitivno korelira sa kvalitetom života u oblasti fitnesa [$r(\rho) = 0,35$, $p = 0,043$] i rekreacije [$r(\rho) = 0,44$, $p = 0,011$]. Slobodne aktivnosti za čije učestvovanje je pružana podrška od strane roditelja su pozitivno korelirale sa ukupnim brojem aktivnosti u kojima su ispitanici učestvovali [$r(\rho) = 0,64$, $p = 0,001$]. Odsustvo potrebe za podrškom u učestvovanju u slobodnim aktivnostima bilo je statistički značajno pozitivno povezano sa brojem aktivnosti koje su realizovali ispitanici sa IO i ispitanici sa PSA [$r(\rho) = 0,41$, $p = 0,022$].

Dobijeni nalazi korespondiraju sa rezultatima ranijih istraživanja o kvalitetu realizacije životnih navika i učestvovanju u slobodnim i rekreativnim aktivnostima. Konzistentnost u rezultatima ukazuje na nizak nivo participacije osoba sa neurorazvojnim poremećajima u navedenim domenima tokom pandemije COVID-19.

Ključne reči: slobodne aktivnosti, neurorazvojni poremećaji, pandemija COVID-19

OBRAZOVANJE DEFEKTOLOGA U SRBIJI - GDE SMO DOŠLI I KUDA DALJE

Dragan Rapačić¹, Sroljub Đorđević^{2, 3}

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²Univerzitet u Nišu Pedagoški fakultet Vranje, ³Univerzitet Istočno Sarajevo Medicinski fakultet Foča et Istočno Sarajevo

Profesionalno obrazovanje specijalizovanih stručnjaka za rad sa učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom prvo je otpočelo na višem nivou, pri Višoj pedagoškoj školi kao smer. Defektološki fakultet je osnovan 1976. godine. Na taj način se od nivoa stručnosti došlo do nivoa naučnosti. Od konstituisanja fakulteta su obrazuju se stručnjaci za rad sa učenicima sa: intelektualnom ometenošću, motoričkim poremećajima, oštećenjem sluha, oštećenjem vida, poremećajem komunikacije i poremećajem u društvenom ponašanju. Tako utemeljeno profesionalno obrazovanje stručnjaka za rad sa populacijom učenika sa smetnjama u razvoju odgovaralo je potrebama obrazovne prakse u kojoj su postojale škole koncipirane po vrsti smetnje u razvoju (specijalne škole). Uvođenjem inkluzivnog obrazovanja u Republici Srbiji prestao je da postoji sistem specijalnog školstva. Učenici sa smetnjama u razvoju školuju se u redovnim školama, a u školama za učenike sa smetnjama u razvoju obrazuju se deca sa težim smetnjama u razvoju koja se ranije nisu školovala, već bila smeštana u ustanove socijalne zaštite. Istovremeno Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, shodno osnivačkom aktu, nastavio je da školuje stručnjake za pomenute smetnje u razvoju ne vodeći računa o promenama koje su nastale u praksi obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju. Takođe, nastavnički fakulteti ne reaguju na potrebu izmenjenog stanja u redovnom školskom sistemu, uvođenjem dodatnih suštinskih kompetencija za potrebe prakse organizovanja i izvođenja obrazovnog i vaspitnog rada.

Ključne reči: specijalno vaspitanje i obrazovanje

SAMOSTALNOST KORISNIKA KAO SLUČAJ MERENJA

Ivan Karaklić

Dom za LOMR "Srce u jabuci"

Dom za LOMR "Srce u jabuci" od 2005. pruža uslugu Stanovanja uz podršku u šest stambenih jedinica. U sklopu priprema na „Kampovima osamostaljivanja i sticanja životnih veština“ u organizaciji NVO "Dečje srce" primenjivali smo "Skalu opšte uspešnosti korisnika". Kada smo krenuli da realizujemo uslugu prešli smo na „Skalu funkcionalne efikasnosti“ profesora Brkića i primenjivali je i u Domu i u Stanovanju. Profesor Brkić je uvek isticao da je druga skala proistekla iz prve, deleći s njom iste prednosti i mane. Naš glavni cilj je bio da naši korisnici kroz nove usluge postignu kvalitet života u novom okruženju, baš kroz svoje osamostaljivanje.

Obe skale su kao stepenike ređale pomoć, nadzor i podsećanje od strane drugog, bez ikakve otvorene mogućnosti, za samo-pomoć, samo-nadzor i samo-podsećanje od strane samog novog člana zajednice koji je izašao da kao deinstitutionalizovan živi izvan Doma. Nedostajalo je zadovoljstvo usled zadovoljena potrebe za samostalnošću kao krunskim pokazateljem kvaliteta života.

Zbog svega gore navedenog mi smo i osetili potrebu za konstrukcijom nove skale koja će pre svega meriti samostalnost korisnika. Ta konstrukcija obuhvata sledeće korake: samostalnost ćemo tretirati kao entitet. Taj matični entitet udružićemo sa potpuno suprotnim entitetom ne-samostalnošću koji će služiti za poređenje. Oba entiteta izjednačićemo po broju sastavnih elemenata (po tri već gore pomenuta) koji će se kombinovati po horizontali i vertikali. U oba smera formiraće se specifični konkretni totaliteti: po horizontali određene srazmere elemenata, po vertikali različiti redosledi značajnosti.

Tako ćemo stići do novog matematičkog modela u liku preobražene binomne jednačine u kojoj se a i b ne stepenuju brojem elemenata, već brojem redosleda značajnosti, i u kojoj rezultat nije $(a+b)^n$ već $(a+b)$ na $2n$.

Gradacija će se vršiti kao rangiranje (po horizontali i to brojem elemenata), i kao stepenovanje (vertikala). Oboje će nas dovesti do jedinica merenja: ocene će izražavati rangove, a poeni će iskazivati stepene. Dobićemo skalu na najvišem metričkom nivou racio-skalu i na njoj i ocene i poene kao količnike. Pokazaćemo da su ekvidistance zaista jednaki razmaci čiju istost možemo takođe izračunati kao kvocijent.

Sve pređene korake zaštitnički natkriljuje teorija konkretnog totaliteta da bi nam objasnila kako to celinu, koja uspešno drži delove na okupu, delovi još uspešnije preoblikuju da bi je približili mestu metamorfoze u novi kvalitet.

Merenjem se preko apstraktnog dolazi do konkretnog pa ćemo dati prednost pokazivnanju nad kazivanjem kroz odgovarajuće crteže."

Ključne reči: entitet, totalitet, racio-skala, istraživačke perspektive

ZABRANA TORTURE I NEČOVEČNOG POSTUPANJA U ZATVORIMA

Milica Kovačević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Zatvorenici, baš kao i svi drugi građani, uživaju pravo na zaštitu neprikosnovenih ljudskih prava i sloboda. Razume se da ne može biti reči o zadovoljavajućem položaju zatvorenika ukoliko nisu preduzete sve nužne mere za onemogućavanje torture, te nečovečnog i degradirajućeg ponašanja prema ovoj grupi lica. Navedenom problematikom poslednjih decenija sve intenzivnije se bavi Evropski sud za ljudska prava, ispitujući pre svega poštovanje čl. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ova institucija je tokom svoje višedecenijske prakse iznedrila minimalne standarde koji se odnose na položaj i zaštitu zatvorenika. Nesporno je da u ovom domenu države imaju ne samo negativne, već i niz pozitivnih obaveza, imajući u vidu da nije dovoljno samo suzdržavanje od zlostavljanja osuđenih, već i proaktivan pristup u zaštiti njihovih prava i digniteta. Stoga su izlaganja u radu posvećena sumiranju osnovnih postulata koji se odnose na zabranu torture i nečovečnog postupanja u penalnim ustanovama.

Ključne reči: ljudska prava, tortura, zatvori, Evropski sud za ljudska prava

UPOTREBA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U RANOJ DETEKCIJI AUTIZMA

Borko Barukčić, Nikolina Sučević

CSR Apatin

Rana dijagnostika poremećaja spektra autizma (PSA) jedan je od ključnih preduslova maksimiziranja razvojnih potencijala dece i prvi korak ka pravovremenom i adekvatnom (re)habilitacionom procesu. Uprkos neophodnosti rane detekcije PSA, medijalni uzrast postavljanja dijagnoze još uvek premašuje četvrtu godinu života. Ovo nameće potrebu za iznalaženjem rešenja za raniju, automatizovaniju i efikasniju dijagnostiku, koja danas, ekspanzijom alata zasnovanih na softverima, veštačkoj inteligenciji i mašinskom učenju, biva sve realnija.

Mašinsko učenje prilikom donošenja odluka može koristiti kao važan pomoćni alat. Ono minimizira mogućnost određivanja pogrešne dijagnoze i povećava dijagnostičku efikasnost kombinacijom veštačke inteligencije sa široko primenjivanim, skrining ili dijagnostičkim, instrumentima za identifikaciju PSA.

Broj skrining softvera na PSA raste iz godine u godinu. Tako je jedan od njih, Canvas Dx, postao i zvanično prva tehnologija zasnovana na veštačkoj inteligenciji priznata od strane američke FDA kao pomoćno sredstvo za dijagnostiku PSA. Pretpostavka autora je da aplikacija može da skрати vreme detekcije autizma za godinu i po dana u odnosu na trenutni prosek. CanvasDx funkcioniše tako što se prvo odgovori na pitanja, potom postave dva video sadržaja detetove igre nakon čega se podaci generišu sa tri moguća ishoda u odnosu na postojanje PSA: pozitivan, negativan i, u slučaju nedovoljno jasnih informacija, nedefinisan. Aplikacija SenseToKnow razvijena na Djuk Univerzitetu detektuje autizam sa senzitivnošću od gotovo 90% i specifičnošću od oko 80 procenata. Aplikacija ASD-detect za PSA zasniva se na SACS alatu i procenjuje rizik kod dece uzrasta 11 do 30 meseci na osnovu brze procene od strane roditelja. Za roditelje je konstruisana i aplikacija Malo koja se pokazala vrlo korisnom u ranoj dijagnostici ne samo PSA već i drugih neurorazvojnih poremećaja, a koristi i za detekciju postnatalne depresije majki. U Srbiji su dostupne aplikacije ATEC za procenu PSA i Bebbo koja detaljno pomaže roditeljima u ranom prepoznavanju odstupanja od razvojnih normativa.

U probou su i telemedicinske platforme (npr. Heliant) koje podrazumevaju beskontaktno preglede lekara online-video putem. Kombinacija veštačke inteligencije i nekih imidžing metoda poput difuzne ili funkcionalne magnetne rezonance pokazuje poseban potencijal za dijagnostiku autizma u budućnosti. Svi ovi pristupi danas deluju veoma obećavajuće i njihov značaj i uticaj zasigurno će rasti u nadolazećim godinama.

Ključne reči: poremećaji spektra autizma (PSA), veštačka inteligencija, rana dijagnostika

KORELATI SOCIOMETRIJSKOG STATUSA UČENIKA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU*

Slobodan Banković¹, Branislav Brojčin¹, Marina Antonijević², Marina Janković Nikolić³

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ²OŠ "Miloje Pavlović", Beograd, ³Srednja zanatska škola, Beograd

Istraživanja u kojima je ispitivan sociometrijski status učenika sa intelektualnom ometenošću ukazuju na generalno niži status i njihovu češću zastupljenost u kategorijama odbačenih ili zanemarenih vršnjaka. Kreiranje odgovarajućih intervencija podrške ovim učenicima zahtevalo bi, između ostalog, odgovor na pitanje zašto su neka deca prihvaćena, a druga nisu.

Cilj rada je da se predstave potencijalni korelati sociometrijskog statusa učenika sa intelektualnom ometenošću.

Pregledom relevantne literature izdvojeni su oni radovi u kojima su ispitivani korelati sociometrijskog statusa učenika sa intelektualnom ometenošću, kako u redovnim školama, tako i u školama za učenike sa smetnjama u razvoju. Generalno, istraživanja sugerišu da je prosocijalno ponašanje, poput pomaganja, dobrog slaganja s drugima, s jedne strane, kao i niži nivo senzitivno-izolovanog ponašanja, s druge, važno za prihvatanje dece sa lakom intelektualnom ometenošću u redovnoj školi. Međutim, pronalazi se i da popularna deca sa intelektualnom ometenošću imaju submisivni stil ponašanja koji bi mogao da bude adaptivni mehanizam za uspešno socijalno funkcionisanje u konfliktnim situacijama sa vršnjacima tipičnog razvoja. Ističe se i važnost sposobnosti interpretacije socijalnih znakova kao korelata prihvaćenosti ovih učenika. Prisustvo eksternalizovanih problema u ponašanju, poput antisocijalnog ponašanja, disruptivnosti, kršenja pravila, kao i internalizovanih problema, poput izbegavajućeg ponašanja/povučenosti, usamljenosti i socijalne anksioznosti, obično se povezuje sa odbačenošću učenika sa intelektualnom ometenošću. U pojedinim istraživanjima akademska kompetencija, odnosno nekompetencija takođe koreliraju sa prihvaćenošću, odnosno odbačenošću među vršnjacima, posebno kada su u pitanju devojčice. Nadalje, pojedina istraživanja sugerišu da su i sportske sposobnosti dece sa intelektualnom ometenošću povezane sa prihvaćenošću među vršnjacima, poput broja nominacija za druženje.

Prikazani rezultati istraživanja ukazuju na postojanje određenih tendencija kada je u pitanju povezanost individualnih karakteristika učenika sa intelektualnom ometenošću i njihove prihvaćenosti u grupi vršnjaka, ali se registruju i izvesne razlike u zavisnosti od izvora procene i obrazovnog konteksta. Treba napomenuti da je broj ovih istraživanja relativno mali i da rezultati uglavnom upućuju na one karakteristike koje su važne vršnjacima tipičnog razvoja za druženje sa decom sa intelektualnom ometenošću. Stoga bi budućim istraživanjima u većoj meri trebalo uključiti i percepciju učenika sa intelektualnom ometenošću u vezi sa kriterijumima prihvaćenosti/odbaćenosti među vršnjacima.

---

* Napomena: Rad je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, broj ugovora 451-03-68/2022-14 od 17.01.2022.

Ključne reči: intelektualna ometenost, vršnjačko prihvatanje, karakteristike ponašanja

SLIČNOSTI IZMEĐU POREMEĆAJA IZ SPEKTRA AUTIZMA I POREMEĆAJA SENZORNE OBRADÉ

Vesna Marković Čeganjac, Katarina Radojičić

ŠOSO "1. novembar", Čačak

Senzorna integracija je organizacija senzacija za upotrebu, pri čemu se ta „upotreba“ odnosi na ponašanje, motoričke sposobnosti i druge složene funkcionalne odgovore proizvedene nakon senzornog inputa. Poremećaj senzorne obrade manifestuje se kroz atipična ponašanja, koja su produkt izmenjene senzorne reaktivnosti na senzorne stimulse, kao što je hipo ili hiperreaktivnost.

Kada deca ispoljavaju simptome poremećaja senzorne obrade, a ne pokazuju nijedan drugi kriterijum za dijagnozu autizma, ADHD-a ili drugih poremećaja, onda se to naziva idiopatski poremećaj senzorne obrade. Procenjuje se da je prevalencija ovog poremećaja 5-16%.

Poremećaj iz spektra autizma, prema DSM-5 klasifikaciji, spada u grupu neurorazvojnih poremećaja koji se karakteriše socijalno-komunikacionim deficitima i ograničenim, repetitivnim obrascima ponašanja, interesovanja i aktivnosti. Jedan od najčešće opisivanih simptoma su teškoće u domenu senzorne obrade. Atipična senzorna obrada se javlja kod oko 90% dece sa autizmom.

S obzirom na to da se teškoće senzorne obrade mogu javiti u sklopu nekih drugih poremećaja, nije lako izvršiti procenu i uspostaviti dijagnozu poremećaja senzorne obrade. Mnogi definišući simptomi poremećaja iz spektra autizma i poremećaja senzorne obrade se preklapaju.

Kod oba poremećaja atipična senzorna obrada je povezana sa problemima u adaptivnom ponašanju i učestvovanju u svakodnevnim aktivnostima.

Ključne reči: poremećaj senzorne obrade, poremećaj iz spektra autizma, atipična senzorna obrada

POTENCIJALI POZORIŠTA ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE OSETLJIVIH GRUPE: TESTIRANJE MODELA PARTICIPATIVNOG POZORIŠNOG PROCESA U MEĐUNARODNOM KONTEKSTU

Lidija Bukvić Branković¹, Branislava Popović Čitić¹, Vesna Popović², Dragana Bogičević¹

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,

²Gradski centar za socijalni rad Beograd

Participativni pozorišni modeli, u literaturi često prepoznati pod terminom primenjeno pozorište, decenijama se aktivno koriste u osnaživanju različitih osetljivih grupa i pokazuju svoje pozitivne efekte kako na same učesnike tako i na socijalnu sredinu u kojoj se predstave stvaraju i izvode. Međutim, potencijali ovih modela nedovoljno su istraženi u domenu rada na povezivanju i osnaživanju pripadnika raznovrsnih osetljivih grupa na međunarodnom nivou. Sa ciljem izvođenja zaključaka o potencijalima metodologije primenjenog pozorišta u kontekstu aktivnog uključivanja i osnaživanja pripradnika osetljivih grupa kroz proces pripreme međunarodne inkluzivne pozorišne predstave, pokrenut je, od strane CEPORA – Centra za pozitivan razvoj dece i omladine, projekat „T.O.U.C.H - Theatre Outreach: Unravelling Connections in Humans“ („Pozorište van pozorišta: Otkrivanje povezanosti među ljudima“), koji je podržan kroz EU program Kreativna Evropa. U periodu od septembra 2022. godine do marta 2023. godine okupljene su tri grupe učesnika – mladi bez roditeljskog staranja iz Srbije, osobe sa invaliditetom iz Italije i mladi nezaposleni iz Hrvatske, a proces svake grupe vodio je po jedan dramski pedagog. Svaki tim učestvovao je u 10 pripremnih radionica, nakon čega su se okupili na intenzivnom osmodnevnom događaju u Vršcu. Kroz seriju od 28 sesija primenjenog pozorišta učesnici su istraživali teme percepcije sebe i drugih i barijere sa kojima se pripadnici njihove grupe suočavaju. Predstava „(Ne)vidljivi“, nastala na osnovu sadržaja koji su učesnici iznedrili, sastoji se iz kolaža od tri priče (prateći specifične izazove tri ciljne grupe uključene u projekat) i prikazuje položaj pripadnika ovih osetljivih grupa i prepreke sa kojima se suočavaju zbog prisustva predrasuda i stereotipa u društvu. Sama predstava je interaktivnog karaktera, te nakon izvođenja sledi diskusija između publike i glumaca koja simbolično omogućava rušenje barijera. Predstava je izvedena 6 puta na 3 međunarodne turneje u Srbiji, Italiji i Hrvatskoj, kao i u 31 školi u Beogradu, Palermu i Zagrebu, gde je svaka grupa radila na povezivanju učesnika sa mladima iz svoje lokalne sredine. Rezultati evaluacije testiranja modela potvrdili su pozitivne efekte metodologije primenjenog pozorišta na same učesnike, na međusobno povezivanje i razumevanje učesnika iz sve tri zemlje, kao i na publiku koja je prisustvovala izvođenjima.

Ključne reči: participativno pozorište, primenjeno pozorište, socijalno uključivanje, međunarodna inkluzivna predstava, osetljive grupe

IDENTIFIKACIJA I ZNAČAJ POREMEĆAJA SPEKTRA AUTIZMA KOD DECE DANAS

Una Mladenović Tasić¹, Jasmina Benčić²

¹Logopedsko defektološki centar "Osmeh", Sombor, ²Edukativni centar "Slagalice"

Tokom proteklih 30 godina došlo je do povećanja broja je broj prijavljenih slučajeva dece sa poremećajima iz spektra autizma. Najnoviji podaci američkog Centra za kontrolu bolesti su alarmantni - jedno od 44 dece ima dijagnostikovan PSA.

Prvi simptomi autizma se mogu javiti i kod deteta sa 8 meseci, međutim roditelji se najčešće javljaju stručnjacima kada je dete starije od 18 meseci. Dijagnoza autizma se retko postavlja pre četvrte godine. Specifičan test ili metoda za otkrivanje ili dijagnozu poremećaja iz spektra autizma ne postoji. U Evropi je danas prisutno više od 18 različitih sistema sprovođenja skrininga na poremećaje iz spektra autizma. Rana identifikacija omogućava ranu intervenciju, koja je veoma značajna za poboljšanje celokupnog psihomotornog razvoja deteta kao i za funkcionalne promene. Preporučuje se da se sva deca pregledaju standardizovanim razvojnim skrining instrumentima u određenim intervalima. cilj ovog rada je da se ukaže na instrumente koji se koriste u skriningu poremećaja iz spektra autizma, na njihov način upotrebe i vremenski period kada je najprihvatljivije da se primene.

U realizaciji dobrog modela intervencija defektologa, logopeda i drugih terapeuta bitna je rana dijagnostika poremećaja iz spektra autizma. Osvrnućemo se i na značaj uloge roditelja u ranom dijagnostikovanju i prihvatanju ove dijagnoze. Vazno je napomenuti da su roditelji ključni partneri u procesu skrininga.

Ključne reči: poremećaj iz spektra autizma, rana intervencija, skrining testovi

POREMEĆAJ SENZORNE OBRADJE KOD DETETA SA PRADER WILLI SINDROMOM -PRIKAZ SLIČAJA

Jasmina Benčić², Una Mladenović Tasić¹

²Edukativni centar "Slagalice", ¹Logopedsko defektološki centar "Osmeh", Sombor

Prader Willi sindrom je kompleksno neurorazvojno genetsko stanje koje se javlja zbog patologije na hromozomu 15. Rezultat ovih promena su u slučaju velikog broja pacijenata strukturno – funkcionalni poremećaji na hipotalamusu, ali i pojava akinezije, gojaznosti, mentalne nedovoljne razvijenosti, niskog rasta, hipogonadotropnog hipogonadizma, strabizma i kongenitalno malih šaka i stopala. Multidisciplinarnim dijagnostičkim analizama omogućava se rano otkrivanje i uspostavljanje odgovarajućeg lečenja i tretmana. Od velikog značaja su logopedski i defektološki tretmani, tretmani senzorne integracije i savetodavno edukacijski rad sa porodicom. Prikazaćemo rezultate početne procene poremećaja senzorne obrade kod deteta sa Prader Willi sindromom, kao i postavljene funkcionalne ciljeve terapije senzorne integracije. Za dete je izrađen individualni program podrške koji podrazumeva poboljšanje celokupnog razvoja sa posebnim naglaskom na identifikovane poteškoće u samoregulaciji, motorici, govorno jezičkom razvoju i pažnji. Sa detetom i njegovom porodicom tretmane i savetovanja sprovodi defektolozi - ologofrenolog i logoped.

Ključne reči: Prader Willi sindrom, senzorna integracija, logopedski tretman

MOTORIČKE SMETNJE KOD NEKIH NEURORAZVOJNIH POREMEĆAJA

Magdalena Mia Vušović, Jasna Perović

PU "Savski venac", Beograd, PU "Savski venac", Beograd, ,

Kod dece sa poremećajima autističkog spektra su česte motoričke smetnje koje se povezuju sa govorno-jezičkim, socijalnim razvojem i adaptivnim ponašanjem. Cilj rada je prikaz motoričkih smetnji kod dve grupe dece od kojih jednu čine deca sa poremećajem iz spektra autozma koja imaju intelektualnu ometenost, dok drugu grupu čine deca sa intelektualnom ometenošću. Uzorak su činila deca školskog uzrasta. Uvid u dostupnu literaturu izvršen je pretraživanjem elektronskih baza podataka dostupnih preko Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku (KoBSON). Prilikom pretraživanja korišćene su ključne reči na srpskom i engleskom jeziku. Rezultati istraživanja pokazuju da motoričke smetnje značajno koreliraju sa socijalnim i komunikacijskim sposobnostima tačnije sa nivoom razvijenosti ekspresivnog govora kao i sa stepenom socijalnog povlačenja i težinom autističkih simptoma u celini. Takođe, značajnu ulogu za razvoj motoričkih sposobnosti mogle bi imati, pre svega, intelektualne sposobnosti, obrasci upotrebe gestova i karakteristike senzorne obrade informacija te je potrebno ispitati značajnost odnosa i relativni doprinos svakog od ovih faktora za motoričko postignuće.

Ključne reči: autizam, intelektualna ometenost, motorički razvoj, motoričke sposobnosti, motoričke smetnje

RADOVI KOJI SE NE PREZENTUJU
OBLJAVLJIVANJE U ZBORNIKU

INDEKS AUTORA

- Ahmetović Zulfo, 46
Ana Savičić, 78
Anđelković Katarina, 39
Antonijević Marina, 81
Arsenić Ivana, 41
Arsenijević Bojana, 102
Arsić Bojana, 103, 104
Babović Dimitrijević Snežana, 106, 166
Balšić Sara, 128
Banković Slobodan, 81, 143, 179
Barukčić Borko, 178
Basta Emina, 159
Belobrđanin Nikola, 60, 107, 111
Beljin Sara, 153
Benyovszky Andrea, 21
Beslać Ema, 51
Bjelić Dobrosavljević Gorica, 65
Bjelić Isidora, 96
Blagojević Ivana, 48
Blažević Josipa, 120
Bogdanović Ana, 154
Bogićević Dragana, 182
Bojić Dragana, 61
Bojović Nikola, 63, 95
Borčanski Ana, 115
Brojčin Branislav, 81, 179
Buha Nataša, 173
Bukovica Aleksandra, 133, 139
Bukvić Branković Lidija, 182
Bukvić Zlatko, 31
Bulović Milica, 73
Bušković Nataša, 132
Cakić Tatjana, 106
Cekanovska Dmitrievska Anita, 94
Crnoseljanski Branka, 103
Crvenković Milica, 172
Cvijetić Vukčević Marija, 114
Čović Irena, 71
Čvorak Saška, 136
Ćirković Vladanka, 131
Dimitrijević Doroteja, 40
Dragnić Radovan, 101
Dražić Dragica, 73
Dražić Milana, 60
Drndarević Delić Zorica, 126
Drobnjak Suzana, 131
Dučić Bojan, 174
Dukovski Anita, 45
Đikić Danijela, 154
Đokić Željko, 40
Đorđević Aleksandra, 90
Đorđević Bojana, 52
Đorđević Mirjana, 76, 77
Đorđević Srboljub, 175
Đukić Nerandža, 95
Đurašković Ivanović Jovana, 125
Đurić Uroš, 143
Đurić Zdravković Aleksandra, 36
Gajić Anja, 104
Gajić Karolina, 72
Gak Anđela, 47
Galevska Jovčevski Vasilka, 57
Galić Kristina, 143
Gavrilović Jovan, 79
Gjorshovska Klimentina, 94
Glavinčić Svetlana, 97
Glavonjić Milka, 165
Glumbić Nenad, 76, 77
Grbović Aleksandra, 136
Grujić Mirjana, 159

- Gvozdović Tijana, 113
 Hadžić Selmir, 32
 Horvat Milica, 95
 Idrizović Maida, 46
 Ilić Dragica, 116
 Ilić Savić Ivana, 170
 Ilić Vladimir, 38
 Ivošević Maja, 139
 Jagodić Tanja, 127
 Jakovchevska Aleksandra, 94
 Jakšić Bojana, 113
 Janković Biljana, 63
 Janković Nikolić Marina, 143, 179
 Janković Slavenka, 155
 Janjić Ivana, 37, 93
 Japundža Milisavljević Mirjana, 173
 Jasmina Benčić, 183, 184
 Jekić Stanislava, 95
 Jelača Jovanović Dražena, 149
 Jelena Grčić, 125
 Jelić Sara, 130
 Jeremić Marija, 78
 Jojić Bojana, 73
 Jojić Milena, 42
 Jovanovic Jelena, 156
 Jovanović Katarina, 80, 136
 Jovanović Maja, 157
 Jovanović Mirjana, 147
 Jovanović Simić Nadica, 41
 Jović Nataša, 27
 Jovović Kristina, 174
 Kaličanin Ljiljana, 63
 Karaklić Ivan, 176
 Kiković Ana, 153
 Kitanović Jasmina, 132
 Kljajić Aleksandra, 135
 Koca Saša, 171
 Kosanović Mirjana, 64
 Kovačević Ljubica, 53
 Kovačević Milica, 177
 Kovačević Milica, 64
 Kovačić Zoran, 62, 140
 Kurteš Danijela, 80
 Lazović Tamara, 169
 Lilić Jovana, 135
 Lukač Jovana, 149
 Lukenić Gaši Renata, 71
 Lukić Marko, 78
 Lukić Srđan, 145
 Magdelinić Vladimir, 155
 Majstorović Uroš, 103
 Maksimović Jelena, 132
 Maleš Marina, 53, 91
 Maravić Snežana, 74, 75
 Marić Snežana, 37
 Marina Antonijević, 179
 Markelj Vesna, 89
 Marković Čeganjac Vesna, 181
 Marković Marija, 150
 Martinoski Svetlana, 127
 Marušić Boris, 101
 Mia Vušović Magdalena, 185
 Milanović Dobrota Biljana, 173
 Milanović Marija, 134
 Milenković Nataša, 157
 Milojković Doroteja, 50
 Milošević Jasmina, 66
 Milošević Kristina, 161
 Milošević Marija, 134
 Milošević Predrag, 157
 Milović Milica, 101
 Mitrović Josipović Branka, 90
 Musić Sofija, 153
 Musović Jovana, 75
 Nestorov Stevan, 27
 Nestorović Dvornjicki Dragana, 36
 Nikić Dubravka, 93
 Nikolić Marijana, 130
 Nikolić Mateja, 60, 111
 Nikolić Mina, 23
 Nikolić Miodrag, 50
 Nikolić Novaković Lidija, 71
 Nikolić Snežana, 58
 Noleva Aneta, 94
 Ovčarević Biljana, 93
 Pavić Sara, 115
 Pavlović Marija, 129
 Pejković Marija, 130, 139

- Pejović Radovan, 101
 Perfler Hubert, 67
 Perović Jasna, 185
 Peša Aneta, 74, 75
 Petković Marinko, 49
 Petronić Jelena, 65
 Petrović Jasminka, 105
 Petrović Lazić Mirjana, 170
 Petrović Milunika, 71
 Petrović Sunčica, 76, 77
 Petrušev Goran, 29, 30, 57
 Popović Ćitić Branislava, 182
 Popović Dragana, 79
 Popović Sanja, 74
 Popović Snežana, 160
 Popović Vesna, 182
 Pozder Boris, 107
 Protić Dijana, 154
 Puzović Dragana, 64
 Rabrenović Aleksandra, 119
 Rabrenović Jelena, 97
 Radivojević Hristina, 112
 Radojičić Katarina, 181
 Radovanović Jovan, 85, 147
 Radovanović Marija, 161
 Radžo Alibegović Dženana, 171
 Rajković Irena, 50
 Rančić Rebeka, 160
 Ranitović Jelena, 134
 Ranković Siniša, 40
 Ranković Stefan, 153
 Rapačić Dragan, 175
 Raspopović Antonija, 116
 Rašeta Slavica, 149
 Rašić Marija, 129
 Ratković Tamara, 165
 Ristić Aleksandar, 159
 Roknić Ana, 51
 Selić Stanković Nataša, 106, 166
 Sikimić Jovana, 113
 Skendžić Sandra, 106, 166
 Slijepčević Aleksandra, 126
 Smiljanić Lucija, 36
 Sparić Marina, 166
 Stamenić Katarina, 96
 Stamenković Miljana, 50
 Stamenković Nikola, 129
 Stamenković Tijana, 135
 Stanić Dragana, 75
 Stanimirović Jovana, 52
 Stanković Vesna, 52
 Stanojević Verica, 105
 Stanojević Zorana, 58
 Stanojković Vlada, 147
 Stefanović Andrija, 148
 Stepanović Saša, 38
 Stevanović Dejan, 22, 62, 140
 Stevanović Tamara, 80, 136
 Stevković Ljiljana, 116
 Stijović Mirela, 156
 Stojiljković Filip, 157
 Stojković Marina, 42
 Stošić Vladana, 45
 Strle Marko, 35
 Strugarević Milica, 97
 Sučević Nikolina, 178
 Šarac Jelena, 112
 Šljivić Jelena, 105
 Tinterović Branka, 149
 Todorović Vojislav, 51
 Tomić Jovanka, 112
 Tošić Branislav, 148
 Tot Peter, 158
 Turimandžovski Jovana, 74
 Una Mladenović Tasić, 183, 184
 Urdarević Iva, 150
 Urošević Milica, 154
 Uzunović Marija, 97
 Vasilevska Petrovska Ivana, 81
 Vasiljević Prodanović Danica, 116
 Veljković Zorica, 41
 Vidović Radmila, 144
 Vladić Goran, 45
 Vlajković Jelena, 104
 Vojnović Miloš, 159
 Vučković Jelena, 132
 Vujić Dijana, 158
 Vujović Jasmina, 39

Vukičević Petra, 113
Vukić Gorana, 90
Vukić Jelena, 144
Vukosavljević Zorica, 121
Vuković Snežana, 27

Vukušić Dora, 120
Vulić Bojana, 59, 64
Weber Elena, 67
Zrnić Lana, 60
Živković Desančić Bratislava, 73

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

376(048)(0.034.2)

376.1-056.26/.36-053.2(048)(0.034.2)

316.614-056.26/.36-053.2(048)(0.034.2)

159.923.5-056.26/.36-053.2(048)(0.034.2)

364-22-056.26/.36(048)(0.034.2)

СТРУЧНО-научна конференција са међународним учешћем Дани дефектолога Србије (2024 ; Врњачка Бања)

Zbornik rezimea [Elektronski izvor] / Stručno-naučna konferencija sa međunarodnim učešćem

Dani defektologa Srbije, Vrnjačka Banja, 08-11.februar 2024. ; [organizatori Društvo defektologa

Srbije [i] Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju]. - Beograd :

Društvo defektologa Srbije, 2024 (Beograd : Grin print). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemska zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Apstrakti na srp. i engl. jeziku. -

Tiraž 400. - Registar.

ISBN 978-86-84765-63-7

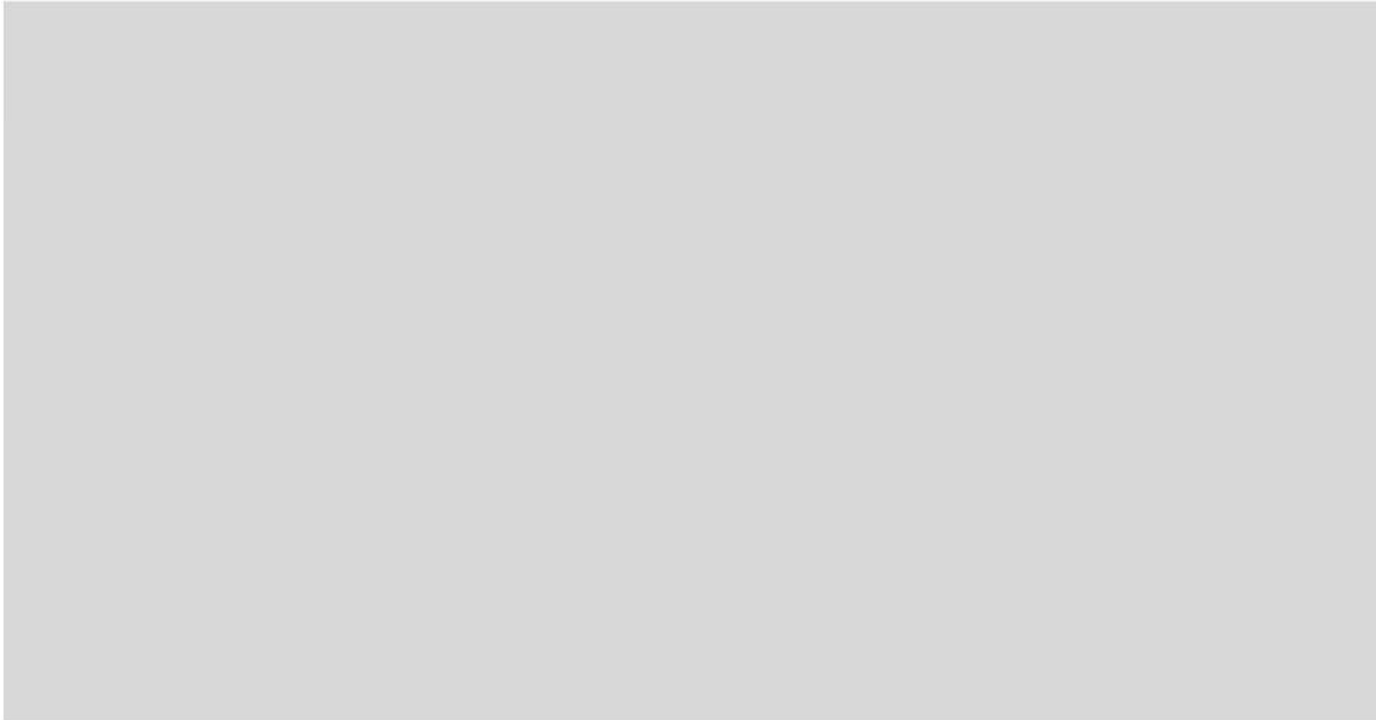
а) Деца са посебним потребама -- Образовање -- Апстракти б) Поремећаји понашања -
- Апстракти в) Инклузивно образовање -- Апстракти г) Социјална интеракција --
Апстракти

COBISS.SR-ID 137077001

ISBN 978-86-84765-63-7